Ю. М. КРУГЛЯК

ІМ'Я ВАШОГО МІСТА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНА ЛІТЕРАТУРА

Ю. М. КРУГЛЯК

ІМ'Я ВАШОГО МІСТА

Походження назв міст
і селищ міського типу
Української РСР

КИЇВ «НАУКОВА ДУМКА» 1978

4У
К84

З кожним роком ономастика набирає все більшої популярності: з'являється чимало наукових досліджень, частину топонімічного матеріалу вміщено в «Історії міст і сіл Української РСР». Публікації на цю тему нерідко можна побачити в журналах та газетах. Уже протягом десяти років під рубрикою «І села і міста» друкує матеріали, зібрані письменником Юрієм Кругляком, громадсько-політичний тижневик «Україна». Вони й лягли в основу цієї книжки. Тут за абеткою подаються коротенькі довідки про час заснування й походження назви міст і селищ міського типу Української РСР Поряд з науковими твердженнями подекуди викладено легенди й перекази, поширені в народі. Гадаємо, що це видання стане в пригоді науковцям, краєзнавцям, учителям, юним історикам та географам — усім, хто цікавиться історією рідного краю.

Відповідальний редактор
І. О. ВАРЧЕНКО

Редакція науково-популярної
літератури

К $\frac{70103-374}{M221(04)-78}$ 534—78

© Видавництво «Наукова думка», 1978

ПЕРЕДМОВА

31. X 1976 р. Верховна Рада СРСР затвердила закон «Про охорону й використання пам'яток історії та культури». В цьому державному документі наголошується на потребі ширше використовувати пам'ятки історії та культури на такій важливій ділянці ідеологічної роботи, як виховання наших людей, особливо молоді, в дусі радянського патріотизму та інтернаціоналізму. Пам'ятки історії та культури — це не тільки залишки архітектурних споруд минулого, скажімо, старовинних фортець, не тільки руїни городищ, на яких прикріплено табличку зі словами «охороняється державою», а й місця, що пов'язані з героїчними звитягами в роки громадянської та Великої Вітчизняної воєн, величні пам'ятки довоєнних п'ятирічок і років післявоєнної відбудови.

Пам'ятки історії та культури — це й географічні назви. «Земля є книгою, в якій історія людства записується в географічній номенклатурі», — говорив проф. М. І. Надеждін.

М. І. Калінін відзначав, що пізнання Батьківщини починається з пізнання й вивчення свого краю. Виховування ж любові до свого краю починається з виховування любові до свого міста, селища чи села, з вивчення його історії та з'ясування походження назви, бо не можна вважати культурною й освіченою людину, яка ні разу не заглянула до історії свого населеного пункту, не поцікавилася, чому так, а не інакше він зветься. Географічні назви розповідають нам і про сиву давнину, і про наші не менш героїчні часи. Популяризувати, пояснювати ці назви, розповідати про тих людей, іменами яких названо міста, селища й села, — почесний обов'язок і вчителів, і краєзнавців, і пропагандистів.

На Україні є понад 32 тисячі населених пунктів; з них майже 1300 — міста й селища міського типу. В цій книжці зроблено спробу схарактеризувати зібраний топонімічний матеріал про найзначніші населені пункти України. Однак обсяг книжки не дозволяє спинитися на з'ясуванні походження назв усіх міст і селищ міського типу, ширше навести версії, гіпотези, а також легенди й народні перекази.

За останні роки з топоніміки з'явилося чимало грунтовних праць О. С. Стрижака, К. К. Цілуйка, Ю. О. Карпенка, Є. М. Черняхівської, К. Й. Галаса, Є. С. Отіна, І. О. Варченка, М. Ф. Пономаренка та

багатьох інших дослідників. Чимало уваги в своїх дослідженнях приділяють Україні В. А. Никонов, О. М. Трубачов, В. М. Топоров, В. Н. Попов та інші. Їхні матеріали використано в цій книжці.

Легенди й перекази, поширені серед народу, передаються з покоління в покоління. Люди здебільшого не знають наукових версій та гіпотез і по-своєму тлумачать старовинні назви, складаючи про них цікаві поетичні легенди й перекази. Такі матеріали не претендують на цілковиту історичну вірогідність, але, якщо не для мовознавця, то для фольклориста, вони становлять неабияку цінність.

Л. І. Похилевич у передмові до книжки «Сказания о населенных местностях Киевской губернии» дивувався, що «досі недостатньо ще звернено увагу на оповідання й перекази мешканців стосовно власних їхніх поселень». Він говорив, що в цих переказах часто сповіщається те, що не збереглося з сивої давнини іншим шляхом. На думку Л. І. Похилевича, цінність історичних переказів значно більша, ніж збирання приказок і пісень, бо останні завжди властиві живому народові, а перекази легко згладжуються в пам'яті, а тому можуть не дійти до нащадків, якщо не постаратися зберегти їх.

Значну кількість фольклорних топонімічних матеріалів містять 26 томів «Історії міст і сіл Української РСР». Багато легенд і народних переказів зібрали місцеві краєзнавці та записувачі народної творчості й опублікували їх у місцевій пресі.

Звичайно, це лише невелика частка з того матеріалу, що його треба зібрати. Навряд чи цю роботу можна буде колись вважати за цілком закінчену, але те, що зібрано й систематизовано, пропонується увазі читача. Виносячи на суд свою роботу, автор висловлює глибоку подяку всім науковцям, краєзнавцям, учителям, працівникам архівів, бібліотек і музеїв, обласних і районних газет, селищних і міських Рад народних депутатів, усім, хто допомагав йому в цій багаторічній праці.

СЛОВНИК

Авдіївка — м. Донецької області. За переказом, засновано в середині XVIII ст. й названо ім'ям першого поселенця Авдія. Він ніби запросив сюди на проживання втікачів із Полтавської губернії. Якщо припустити, що поряд з полтавцями сюди прибували й чернігівці, то можна висловити здогад, що вони могли назвати своє поселення й за ймення того села, звідки прибули. А на Чернігівщині й тепер є дві Авдіївки. Назва значнішої, Сосницької Авдіївки, походить від імені її засновника Авдія, князя сіверського.

Аерофло́тський — смт. Кримської області. Виникло 1962 р. на місці села Новороманівки неподалік від аеропорту. Слово *аерофлот* складається з іншомовних слів: *аер* — «повітря» і *флот* — «сукупність суден однакового призначення».

Азо́вське — смт. Кримської області. Давня назва — *Кялей* або *Колай,* що в перекладі з татарської означає «зручне». 1944 р. перейменовано на Азовське, бо селище лежить поблизу Азовського моря. Найпоширеніше пояснення назви моря — з арабського *Бахр-ель-азов,* що означає «темно-синє море».

Алу́пка — м. Кримської області. Вперше згадується 1960 р. під назвою Алубіка (Алопекіа). Назву виводять від старогрецького *алопекс* — «лисиця». Так ніби назвали цю місцевість за велику кількість лисиць, що там виводилися. Можливо, пов'язується зі старогрецьким *алупіа* — «відсутність смутку й страждань».

Алу́шта — м. Кримської області. Лежить у великій долині між горами. Назва походить від найменування старовинної фортеці Алустон. На думку деяких дослідників, що її наводить краєзнавець І. О. Кирилов, грецьке слово *алустон* означає «долина вітрів».

Амвро́сіївка — м. Донецької області. Виникло як пристанційне селище. Назву дістало від найменування сусідньої слободи Амвросіївки (тепер с. Благодатне), що її заснував дінський старшина, підполковник Амв-

росій Гаврилович Луковкін. Його іменем і назвали місто.

Ана́ньїв — м. Одеської області. Виникло в середині XVIII ст. як слобода Анані (Анань), 1834 р. перейменовано в Ананьїв. За переказами, назва походить від імені першого поселенця запорізького козака Ананія.

Андрі́ївка — смт. Донецької області. Виникло внаслідок злиття виселка залізничної станції Карань і селища Кизил-Таш. В основі слова *карань,* очевидно, лежить тюркське *кара* — «чорний», Тюркизм *кизил таш* перекладається як «червоний камінь». Андріївкою селище назвали 1947 р.

Андрі́ївка — смт. Запорізької області. Засновано 1809 р. на місці колишнього татарського аулу Канжегали. Названо ім'ям першого поселенця з Полтавської губернії Андрія Дерев'янка.

Андрі́ївка — смт. Харківської області. Згадка про Андрієві Лози на Дінці є в документах 1627 р. За легендою, що її розповів старожил Н. О. Решетило, назва Андрієві Лози походить від імені козака Андрія, який під час нападу татар сховав у лозах біля Дінця барило з золотом.

Андруші́вка — смт. Житомирської області. Під назвою Андрусівка вперше згадується 1683 р. На місці сучасного селища був козачий сторожовий пост. За переказом, назва походить від прізвища перших поселенців Андрушів.

Анто́нівка — смт. Херсонської області. Заснував 1870 р. учасник російсько-турецької війни Комстадіус і назвав іменем свого сина Антонія.

Антоні́ни — смт. Хмельницької області. До другої половини XVIII ст. звалось Голодьки. Цю назву виводять від слова *голод.* Близько 1770 р. княгиня Барбара Сангушко віддала село в оренду І. Мальчевському, одруженому з сестрою княгині Антоніною. Орендатор назвав село іменем своєї дружини.

Антраци́т — м. Ворошиловградської області. Виникло наприкінці XIX ст. Раніше звалося Боково-Антрацит. Перша частина — за прізвищем шахтовласника. З 1964 р. — Антрацит, що пов'язується з великими покладами високоякісного вугілля — антрациту.

Апо́столове — м. Дніпропетровської області. Засновано в XVIII ст., коли тут осів правнук гетьмана Данила Апостола, відставний секунд-майор Ямбурзького кірасирського полку Михайло Данилович Апостол. Село спочатку звалося Вошиве, за місцем розташування обабіч степової річки Вошивої, що кишіла дафніями — водяними вошами. Після побудови 1818 р. церкви святої Покрови село назвали Покровським. Наприкінці XIX ст. поблизу Покровського споруджено станцію, що її назвали прізвищем землевласника, тобто Апостолове. Назва станції закріпилася й за селищем, а потім за містом.

Арбузи́нка — смт. Миколаївської області. Засновано в середині XVIII ст. на р. Гарбузинці кріпаками-втікачами, учасниками селянсько-козацьких повстань. Назву села виводять від найменування річки, а назву річки — від слова *гарбуз.* Отже, правильніше називати селище Гарбузинкою. Так називають його місцеві мешканці. Під таким іменем згадує річку й Д. І. Яворницький.

Арм'я́нськ — смт. Кримської області. Виникло як торговельний пункт біля міста Перекопа. Сюди в 30-х роках XVIII ст. переселилося чимало людей з Перекопа, переважно вірменів. Тому поселення назвали Арм'янським базаром. Така назва зберігалася до початку XX ст.

Арте́мівка — смт. Полтавської області. Виникло одночасно з будівництвом цукроварні в 1903—1905 рр. До 1925 р. звалось Павлівкою. Згодом завод перетворився на цукрокомбінат, його назвали іменем Артема. Від назви цукрокомбінату дістало ім'я й селище. Артем — партійна кличка Федора Андрійовича Сергєєва — професійного революціонера, видатного діяча Комуністичної партії й міжнародного робітничого руху.

Арте́мівськ — м. Ворошиловградської області. Засновано 1911 р. як шахтарське селище Катеринівка. 1921 р. тут споруджено шахту № 10 ім. Артема, від найменування якої дістало назву й селище, а згодом місто. Названо на честь Ф. А. Сергєєва (Артема), життя й революційна діяльність якого тісно пов'язані з Донбасом.

Арте́мівськ — м. Донецької області. До 1924 р. — Бахмут, бо стоїть на р. Бухмутці. Д. І. Яворницький висловлює припущення, що слово *бахмут* може походити від *Махмуд,* чи *Магомет* («гідний слави»). Можливо, що назва річки походить від слова *бахмат* — «малоросла міцна конячка». 1924 р. під час відкриття пам'ятника

Артемові робітники звернулися до радянського уряду через прибулого до Бахмута Г. І. Петровського з проханням перейменувати місто в Артемівськ. Незабаром прохання робітників було задоволено.

Артéмове — м. Донецької області. Колишній Неліпівський рудник, заснований 1896 р. і названий за його місцем поблизу села Неліпівки. Назва села — від прізвища першого поселенця *Неліпи,* що й тепер зустрічається в цих місцях. Згодом за назвою шахти імені Артема селище дістало назву Артема, а 1965 р. його перейменовано на місто Артемове.

Арциз — м. Одеської області. Засновано 1816 р. З ініціативи генерала Інзова новим колоніям в південній Бесарабії давали назви місць, де було здобуто перемогу над Наполеоном. Арциз — на честь успішного форсування французької річки Арсис. Німці-колоністи, які поселилися тут, вимовляли це слово на свій лад, і замість Арсис з'явилось Арциз.

Аскáнія-Нóва — смт. Херсонської області. Колишня місцева назва — Чаплі. 1828 р. цю землю купив німецький герцог Ангальт-Катенський і побудував невеликий хутір Асканія-Нова, назвавши його за іменем свого родового маєтку в Німеччині.

Аýли — смт. Дніпропетровської області. Старожил С. К. Натроба записав переказ, за яким тут першими поселенцями були татари. Вони й назвали своє село Аулом. *Аул* у кавказьких та азійських народів — «село, поселення, стійбище, шатро». В «Історії міст і сіл» наведено менш правдоподібну легенду, за якою назва походить від того, що Катерина II, подорожуючи на південь та оглядаючи цю місцевість, нібито запитала: «А що це за аул?».

Бабаї́ — смт. Харківської області. Виникло 1643 р. М. Т. Янко цей топонім виводить від слова *бабай*, тобто «нероба», лежибока». Він говорить, що ця назва могла виникнути в сусідньому селі як прізвисько, а пізніше закріпитись офіційно за селищем. Вчитель історії М. І. Романенко знайшов матеріали, згідно з якими назва походить від прізвища чугуївського боярина Федора Климентійовича Бабая, власника села.

Бабúнці — смт. Київської області. Вперше згадується 1552 р. Дослідник М. В. Фененко залучає цей топонім до тих, що беруть початок у стародавніх дохристиянських

віруваннях, пов'язаних з жіночим божеством Баби. Аналогічний топонім існує в Прикарпатті. Його виводять від язичницького божества — Золотої Баби, доброї опікунки малих дітей. Очевидно, бабинцями називали тих людей, які поклонялися цій богині.

Базалія — смт. Хмельницької області. Засновано близько 1570 р. князем Острозьким. За тих часів був звичай при народженні дитини давати одне ім'я, а при хрещенні інше. Острозького звали Костянтином-Василієм (Базилем). Своїм другим іменем він і назвав селище.

Байрáчки — смт. Ворошиловградської області. Засновано в 1956 р. Навколишня місцевість порізана балками чи, як кажуть, *байраками,* звідси й назва. Слово *байрак* — тюркського походження й означає «балка» або «лісок у яру».

Балáбине — смт. Запорізької області. Засновано наприкінці XVIII ст. 1777 р. у цих місцях одержав землі начальник постачання Південної армії генерал-майор Іван Балабин, який поселив тут своїх кріпаків і заснував село, назвавши його своїм прізвищем.

Балаклія — м. Харківської області. Засновано в другій половині XVI ст. Спочатку називалося Новосерпухів. 1891 р. перейменовано на Балаклію за назвою річки, над якою розкинулося. Походження назви річки дослідник М. Т. Янко тлумачить від турецького слова *булак* — «джерело». Інші дослідники перекладають це слово як «рибна річка».

Бáлта — м. Одеської області. Відоме з XVI ст. Засновано Юзефом Любомирським. Спочатку називалося Юзефградом. Але частину міста, що лежить на протилежному березі річки Кодими, звали Балтою. Пізніше так почали звати все місто. Слов'янське слово *балта* — це «водойма зі стоячою водою, рідке болото». «Історія міст і сіл» виводить цю назву з турецької *балта* — «сокира». В. А. Никонов цю версію відкидає.

Бар — м. Вінницької області. Розкинулося на р. Рові. Вперше згадується 1425 р. під назвою Ров. Існує версія про те, що 1537 р. це містечко купила дружина польського короля Сигизмунда I Бона Сфорца й дала йому назву Бар (на честь італійського міста Барі, де вона народилася). І. Родаченко висловлює припущення, що ця назва походить від українського слова *бар*, котре

вживається в значенні «мокре місце». Таким чином переконливо спростовується легенда про Бону Сфорцу.

Бараніівка — смт. Житомирської області. Вперше згадується 1565 р. В. А. Никонов відносить цей топонім до тих, що утворилися від імені перших поселенців (у даному випадку на прізвище Баран). Народний переказ виводить назву від найменування роду діяльності мешканців. З давніх-давен тут виготовляли посуд — декоративний, оздоблений прикрасами та кольоровою поливою, зокрема так звані *баранці*.

Барвінкове — м. Харківської області. Виникло на початку другої половини XVII ст. За одним переказом, засноване козаками отамана Барвінка. За другим — козаком Шпаком 1680 р. на місці слободи Барвінкова стінка, назва якої пішла від того, що на цих місцях рясно ріс барвінок.

Баришівка — смт. Київської області. Виникло за часів Київської Русі. Народні перекази пов'язують назву зі словом *бариш*. Нібито в селищі в основному жили чоботарі, яким це ремесло приносило значні прибутки, бариші. Друга версія — від антропоніма *Бариш*, похідного від тюркського в значенні «прибуток, вигода». О. П. Стороженко пов'язував Баришівку з літописним Баручем, але сучасні дослідники вважають цю версію за непереконливу.

Батурин — смт. Чернігівської області. Поширена думка про те, що Батурин споруджено як польське укріплення й названо за іменем короля Стефана Баторія. Та цей населений пункт виник значно раніше, ніж королював Баторій. Очевидно, топонім походить від старовинного слова *батури*, що означає «фортеця, укріплення». Дослідник І. Родаченко, спростовуючи походження назви від імені польського короля, гадає, що вона виникла від прізвища козака Батури.

Бахмач — м. Чернігівської області. Засновано в 70—80 рр. XIX ст. Назва — від найменування сусіднього села. Краєзнавець О. Знойко виводить цей топонім з тюркського слова *баштан*. Він висловлює припущення, що київські та чернігівські князі тут поселили печенігів чи інших полонених тюркського походження, які й назвали так своє поселення.

Бахчисарай — м. Кримської області. В останній чверті XV ст. з міста Солхата (Старий Крим) сюди було

перенесено столицю Кримського ханства й побудовано ханський палац. У місті та навколо нього росли сади, виноградники. *Бахчисарай* — означає «палац, оточений садами»: татарське *бахчи* — «сад», *сарай* — «палац».

Баштанка — смт. Миколаївської області. Засноване 1806 р. До 1928 р. звалося Полтавкою. Стару назву дали перші поселенці з Полтавської губернії. Сучасна походить від найменування балки Баштанки й має зв'язок з баштанами, що їх здавна культивували в цих краях.

Безлюдівка — смт. Харківської області. Засновано 1660 р. Назва постала за розташуванням в безлюдному, глухому місці.

Белз — м. Львівської області. Назву міста виводять від старослов'янського *белиз*, що означає «біле, ясне місце, галявина, вирубана серед лісу». Можливо, першу оселю нинішнього міста заклали на такій галявині. Деякі дослідники виводять топонім від слова *бевз*, що означає «неприступне, болотисте місце».

Бердичів — м. Житомирської області. Деякі дослідники вважають, що ця назва походить від слов'янського *берда* в значенні «гора, підвищення». Місто й справді розкинулося на горі. Дехто пов'язує назву з найменуванням племені *берендеї*, яке проживало колись у цих краях. Мовознавець М. Фасмер виводить її від антропоніма *Бердич*. Краєзнавець С. М. Наумчук — від слова *бердо*, що є назвою одного з основних механізмів ткацького верстата. Нібито тут жили *бердичі* — народні майстри, які виготовляли берда.

Бердянськ — м. Запорізької області. Засновано 1827 р. Раніше звалося Кутур-огли й Новоногайськ. 1842 р. від назви річки та коси перейменовано в Бердянськ. Назву річки Берда виводять із тюркського *берди*, що означає нібито «даний богом», а за іншою версією — «річка, що тече поміж скелястими берегами». 1939—1958 рр. звалося Осипенко — на честь Героя Радянського Союзу Поліни Осипенко, яка народилася в Бердянському районі.

Берегове — м. Закарпатської області. Відоме з XI ст. За часів римської імперії — прикордонне селище Песергинум. Пізніше — володіння угорського королевича Ламберта (Ламперта). Звалося Лампертхаза, тобто Лампертів дім. Слов'янська назва міста — Берег. Названо за місцем розташування біля підніжжя однойменного

гірського масиву. *Берег* у давнину означало не тільки «край землі біля води» але й «гора».

Берегоме́т — смт. Чернівецької області. З XIX ст. село офіційно іменувалося Бергомет над Серетом. За Ю. О. Карпенком, назва походить від діалектного *берегомет* — «місце, де вода розмиває берег річки».

Бережа́ни — м. Тернопільської області. Назву пов'язують з найменуванням мешканців, які поселилися на березі р. Золотої Липи.

Березá́нка — смт. Миколаївської області. Засновано в 1869—1870 рр. німцями-колоністами. Звалося Олександрфельд (Олександрове поле). Під час першої світової війни назву замінили на Суворове (тут кілька днів перебував 1798 р. О. Суворов). 1923 р. перейменовано на Тилігуло-Березанку за іменем Тилігуло-Березанського полку, що його було створено в громадянську війну з мешканців навколишніх сіл. Дехто вважає, що Березанка — це видозмінене турецьке Озу або Едізань. Так здавна звалися ці місця.

Березá́нь — смт. Київської області. Засновано на початку XVII ст. переселенцями з Правобережної України. За розповідями старожилів, біля теперішнього мосту через р. Недру в березовому гаю колись стояла козацька сторожа, яку звали Заставою в березах. Від найменування її нібито поселення дістало таку назву.

Березине́ — смт. Одеської області. Засновано 1816 р. Новоутворена колонія названа на честь перемоги російських військ над Наполеоном у листопаді 1812 р. на р. Березині.

Берéзна — смт. Чернігівської області. Поблизу виявлено залишки старовинного міста Березоя, від найменування якого, гадають, і пішла сучасна назва. За переказами старожилів, у давнину тут росли великі березові ліси й протікала річка Березнянка чи Березна.

Берéзне — смт. Ровенської області. На околиці збереглися залишки давньоруського городища. Польські перекази розповідають про шляхтича Березу, за якого Острозький віддав свою дочку. Місцеві краєзнавці гадають, що назва виникла в зв'язку з березовими лісами, що росли й тепер ростуть у цих краях.

Березнегува́те — смт. Миколаївської області. Засновано колишніми запорізькими козаками у 80-х роках

XVIII ст. Дослідник Л. Т. Масенко зараховує цю назву до тих, що характеризують природу місцевості й гідрографічні особливості річок. Старожили розповідають, що в цих краях по балках вздовж р. Висуні росли густі берестяні гаї. Ще в тридцяті роки на березі річки можна було бачити поодинокі гігантські берести.

Берестéчко — м. Волинської області. Засновано за часів Київської Русі. В документах XV ст. згадується як село Берестки. Народний переказ пов'язує назву з берестяними лісами в цій місцевості. Нині кілька старих суховерхих берестів збереглося на території міського парку.

Берислáв — м. Херсонської області. Засновано на початку XV ст. як литовська фортеця й державна митниця, відома під назвою Витовтової. 1450 р. пониззя Дніпра захопили турки й збудували на цьому місці укріплення Кизи-Кермен — у перекладі означає «Дівоча фортеця». 1695 р. російська армія та українські козацькі полки спільними зусиллями взяли фортецю. На її руїнах було засновано місто Берислав, у назві якого легко помітити слова «бери славу». Отже, його найменовано на честь здобуття фортеці.

Бéршадь — смт. Вінницької області. Засновано за часів литовського панування. О. С. Стрижак зараховує цю назву до тюркизмів. За одним переказом, вона походить від слова *брег* — «охорона». За другим — від татарського *береш* — «битва». Легенда ж розповідає про доньку воєводи Бершаду, яка очолила захист міста від татар.

Бúківка — смт. Житомирської області. Краєзнавець О. О. Павлов висловлює припущення про зв'язок цієї назви з дикими биками (турами), що в давнину водилися в цих краях.

Билбáсівка — смт. Донецької області. Засновано 1670 р. як козачу слободу. Назва походить від прізвища перших поселенців (воно й нині є поширеним у селищі).

Бирюкóве — смт. Ворошиловградської області. Засновано в другій половині XVIII ст. й мало назву Криничани (очевидно, залежно від криниць). 1920 р. перейменовано на честь голови сільської ради В. М. Бирюкова, якого забили куркулі. В основі прізвища — тюркське *бирюк* «(одинокий) вовк», «відлюдько».

Би́тків — смт. Івано-Франківської області. Відоме з другої половини XVIII ст. Назва виникла від прізвища Битко.

Бі́брка — м. Львівської області. Лежить у долині р. Боберки, від найменування якої й дістало назву. Словом *бібрка* позначають місце, де водяться бобри.

Бі́ла Крини́ця — смт. Житомирської області. В околицях є піщані кар'єри. Очевидно, назва криниці, а пізніше й селища біля неї виникла за кольором води.

Бі́ла Кри́ниця — смт. Херсонської області. Карезнавець М. М. Авдальян уважає, що ця назва — «водяного» походження: в цьому районі видобувають вапняки, що впливають на колір води в криницях.

Бі́ла Це́рква — м. Київської області. Виникло на місці фортеці Юр'їв, яку 1032 р. збудував Ярослав Мудрий і назвав своїм християнським іменем. 1050 р. він на Замковій горі спорудив єпископську церкву, що її в народі називали «білою». За переказами, її було пофарбовано в білий колір чи збудовано з білої нетесаної берези. Після того, як татари знищили Юр'їв, за білими руїнами церкви, що були найпомітнішим орієнтиром, дістало назву місто. Існує легенда, що в церкві похований козак на прізвище Білий, який загинув як герой у боротьбі з загарбниками.

Бі́лгород-Дністро́вський — м. Одеської області. Лежить на березі Дністровського лиману. Відоме ще на початку нашої ери як грецька колонія Тіра. В IX ст. племена уличів і тиверців побудували тут Біле місто. 1484 р. його захопили турки й перейменували на Акерман (*ак* — «білий», *керман* — «фортеця»). 1944 р. місту повернено його давню слов'янську назву Білгород з означенням *Дністровський*. Гадають, що гідронім походить ще з скіфсько-сарматських часів й означає «південна річка».

Бі́ле — смт. Ворошиловградської області. Засновано 1705 р. на р. Білій. Поблизу селища є гора з білого вапняку та кар'єри, де видобувають пісковик, мергель і крейду. Від кольору грунтів дістали назву річка й селище.

Біле́ньке — смт. Донецької області. Лежить на р. Біленькій, від найменування якої селище й одержало назву. Річку так названо за кольором води, бо протікає в місцях, що багаті на крейду й білу глину.

Бі́лий Коло́дязь — смт. Харківської області. Засновано козаками Вовчанської сотні. Назву поселення дістало від особливостей колодязя, вода в якому була білуватого кольору. Старожил Г. Л. Сирота розповідає, що той колодязь існував з давніх-давен. Вода в ньому за колір була білуватою, а на смак дуже приємною.

Бі́лики — смт. Полтавської області. Засновано в першій половині XVII ст. За одним переказом, після поразки повстання Северина Наливайка загін на чолі з Андрієм Біликом уцілів і поселився в цих місцях. Старожили розповідають, що до революції бачили кам'яну надмогильну плиту, де було написано: «Вічна пам'ять Андрієві Билику — засновникові Биликів. 1628 рік». За іншими джерелами, початок поселенню поклав козак-пасічник Білик, мешканець містечка Говтви.

Білово́дськ — смт. Ворошиловградської області. Виникло 1686 р. в долині мілководної р. Деркулу, береги якої порізано ярами з крейдяними відкладами. Грунтові води, що стікають у річку, надають воді білого кольору. Звідси й походить назва.

Білогі́рськ — м. Кримської області. Лежить у долині р. Великої Карасівки. В середні віки було важливим пунктом на великому караванному шляху, де тривала торгівля невільниками. До 1945 р. звалось Карасубазар (*кара* — «чорний», *су* — «вода», «річка», *базар* — «торгове місце»), а потім його назвали Білогірським. Таке ім'я воно одержало за світлий колір гір — крейдяних вапняків, що звуться Білою скелею (Ак-Кая).

Білогі́р'я — смт. Хмельницької області. До 1946 р. — Ляхівці. Стара назва — етнічного походження (ляхами в цих краях називали поляків), а сучасна — від того, що навколо лежать оголені поклади крейди (білі гори).

Білозе́рка — смт. Херсонської області. Розкинулося біля озера Білого, у зв'язку з чим і виникла назва селища, заснованого як маєток генерал-поручика І. А. Ганнібала. За його іменем ще звалось Іванівкою. Легенда розповідає про княжну Білозерку, яка втекла в ці місця від татарського хана Мемея.

Білокура́кине — смт. Ворошиловградської області. Розкинулося на р. Білій, з найменуванням якої й пов'язується перша частина назви. Друга походить від прізвища князя Б. І. Куракіна, якому Петро I подарував тут землі.

Білолу́цьк — смт. Ворошиловградської області. Засновано в першій половині XVII ст. на правому березі р. Айдару коло впадіння в неї р. Білої. Біла, впадаючи в Айдар, утворює вигин, тобто луку, що й було підставою для виникнення другої частини назви. Річка Біла має найменування на основі крейдяних грунтів і кольору води.

Білопі́лля — м. Сумської області. За часів Київської Русі тут була фортеця Вир, на місці якої 1672 р. виникло нове селище. Заснували його козаки з Білопілля, що на Брацлавщині. Назва Брацлавського Білопілля залежить, очевидно, від характеру грунтів у тій місцевості.

Білорі́ченський — смт. Ворошиловградської області. Шахта «Білоріченська» й селище збудовані на початку XX ст. Від найменування шахти й одержало назву селище. А шахта має назву за місцем розташування поблизу р. Білої.

Біля́ївка — смт. Одеської області. Виникло наприкінці XVIII ст. Називалось Головківкою — на честь Антона Головатого, який командував пішими козаками й весловою флотилією Чорноморського війська. Нинішня назва — від прізвища кошового отамана Сидора Білого, який загинув під час облоги Очакова.

Благода́тне — смт. Донецької області. Засновано наприкінці XVII ст. переселенцями-хліборобами. Назву одержало за природними сприятливими умовами: в цій місцевості — родючі чорноземні грунти. Книжне *благодатний* — «повний достатків, такий, що радує». За розповідями старожилів, колись тут проїжджав архієпископ і зупинився відпочити. Ці місця йому дуже сподобалися й він наказав видовбати на кам'яній брилі: «1836 рік, червня, 10 дня. Тут відпочивав преосвященний Гавриїл архієпископ Катеринослава. Ось де благодать!» Після цього село й одержало назву Благодатне. Кам'яну брилу 1960 р. передали до історичного музею в Донецьк.

Близнюки́ — смт. Харківської області. Виникло 1863 р. у зв'язку з побудовою залізничної станції Надеждине, що 1903 р. згоріла. Відбудовану станцію назвали Близнюки. Старожили розповідають, що таку назву дано з уваги до двох козацьких могил, що дуже були схожі одна на одну.

Бобрине́ць — м. Кіровоградської області. Лежить на р. Бобринці. За одним переказом, селище названо іменем першого поссленця — полтавського козака Хоми Бобрика. За другим, — його заснували вихідці з Великого Бобрика, що на р. Кодимі. За третім, — назву запозичено від імені річки, в якій за тих часів водилося багато бобрів. Зв'язок з місцевою фауною вбачає в цій назві й В. В. Лобода.

Бобро́виця — м. Чернігівської області. Неподалік збереглися залишки двох городищ і поселення часів Київської Русі. Назву пов'язують з мисливцями на бобрів, так званими *бобровниками*, які тут володіли бобровими гонами й платили данину бобровими шкірами старості, а пізніше й гетьманові.

Бо́гдан — смт. Закарпатської області. Виникло в першій половині XVIII ст. на р. Богдані, притоці Білої Тиси. Тому раніше звалося Тисобогданом. Легенда розповідає про двох мисливців, які заблукали в Карпатських лісах. Голодні й знесилені, вони забили оленя й цим урятувалися. «Цього оленя нам бог дав!», — сказав один з них. З того часу цю місцевість, річку, а згодом і селище стали називати Богданом.

Богоду́хів — м. Харківської області. Засновано, як уважають, 1662 р. З кінця XVI ст. відоме як укріплений пункт Дяків Острів. Назву Богодухів пов'язують з діяльністю церкви, зокрема з першою в місті церквою на честь православного свята «Бога духа святого».

Богородча́ни — смт. Івано-Франківської області. Засновано за часів Галицько-Волинського князівства. Легенда розповідає про князя Романа Мстиславича та його боярина Гремислава, який збудував на горі замок, і про найменування поселення під горою Богородчанами на честь богородиці, яка нібито врятувала дітей боярина, що заблукали в лісі.

Богусла́в — м. Київської області. Відоме з часів Київської Русі як оборонний пункт. Назву виводять від давньоруського *буй-слав*, що значить «хоробрий, мужній». Пізніше православна церква підправила слово на Богуслав. Таку еволюцію знаходимо в літописах і в дослідника С. Л. Коваленка.

Бо́лград — м. Одеської області. Засновано 1819 р. болгарськими переселенцями, втікачами від турецького

ярма, які за дозволом російського уряду поселилися на цих землях. В. А. Никонов погоджується з Б. Унбегауном і виводить назву від болгарського діалектного *бол*— «великий» та *боле* «краще». Імовірніше, що біженці так назвали нове місто на честь своєї батьківщини Болгарії, що вони її покинули. Цієї думки дотримується також Ю. О. Карпенко.

Болéхів — м. Івано-Франківської області. Відоме з XIV ст. В документах XV ст. згадується як Болехів Волоський. Назву виводять від слова *волохи* (Волохів-Болехів) і пов'язують з волоськими поселеннями, що їх зруйнували татаро-монголи. Мовознавець О. С. Стрижак у листі, що експонується в місцевому краєзнавчому музеї, висловлює припущення про походження назви від старослов'янського імені Болеслав, по-народному — Болех.

Борзна́ — м. Чернігівської області. Залишки городища свідчать про існування поселення ще за часів Київської Русі. Наприкінці XV ст. тут виник хутір Селище, що його згодом від однойменної річки назвали Борзною. В основі гідроніма — старослов'янське *борзъ* — «швидкий». Очевидно, річка колись мала швидку течію.

Борислáв — м. Львівської області. Розкинулося на території кількох колишніх сіл (Борислав, Тустановичі, Губичі, Мразниця й Баня Котівська), що на початку XX ст. злилися в одне місто. За іменем одного з них воно й дістало назву. За переказом, назва села Борислав має зв'язок із сосновими та ялиновими лісами, що ними славилися ці місця, їх прозвали *бори славні,* а село — Бориславом. М. Т. Янко говорить про походження назви від найменування монастиря Бориславa.

Бори́спіль — м. Київської області. Виникло за часів Київської Русі. Ця місцевість у літописах згадується як Льто (Альто) — від р. Альти. Деякі дослідники пов'язують назву з іменем князя Бориса, якого тут забив його брат Святополк Окаянний. Цю місцевість прозвали *Борисовим полем,* а звідси й назва міста. Інші гадають, що Бориспіль — це видозмінне літописне Барочь.

Борівське́ — смт. Ворошиловградської області. Виникло в 30-х рр. XVII ст. З XVIII ст. — сербське поселення Третя Рота. Назва походить від найменування притоки Сіверського Дінця Борової. Спочатку це місце називалось Борівським перевозом. Назва річки пояснюється наявністю соснових лісів.

Борова́ — смт. Київської області. Розкинулося на обох берегах р. Стугни серед лісу. Назва — за характером рослинності: *бір* — «сосновий або інший хвойний ліс», а також «мішаний ліс з переважанням сосни».

Борова́ — смт. Харківської області. Перша згадка про хутір Боровий датується 1773 р. Селище виникло з хутора й слободи Борової. Назва походить від найменування лівої притоки Осколу р. Борової, що протікає через село, а річку найменовано в зв'язку з сосновим бором, що простягнувся тут на 20 км.

Бородіно́ — смт. Одеської області. Засновано 1816 р. німцями-колоністами. Названо на честь перемоги російських військ над французькою армією Наполеона в Бородинській битві під Москвою 1812 р.

Борщів — м. Тернопільської області. Залишки городища свідчать про стародавнє походження міста. Дослідники говорять, що назва могла виникнути від слова *борщівка,* яким позначають рослину, що кладуть у борщ. Легенда пов'язує цю назву з часами татарського лихоліття, місцеві мешканці нібито втопили татарина в казані з борщем. Можливо, що топонім походить від прізвища.

Ботані́чне — смт. Кримської області. У селищі міститься Нікітський державний ботанічний сад — науково-дослідний і культурно-освітній заклад, що його заснував 1812 р. російський ботанік Х. Х. Стевен. Назва походить від слова *ботаніка* — «наука про рослини».

Бо́ярка — м. Київської області. Раніше звалося Будаївкою. Легенда пов'язує другий топонім з іменем козака Будая. Дехто виводить назву від найменування племені — *будини.* Можна пов'язувати зі словом *буда,* яким у минулому звалися підприємства, що виготовляли поташ. Назва Боярка — від однойменної річки. Тривалий час поселення звали Боярка-Будаївка. О. С. Стрижак зараховує цей топонім до групи назв, котрі відбивають класові й станові явища. *Боярами* в Київській Русі звалися сановники, наближені до князя, а також найвизначніші люди в державі.

Брагúнівка — смт. Дніпропетровської області. Засновано 1920 р. переселенцями з села Петропавлівки. На-

звано на честь більшовика І. П. Брагина, який загинув 10 жовтня 1919 р. в бою з білогвардійцями.

Бра́жине — смт. Донецької області. За переказом, колись земля цього селища належала панові, в якого служив пастухом Йосип Вершанський, по-вуличному — Брага. Він пас худобу в балці, що її назвали Бражиною. 1927 р. тут виникли хутори. Один з них від балки дістав назву Бражине. Цей переказ розповів правнук діда Браги Семен Вершанський.

Браїлів — смт. Вінницької області. Засновано в XV ст. Назву виводять від найменування річок Рову та його притоки Браги, що злилися в цьому місці. Спочатку поселення називалося Брагирів, а згодом ... Браїлів.

Бра́тське — смт. Миколаївської області. Засновано в середині XVIII ст. як козацький зимівник. Старожил учитель-пенсіонер С. Й. Яцевич розповів про трьох братів-чумаків, які тут ставали на перепочинок. Тому це місце й назвали Станьковичами. Згодом брати переїхали сюди на постійне проживання. І назву Станьковичі було замінено на Братське на честь трьох братів — перших поселенців.

Бра́цлав — смт. Вінницької області. Вперше згадується 1362 р. Дехто виводить назву від слів *брат* і *слава* (поселення нібито названо на відзначення слави братів Коріатовичів). Є ще здогад про відбиття в цій назві скороченого імені Брячислав. Селище нібито заснував якийсь руський князь Брячислав.

Броварі́ — м. Київської області. На території цього міста за часів Київської Русі був якийсь населений пункт. Сучасну назву пов'язують з наявністю тут броварень — невеликих заводів, що виготовляли пиво.

Бро́ди — м. Львівської області. М. Т. Янко пише, що поселення в давнину оточували болота. Під час дощів вони розливалися настільки, що добиратися до міста можна було лише вбрід. З переходом річки вбрід пов'язують цю назву в «Історії міст і сіл». Очевидно, тут мають на увазі притоку р. Стиру Суховалку, над якою стоїть місто.

Бро́ницька Гу́та — смт. Житомирської області. Виникло 1909 р. як поселення біля невеликого склозаводу серед лісу поблизу села Брониці. Народні перекази виводять назву селища від слова *боронитися*. *Гута* —

«невелике підприємство, де виготовляли скло». Можливо, що й від давньоруського *бронники* — «виготовлювачі броні (панцирів, кільчуг, лат)».

Бро́шнів-Оса́да — смт. Івано-Франківської області. Заснування датують 70-ми роками XVI ст., коли землі тут належали шляхтичам Брошньовським, тому й поселення стало називатися Брошневим. У 80-х роках XIX ст. поблизу засновано деревообробний завод, де фахівцями були переселенці (німці, угорці, поляки), так звані осадники. Тому й селище дістало сучасну назву.

Бря́нка — м. Ворошиловградської області. Перші поселенці з'явилися тут 1696 р. Виникло на території кількох сіл. Назва пов'язується з Брянським рудником, що одержав її від акціонерного товариства Брянських кам'яновугільних копалень та рудників. Назва російського міста Брянська виникла внаслідок скорочення старовинного Дебрянська, що походить від слова *дебрі* — «дрімучі ліси».

Бу́ки — смт. Черкаської області. За переказами, назва вказує на великі букові ліси, що колись тут росли. За свідченням Д. І. Яворницького, дніпровські лоцмани вживали слово *бук* в значенні «водяний шал». В. В. Лобода говорить про можливість аналогічного походження цієї назви. Скелясті береги р. Тікичу дають підставу для такого висновку.

Була́винське — смт. Донецької області. Виникло 1938 р. коло Булавинського шахтоуправління № 2. Ця назва пов'язується з іменем керівника народного повстання 1707—1708 рр. Кіндрата Булавіна. В місцях навколо сучасного селища відбулося ряд сутичок між повстанцями й царськими військами.

Бури́нь — м. Сумської області. Перша письмова згадка належить до 1688 р. За народним переказом, назва походить від імені першого поселенця козака Бурого.

Буршти́н — смт. Івано-Франківської області. В XV ст. тут було село Нове. З середини XVI ст. — містечко Бурштин. Назву виводять від того, що в цих місцях у ставах виготовляли бурштин (російське «янтарь»). Існує й легенда, за якою князівна загубила тут бурштинове намисто.

Бу́ськ — м. Львівської області. Колишня назва — Бузьк, Божськ. Перша згадка стосується 1097 р. Стоїть

на правому березі Західного Бугу, від найменуванн
якого (іменника) й походить назва. Назву річки дослід
ники тлумачать по-різному. О. С. Стрижак перекладає
як «кривий, зігнутий».

Бу́ча — смт. Київської області. У назві відбито най
менування річки, притоки Ірпеня. Дослідник Е. М. Мур
заєв пов'язує гідронім зі словом *бучало* — «вир, глибо
ка яма».

Бу́чач — м. Тернопільської області. Вперше згадує
ться 1397 р. За переказами, назву місту дали його вла
сники — українські феодали Бучацькі. Можливо, що
вони самі від назви міста одержали прізвище. Очевид
но, ця назва походить від слова *буча*.

Бу́штина — смт. Закарпатської області. Виникло
середині XIV ст. За переказом, назва селища походит
від угорського *бушгигази*, що означає «сумне місце
Адже першими поселенцями тут були в'язні й зігнан
силоміць кріпаки.

Ва́лки — м. Харківської області. Засновано 1646 р
як Можайський остріг. Назва походить від р. Мож. Су
часна назва вказує на вал, насип навколо міста або х
на характер місцевості (горби, хвилі), в різних напрям
ках порізаної ярами, валками.

Вапня́рка — смт. Вінницької області. Виникло в 70-
роках XIX ст. Коли збудували станцію, то запозичил
назву від найменування сусіднього села. Слово *вапняр
ка* — «піч або яма для випалювання вапна». Очевидно
колись тут був такий промисел.

Ва́рва — смт. Чернігівської області. Стоїть на р. Ва
рві, назву якої й перейняло. В літопису 1079 р. згадує
ться фортеця Варин. Уважають, що це перша назва су
часного селища. В основі назви лежить слов'янське *вар*
«вода, що б'є джерелом».

Васи́лівка — м. Запорізької області. Засноване н
прикінці XVIII ст. запорізькими козаками й кріпакам
втікачами. Згодом поселення стало власністю Васил
Степановича Попова — начальника канцелярії кня
Потьомкіна. Від імені Василь і виникла назва.

Василькі́в — м. Київської області. Засновано 988
князем Володимиром Святославичем. Названо Васил
вом від імені, яке одержав князь після прийняття хр
стиянства. Дослідники вважають, що князь Володим
у цьому місці серед лісу побудував мисливський терем

назвав цю своєрідну дачу «Веселое Василево», що згодом перетворилося на Васильків.

Василькі́вка — смт. Дніпропетровської області. Назва походить від найменування урочища Васильківка на р. Вовчій, де на початку XVIII ст. був козацький зимівник. Назву пов'язують з іменем першого поселенця Василя Поквалі́пта.

Васи́щеве — смт. Харківської області. Засновано 1647 р. Землі, що належали Чугуївській сторожовій службі, цар Олексій Михайлович віддав боярським дітям. Одним з перших поселився тут Прокопій Васищев. Його прізвищем і названо поселення.

Ватути́не — м. Черкаської області. Засновано 1946 р. як робітниче селище Шахтинське в зв'язку з освоєнням Юрківського буровугільного родовища. 1949 р. його названо на честь видатного радянського полководця Героя Радянського Союзу генерала армії М. Ф. Ватутіна, під командуванням якого війська I Українського фронту брали участь у Корсунь-Шевченківській битві й визволяли від фашистських окупантів Шевченків край.

Вахру́шеве — м. Ворошиловградської області. Виникло 1963 р. з кількох робітничих селищ. Названо на увічнення пам'яті Василя Васильовича Вахрушева — відомого радянського державного діяча, Героя Соціалістичної Праці, міністра вугільної промисловості СРСР.

Ва́шківці — м. Чернівецької області. Першу письмову згадку зафіксовано 1431 р. Паралельна назва — Васківці. Походить від власного імені Васко, поширеного в Молдавії. Це ім'я мало й розмовний варіант — Вашко, який відбився в назві міста.

Вели́ка Бага́чка — смт. Полтавської області. Вперше згадується наприкінці XVI ст. як козацьке поселення. В писаних джерелах зазначається один із перших поселенців — Багач, від прізвища якого й виводять назву селища та однойменної річки. Великою Багачкою селище назване 1925 р.

Вели́ка Корени́ха — смт. Миколаївської області. Засновано наприкінці XIV ст. Стоїть на р. Коренисі, від найменування якої й дістало назву. Раніше називалося на честь православного святого Миколая — Миколаївкою, а до того — Каранян-Кір. Мовознавець В. В. Лобода розглядає цю назву серед тюркських і вважає, що Кореніха — це видозмінене від тюркського *Каранян-*

Кір, друга частина якого *кір* перекладається як «степ, рівнина». Означення *Велика* додано пізніше, коли неподалік виникла ще одна Кореніха.

Вели́ка Ко́хнівка — смт. Полтавської області. Засновано біля 1700 р. За переказами, першими поселенцями були козаки на прізвище Кохни. Їхні поселення були в районі Великої й Малої Кохнівок.

Вели́ка Лепети́ха — смт. Херсонської області. Стоїть на р. Лепетисі, назву якої й перейняло. М. Т. Янко виводить її від *лепетати*, тобто «говорити незрозумілою мовою». Її нібито дали селяни навколишніх сіл, бо вони не розуміли колоністів-французів, які поселилися тут. О. О. Стрижак зближує назви Лепетиха й Геродотів *гіпаніс* у значенні «кінський». Існує й легенда, за якою запорожці, вирушаючи в море, десь тут обминали вночі турецьку сторожу. Тоді пошепки передавали наказ старшини: «Ляпай тихо» (тобто «веслуй тихше»).

Вели́ка Новосі́лка — смт. Донецької області. Засноване 1780 р. греками-переселенцями з Криму, вихідцями з сіл Салгир Енісала та Велика Енісала. (Салгир — річка в Криму, *ені* — «нове», *сала* — «село»). Нове поселення спочатку звалося Велика Янісоль, а 1946 р. його перейменували у Велику Новосілку.

Вели́ка Олекса́ндрівка — смт. Херсонської області. Засновано 1784 р. За переказом, який записав місцевий краєзнавець С. С. Кравець, селище названо на честь селянина Олександрівського, котрий привів сюди перших переселенців і помер, знесилившись у дорозі. Означення *Велика* додано пізніше.

Вели́ка Писарі́вка — смт. Сумської області. Засновано 1709 р. Тут були хутори писарів вільної воєводської служби, від яких село й одержало назву. Означення *Велика* вперше трапляється 1732 р.

Вели́кий Бере́зний — смт. Закарпатської області. Вперше згадується 1427 р. За переказом, на цьому місці росли великі березові ліси. Звідси й пішла назва поселення.

Вели́кий Би́чків — смт. Закарпатської області. Згадується наприкінці XIV ст. Назву пов'язують з найдавнішою діяльністю тутешнього населення — скотарством. Можливо, що топонім походить від прізвища. Легенда, записана краєзнавцем В. В. Белацом, розповідає про бичків-близнят, якими оборали село під час холери.

Вели́кий Бурлу́к — смт. Харківської області. Лежить на р. Великий Бурлук, назву якої й одержало. Бурлуками звуться кілька проток річки Уди. Гідронім виводять з тюркського *бурлук*, що означає «осад від брудної води», «земля, непридатна для обробітку».

Вели́кий Лог — смт. Ворошиловградської області. Засновано 1762 р. Назву запозичено від р. Великої, в улоговині (ло́зі) якої виникло поселення. До 1925 р. воно називалося Нижня Краснянка (за прізвищем Краснова, власника навколишніх земель).

Вели́кий Лю́бінь — смт. Львівської області. Виникло як укріплення. В середині XV століття поділилося на дві частини — Великий Любін і Малий Любін. Назву виводять від старовинного власного імені.

Вели́кі Коро́винці — смт. Житомирської області. Вперше згадується 1585 р. Одні народні легенди й перекази пов'язують назву з скотарством місцевих мешканців, другі розповідають про ватажка Коровина, який вів боротьбу з татаро-монголами.

Вели́кі Мости́ — смт. Львівської області. Лежить на р. Раті. Вперше згадується 1472 р. як село Мостки. Назва походить від мостів через р. Рать, що їх спорудили тамтешні мешканці.

Великодоли́нське — смт. Одеської області. Засновано як німецьку колонію Гросс-Лібенталь. В перекладі означає: «Велика люба долина». 1944 р. назву замінено, і селище почало зватися Великодолинським.

Великока́м'янка — смт. Ворошиловградської області. Назване за місцем поблизу р. Великої Кам'янки, притоки Сіверського Дінця. Назва річки пояснюється наявністю кам'янистих берегів. Тут проходить гряда Донецького кряжу.

Вересне́ве — смт. Волинської області. Виникло 1955 р. у зв'язку з будівництвом цукроварні. Назвали за місяцем вереснем, в якому 1939 р. західноукраїнські землі було возз'єднано з Українською РСР.

Верхі́вцеве — м. Дніпропетровської області. Виникло 1884 р. у зв'язку з будівництвом залізничної станції, котру назвали Любомирівкою (від найближчого села). 1904 р. перейменовано на Верхівцеве — за прізвищем першого начальника Катеринінської залізниці інженера О. А. Верховцева.

Ве́рхнє Синьови́дне — смт. Львівської області. До 1947 р. — Синевідсько-Вижнє. В літописах згадується з 1240 р. під назвою Синоводсько. Народна легенда пов'язує назву з синіми водами двох річок—Стрий і Опір, що зливаються в цьому місці.

Ве́рхній Нагóльчик — смт. Ворошиловградської області. Виросло з хутора, що виник у другій половині XVIII ст. Назва походить від найменування р. Нагольної, у верхній течії якої стоїть селище. Цей гідронім Є. С. Отін виводить із прикметника зі значенням «голий, нічим не прикритий».

Ве́рхній Рога́чик — смт. Херсонської області. Назва походить від найменування лівої притоки Дніпра р. Рогачика, що її татари звали Иргачиком. Можливо, з тюркського *аркач,* що значить «схил, підошва гори» або з *иргак* — «великий гачок, вудочка». Імовірно виводити від *рогач*, яким називали місце, де річка ніби розтікається на дві частини.

Верхньодніпро́вськ — м. Дніпропетровської області. Стоїть на р. Самоткані при впадінні її в Дніпро. Виникло 1780 р. на місці козацького зимівника як слобода Григорівка, названа за іменем власника-князя Григорія Потьомкіна. 1785 р. слободу перейменували в Новогригорівку, а 1806 р. — у Верхньодніпровське. Таку назву дано відповідно до розташування вверх по Дніпру від основних великих міст цього району (за аналогією до Нижньодніпровська).

Верхня́чка — смт. Черкаської області. Засновано наприкінці XVI ст. Первісна назва — Яворовець. Лежить у верхів'ї р. Уманки, від чого й виникла сучасна назва.

Верхови́на — смт. Івано-Франківської області. Народні перекази розповідають, що першим поселенцем тут був Яким Жабка, тим-то селище звалося Жаб'є. Перейменоване 1962 р. відповідно до свого місця: *верховина* — «високогірна місцевість у межах Українських Карпат».

Весе́ле — смт. Запорізької області. Засновано 1812 р. Учитель Н. Ф. Білка записав переказ, за яким до заселення тут росли густі трави й було досить води. Чумаки любили зупинятися тут на відпочинок і прозвали це місце Веселим. Коли ж виник населений пункт, то йому також дали таку назву.

Весели́нове — смт. Миколаївської області. Засновано наприкінці XVIII ст., коли тутешні землі царський уряд подарував полковникові Веселинову, прізвищем якого й названо селище.

Ви́года — смт. Івано-Франківської області. Засновано 1883 р. на землях села Пацикова. Австрійський капіталіст барон Поппер придбав тут великий лісовий масив і побудував тартак, а 1883 р. — вузькоколійку. Нову станцію та поштову філію офіційно назвали Вигода. Ця назва відбивала внутрішній зміст капіталістичних заходів барона Поппера (експлуатація лісових багатств Карпат давала йому великі прибутки, тобто *вигоду*).

Ви́жниця — смт. Чернівецької області. Лежить при впадінні р. Виженки в Черемош. Назва річки походить від діалектного *вижній,* що значить «верхній» і вказує на протиставлення цього поселення якомусь іншому за течією Черемоша.

Ви́лкове — м. Одеської області. Засновано 1708 р. Первісна назва — Липованське — має зв'язки із сектантами-старообрядцями, яких звали липованами. 1775 р. сюди прийшли запорізькі козаки й поселення почали називати Вилків, бо тут Дунай ділиться на три рукави — *вилки.*

Ви́лок — смт. Закарпатської області. У XIII ст. тут було село Ніртелек, знесене Тисою під час повені. 1304 р. воно відбудувалося й дістало назву *Уйлок*, що означає «нове поселення». З часом ця назва видозмінилася на Вилок.

Ви́нники — м. Львівської області. Засновано в другій половині XIII ст. Як пише УРЕ, назва пов'язується зі словом *вино,* що його тут виробляли з винограду, але, мабуть, правильніше пов'язувати цей топонім з виробництвом горілки, бо вином у цих місцях називають усякі спиртні напої.

Виногра́дів — м. Закарпатської області. Згадується з IX ст. Виникло навколо слов'янської фортеці Каньков-град, руїни якої збереглися до нашого часу. В XV ст. згадується під назвою *Севлюш*, що в перекладі з угорської означає «виноградний». 1946 р. Севлюш перейменовано у Виноградів. Місто виправдовує свою назву: виноградарство тут розвивали здавна.

Виногра́дне — смт. Кримської області. Назва пов'язується з виноградом, який росте на схилах гір та біля

селища. На землях виноградарського радгоспу «Ліва-дія» вирощують високі врожаї цінних сортів винограду.

Висо́ке — смт. Донецької області. Засновано 1957 р. Раніше звалося Селище шахти № 18. Названо Високим, бо розкинулося на підвищенні порівняно з сусідніми населеними пунктами.

Високопі́лля — смт. Херсонської області. Засновано 1869 р. переселенцями з німецьких колоній Таврійської губернії. Звалося Кронау. 1915 р. під час імперіалістичної війни перейменовано у Високопілля за його місцем на високому вододілі Дніпра й Інгульця та на південних відрогах Наддніпровської височини.

Ви́шгород — м. Київської області. Вперше згадується 946 р. як резиденція київської княгині Ольги під назвою Ольжин город. Нове ім'я — відповідно до його місця на Дніпрі вище від Києва. За іншою версією — за місцем на високому горбі, від слів — *вишній город,* тобто «високе місто».

Вишне́ве — смт. Дніпропетровської області. За іменем поміщика Ераста Бродського раніше звалось Ерастівкою. 1961 р. перейменовано у Вишневе, бо кожний будинок у селищі буквально тоне серед вишневих дерев.

Вишне́ве — смт. Донецької області. Раніше звалося Селище залізничної станції Селидівка. 1938 р. робітники масово освоюючи земельні ділянки індивідуальної забудови, найперше садили на них вишні, котрі швидко розрослися. Після війни селище назвали Вишневим.

Вишне́ве — м. Київської області. Засновано 1887 р. 1960 р. виділено в самостійну адміністративну одиницю з населеного пункту при станції Жуляни. Названо Вишневим, бо на той час усі 520 дворів селища потопали у вишневому цвіті.

Вишнівéць — смт. Тернопільської області. Вперше згадується 1395 р. Краєзнавець М. В. Фененко зараховує цю назву до тих, що виникли від назви дерева (в даному випадку — вишні). Від вишневих садів, що ними славилося місто в давнину, виводять назву й місцеві перекази.

Війтівці́ — смт. Хмельницької області. Виникло в 70-х роках XIX ст. під час будівництва станції й залізниці. Назву запозичено від найближчого населеного пункту. Дослідник С. Д. Бабашин виводить її від староукра-їнського слова *війт* — «керівник місцевого управління». Очевидно, першими поселенцями тут були нащадки якогось війта.

Вільногі́рськ — м. Дніпропетровської області. Засновано 1956 р. у зв'язку з промисловим освоєнням титанових руд і будівництвом гірничо-металургійного комбінату. Названо Вільногірськом, бо виникло воно поблизу станції та села Вільні Хутори.

Вільша́на — смт. Черкаської області. Лежить на притоці Дніпра — р. Вільшанці, звідки й походить назва. За свідченням проф. І. Р. Сльозкіна, ця річка колись упадала в Рось. Її заболочена долина була покрита заростями вільхи, чому й виникла назва.

Вільша́ни — смт. Харківської області. Засновано близько 1655 р. Першими поселенцями були вихідці з Вільшани на Черкащині, які тікали на землі Слобожанщини від польсько-шляхетського гніту. На згадку про своє колишнє місце проживання вони й нове поселення назвали Вільшаною.

Вільша́нка — смт. Кіровоградської області. Заснування датують XVII ст., коли біля впадіння р. Вільшани в Синюху виникло поселення Маслове. Першими його мешканцями були запорізькі козаки. В 40-х роках XVIII ст. Маслове перейменували на Вільшанку — від назви річки та балки.

Ві́нниця — м., обласний центр. Лежить на обох берегах річок Південного Бугу та Віннички. Про походження назви існує кілька версій. Одні дослідники говорять, що свою назву місто одержало від старослов'янського слова «*вѣно*», що означає «посаг». Другі твердять, що правильніше називати це місто не Вінницею, а Винницею, і пов'язують походження топоніма з винокурнями або винницями. Треті припускають, що назва міста походить від найменування р. Віннички, на якій за прадавнім звичаєм дівчата пускали на воду віночки з квітів, щоб довідатися про свою долю.

Віньківці́ — смт. Хмельницької області. Краєзнавець І. В. Гарнага виводить цю назву з імені Вінько, котре могло постати від канонізованого імені Веніамін, і висловлює припущення, що поселення заснував або володів ним якийсь Вінько. Суфікс *-івці* дає підставу га-

дати, що засновником був не сам Вінько, а його нащадки, яких звали *віньківцями*.

Вовкови́нці — смт. Хмельницької області. Засновано в 60-х роках XIV ст. І. В. Гарнага говорить, що поселення виникло в урочищі Вовкове, неподалік від спаленого татарами села Сітанового. Спочатку *вовковинцями* називали мешканців урочища, згодом це найменування перейшло на місцевість і на поселення.

Вовча́нськ — м. Харківської області. Лежить на р. Вовчій. Засноване 1674 р. українськими козаками-переселенцями, які на місці Салтанського городища на Вовчих Водах побудували вкріплену слободу, названу за р. Вовчою, що бере початок у місцевості, де водилося багато вовків.

Вовчоя́рівка — смт. Ворошиловградської області. Засновано 1783 р. Першими поселенцями, за переказами, були запорізькі козаки, які поселилися в урочищі Вовчий Яр. У цьому яру тепер міститься Секменівський крейдяний кар'єр.

Водя́нське — смт. Донецької області. Засновано 1951 р. Назви селища й шахт № 1 і № 2 «Водянських» походять від найменування р. Водяної, котра колись була значно багатоводнішою.

Вознесе́нськ — м. Миколаївської області. В XV ст. тут стояла турецька фортеця Чичаклей. Турецьке *чичеклі* — «уквітчаний, вишитий». На початку XVIII ст. тут були козацький зимівник Соколи й Соколина переправа. 1789 р. на місці Соколів виникло місто Вознесенськ, назване за релігійним святом вознесіння.

Во́йкове — смт. Донецької області. Виникло 1904 р. як шахтарське селище. До 1930 р. звалося Селище шахти «Капітальна». Шахту й селище перейменували на честь радянського дипломата П. Л. Войкова, якого вбив у Варшаві російський білогвардієць.

Во́йковський — смт. Донецької області. Первісна назва — Копані. За розповідями старожилів, тут були копанки, біля яких відпочивали чумаки. 1926 р. заводові було надано ім'я П. Л. Войкова, а згодом і селище почало зватися Войковський.

Войни́лів — смт. Івано-Франківської області. Вперше згадується 1443 р. Спочатку звалося Прокопів — за іменем засновника Прокопія Сенявського. Перейменовано у Войнилів, бо річка поблизу звалася Войнилівкою. Народний переказ виводить гідронім від слів *війни улов*, на цій території часто велися війни (битви) з татарами.

Волнова́ха — м. Донецької області. Засновано 1883 р. під час будівництва залізниці й станції. Назву запозичено від найменування річки Мокра Волноваха. Гідронім виник на основі хвилястої («волнистої») течії та горбистої місцевості, по якій протікає річка.

Волове́ць — смт. Закарпатської області. За переказами, назва походить від найменування річки Волівчик, де колись пастухи напували волів. Від слова *віл* виводить цю назву й М. В. Фененко.

Воло́дарка — смт. Київської області. Вперше згадується 1150 р. як Володарєв. Під час татаро-монгольської навали містечко було зруйновано. 1471 р. на пустому городищі Володарецькому виросло поселення Слобода, що його згодом, за іменем старовинного городища, назвали Володаркою. Цю назву пов'язують зі словом *володар*, тобто «власник, господар». Воно вживалося і як власне ім'я людини. З літописів відомо багато князів з таким іменем.

Волода́рськ — смт. Ворошиловградської області. Засновано 1902 р. До революції звалося Селищем шахти № 10 або Собачівкою. 1922 р. шахті надано ім'я активного учасника боротьби за владу Рад В. Володарського (М. М. Гольдштейна), якого вбив есер-терорист 1918 р. Від імені шахти дістало назву й селище.

Волода́рськ-Воли́нський — смт. Житомирської області. Вперше згадується 1545 р. як Олександропіль (за іменем боярина Олександра Пронського). З 1607 р. — Хорошки (згодом Горошки). 1912 р. з нагоди 100-річчя з дня перемоги російського війська над Наполеоном Горошки перейменували на Кутузове. 1921 р., в третю річницю загибелі В. Володарського, перейменували на Володарськ, а згодом до нього додано означення *Волинський*.

Волода́рське — смт. Донецької області. Заснування датують 1831 р., коли в цих місцях розташувалося Азовське козацьке військо. Тут було засновано хутір, названий Гладким за іменем кошового отамана Й. Гладкого. 1855 р. хутір перейменовано в Нікольський, а 1924 р. — у Володарське (на увічнення пам'яті В. Володарського).

Володи́мир-Воли́нський — м. Волинської області. Засновано наприкінці X століття київським князем Володимиром Святославовичем і названо його іменем. Означення *Волинський* додано значно пізніше.

Володи́мирець — смт. Ровенської області. На території селища збереглися залишки давньоруського городища. За народним переказом, одного з нащадків Володимира Мономаха Володимирка за якусь провину було заслано в ці краї, де він заснував поселення, назване його іменем.

Волочи́ськ — м. Хмельницької області. Вперше як село Волочище згадується 1463 р. Назва походить від слова *волочити,* тобто, «тягти волоком». Тут лежав торговельний шлях. Щоб перебратися через річку та її заболочені береги, купцям, наприклад, доводилося волочити свої вантажі.

Ворожба́ — м. Сумської області. Засновано в першій половині XVII ст. українськими козаками-переселенцями з Правобережної України. Назву одержало за іменем річки Ворожба, на якій стоїть.

Воро́ніж — смт. Сумської області. В літописах згадується 1177 р. За народним переказом, у цій місцевості був густий ліс, де водилося багато вороння. Науковці виводять назву від старовинного особового імені Воронег.

Вороновиця — смт. Вінницької області. Засновано 1609 р. За легендою, наведеною в «Історії міст і сіл», на цім місці відбулася велика битва місцевого населення з турками. Над полем, що було вкрите трупами, довго літали (вились) ворони. Від цих слів нібито й пішла назва селища. За іншою версією, назва походить від найменування притоки Південного Бугу — р. Воронки, поблизу якої лежить селище.

Воро́хта — смт. Івано-Франківської області. Заснування датують XVII ст. Назву селища виводять від імені одного з перших поселенців Мочерняка Ворохти. За іншим переказом, Ворохта був солдатом, який утік від військової муштри й поселився на березі Пруту. По смерті солдата хутірець назвали його іменем.

Ворошиловгра́д — м., обласний центр. Лежить при впадінні р. Ольхівки в р. Луганку. На цьому місці в середині XVIII ст. було поселення Кам'яний Брід (очевидно, від характеру переїзду через річку). 1883 р. селище Луганського заводу й село Кам'яний Брід об'єднали в місто Луганськ. Назва — за іменем річки Луганки. Гідронім походить від слова *луг* (річка має широку лугову заплаву). Перейменовано на честь видатного радянського, партійного, державного й військового діяча маршала К. Є. Ворошилова, який народився в с. Верхньому (тепер у складі м. Лисичанська). З цим краєм тісно пов'язана його революційна діяльність.

Вру́бівський — смт. Ворошиловградської області. Селище виникло 1897 р. одночасно з будівництвом шахти «Надежда». Потім звалося Ворошиловське. Нову назву одержало від найменування машини, що набула широкого застосування в Донбасі, зокрема й на шахті № 2, що міститься в селищі.

Вуглегі́рськ — м. Донецької області. Виникло у 80-х роках XIX ст. Раніше звалося Хацапетівкою. За народними переказами, першими поселенцями були брати Микита та Іван Хацапети — кріпаки-втікачі з Катеринославщини. 1958 р. Хацапетівку перейменовано у Вуглегірськ. Ця назва характеризує основну господарсько-промислову спрямованість міста й діяльність населення.

Вузлове́ — смт. Закарпатської області. До 1946 р. мало назву Батьове. У селищі є залізничний вузол на електрифікованій магістралі залізниці Прага — Чіп — Москва й Батьове—Солотвина. Звідси й назва.

Гаври́лівка — смт. Харківської області. Виникло 1650 р. За твердженням М. Т. Янка, названо за іменем видатного російського поета Гаврила Романовича Державіна.

Га́дяч — м. Полтавської області. Виникло в кінці XI чи на початку XII ст. Народні перекази розповідають, що колись місто звалось Гадюче, тому що лежить у низькій вологій місцевості, де водилося багато гадюк. Учитель історії І. Садовий уважає таке твердження за малоймовірне й висловлює припущення про походження назви від слов'янського слова *годяче* — «гарне, зручне (для оборони й для життя місце)».

Га́йворон — м. Кіровоградської області. Засновано в першій половині XVIII ст. на місці козацького зимівника селянами-втікачами. За переказами, назва походить від найменування птахів. Проте можливо, що во-

на виникла від прізвища чи прізвиська засновника козацького зимівника або першого поселенця.

Га́йсин — м. Вінницької області. Вперше згадується 1600 р. Гайсинська районна газета, спростовуючи легенду про походження назви від вигуку «Гей, сину!», висловлює припущення, що Гайсин колись звався Гайшином. Слово *гайшин, гейшин* — «лісова сторожка, житло лісника» (його раніше називали гайовим, гаївником).

Га́лич — м. Івано-Франківської області. Вперше згадується 1113 р. Одні науковці бачать у цій назві пам'ять про кельтів-галлів, другі пов'язують її з місцем видобутку солі (від кельтського *гал* — «сіль»). Німецький мовознавець М. Фасмер виводить назву від слова *галка* — «невеликий чорний птах». Існує думка й про походження топоніма від найменування слов'янського племені *галичь,* а також низка інших версій, легенд переказів.

Га́спра — смт. Кримської області. Назва виникла від грецького слова *аспр* — «білий». Так селище назвали тому, що поблизу містяться поклади білого вапняку.

Гвардійське — смт. Кримської області. Ще до приєднання Криму до Росії тут були села Спат і Шунук. За нашого часу Спат перейменовано в Гвардійське, а Шунук — у Роздільне. 1957 р. ці села об'єднали. Назва — на честь гвардійців, які звільняли Крим від фашистів.

Гвізде́ць — смт. Івано-Франківської області. Вперше згадується 1373 р. В основі назви слово *гвізд.* Так звалися невикорчувані смуги лісу, що їх лишали в прикордонних місцях наші предки, щоб утруднити напади ворога.

Геніческ—м. Херсонської області. Засновано 1784 р. Названо за найменуванням південної стрілки від татарського *дженіче* — «тонкий».

Гірни́к — смт. Ворошиловградської області. Засновано 1944 р. У селищі живуть переважно гірники шахти ім. Чапаєва, тому й селище одержало таку назву.

Гірни́к — смт. Львівської області. Виникло 1954 р. як шахтарське селище на території колишнього села Сілець і хутора Сілецька Гряда. Його спочатку називали Грядою, а 1956 р. перейменували в Гірник за професією робітників, які працюють на шахті.

Гірни́цьке — смт. Дніпропетровської області. Виникло 1886 р. внаслідок розробки марганцевих родовищ. Перші рудники й селище гірників звали Покровськими копальнями. З 1957 р. — Гірницьке, бо тут живуть переважно гірники, які видобувають марганцеву руду.

Глева́ха — смт. Київської області. Лежить у межиріччі приток Ірпеня Глевахи та Бобриці. Названо селище за однойменною річкою, від якої тепер збереглося лише сухе русло. Коренем сходиться зі словом *глевкий* — «клейкий, в'язкий» (характеристика берегів і дна річки), можливо, що й від *гливий* — «сіро-жовтий, чорно-жовтий» (характеристика за кольором води).

Глибо́ка — смт. Чернівецької області. Згадується 1438 р. Назва характеризує місце поселення, що лежить у глибокій улоговині.

Глиня́ни — смт. Львівської області. Вперше згадується 1379 р. За переказом, наведеним в «Історії міст і сіл», назва виникла від того, що хати в цьому місці чомусь будували з глини, хоч навколо й був ліс.

Гло́бине — смт. Полтавської області. Виникло на початку XVIII ст. Його першими поселенцями були українські козаки, яких очолював козак Глоба. Краєзнавці гадають, що тут було поселення, що його заснував відомий писар Запорізької Січі Іван Якович Глоба.

Глу́хів — м. Сумської області. Вперше згадується 1152 р. Назву пояснюють тим, що місто лежить у *глухому* місці, серед довколишніх *глухих* лісів. Зважаючи на присвійний суфікс *-ів,* можна висловити припущення про походження топоніма від прізвища Глух.

Гні́вань — смт. Вінницької області. Відоме з 1629 р. За переказами, назва походить від слова *гнів.* В селі Селище (за три кілометри від Гнівані) ще в XIX ст. так звалася одна вулиця. Розповідають, що її жителі часто сварилися між собою за пасовиська й довго *гнівалися* один на одного. За найменуванням тієї вулиці було названо станцію, а згодом і селище.

Гніздичів — смт. Львівської області. Вперше згадується 1491 р. За переказом, селище дістало назву від прізвища боярина Гніздича, який мав тут свій двір та орні поля.

Го́голеве — смт. Полтавської області. Назва походить від найменування станції Гоголеве, котра до

1903 р. називалася Нероновицькою. До 50-річчя з дня смерті М. В. Гоголя на клопотання групи письменників селище перейменовано в Гоголеве.

Го́ла При́стань — м. Херсонської області. Заснова- но 1790 р. селянами-втікачами на місці запорізького Го- лого перевозу через Дніпро. Названо за місцем у го- лому посушливому степу.

Голо́би — смт. Волинської області. Вперше згаду- ється в середині XVI ст. За народним переказом, у дав- нину село належало жорстокому поміщикові, який на- казував непокірним селянам вистригати волосся (го- лити лоби). Від *гололобих* селян і село назвали *Голо- бами*, потім — *Голобами*. Цієї версії дотримується дослідник топонімії Волині В. Ф. Покальчук. За другим переказом, назва походить від слова *головби* — «воз лісу».

Голова́нівськ — смт. Кіровоградської області. Засну- вання датують другою половиною XVIII ст. Один пере- каз пов'язує назву з іменем ватажка гайдамаків Голова ня, який поселився в цих краях. Другий говорить пр перших поселенців братів Голованів. Розповідають, щ їхні хати стояли там, де тепер міститься будинок держ банку.

Го́ловне — смт. Волинської області. Вперше зга дується 1564 р. За народними переказами, назва похо дить від того, що селище стоїть біля *головного* витоку річки Прип'яті. Тут є джерело, що вважається за по чаток, або за *голову,* річки. Звідси нібито й назва.

Голуба́ Зато́ка — смт. Кримської області. Таврськ поселення в цьому місці датується першим тисячоліт тям до н. е. Назва селища походить від найменування санаторію «Голуба затока», що розкинувся біля ма льовничої затоки між горами Іфігенія і Кішка.

Го́рлівка — м. Донецької області. Виникло 1867 р на території колишніх запорізьких зимівників та сел Государів Байрак. Інженер П. М. Горлов на землі, від веденій для майбутньої залізничної колії, виявив вугіль ні шари. Незабаром тут було закладено шахту № (нині «Кочегарка»), а станцію й селище на честь гір ничого інженера назвали Горлівкою.

Горноста́ївка — смт. Херсонської області. Заснован наприкінці XVIII ст. переселенцями з Полтавської Чернігівської губерній. За народним переказом, назв

села походить від прізвища козака Горносталя, який в цих місцях мав велику отару овець. Можливо, що люди назвали поселення на пам'ять про свої колишні рідні місця, де водилися горностаї.

Городе́нка — м. Івано-Франківської області. Перші відомості належать до XII ст. Назва вказує на засоби оборони перед нападами ворогів і походить від слова *город*, що значить «укріплення з частоколів або зрубів».

Городи́ще — м. Черкаської області. Назва походить від старослов'янського слова *град, город.* На цій території були городища Жабокрич, Теличівка, Бугаївка. Наявність кількох поселень (городищ) на порівняно невеликій території й спричинилася до такої назви.

Горо́дниця — смт. Житомирської області. За на- родними переказами, у давнину це було велике місто, повністю знищене татарами. Відтоді почали казати *город ніц*, тобто «міста нема». Таке пояснення наведено в книжці «Житомирщина» Ю. Л. Каповського і в обласній газеті О. Павловим. Та вірогідніше, що назва походить від слова *город* в значенні «укріплення».

Горо́дня — м. Чернігівської області. Лежить на р. Городні. На початку XVII ст. тут була слобода Хвоща (за прізвищем шляхтича, що володів нею). 1629 р. її називають Городнею. В основі назви — давнє *город.* На лівому березі р. Городні збереглися залишки дотатарського міста. Нове поселення відновилося на городищі.

Городо́к — м. Львівської області. Вперше згадується 1213 р. Тут був центр торгівлі сіллю, тому місто спочатку звалося Соляним городком. Згодом воно перестало бути торговельним соляним центром і, закономірно, означення загубилося.

Городо́к — м. Хмельницької області. Перша письмова згадка належить до 1392 р., коли литовський князь Ф. Коріатович передав його шляхтичеві Бедриху. Звідси й назва Бедрихів-Городок. З кінця XV ст. належало магнатам Новодвірським і називалося Новодвором. Після зруйнування його татарами 1550 р. відбудоване поселення називали Городком.

Горо́хів — м. Волинської області. Виникло приблизно 1240 р. Лежить серед лісистих горбів та у видолинках. За переказом, люди з навколишніх сіл *ховались* у

горах від нападів татар. Від цього й пішла назва Го-рохів (схованка в горах). Цієї думки дотримується В. Ф. Покальчук. Він уважає, що пов'язувати назву з словом *горох* немає жодних підстав.

Гостóмель — смт. Київської області. Укріплений пункт Київської Русі. За переказом, Гостомель раніше звався Остромиром. Назву виводять від давнього людського імені.

Гóтвальд — м. Харківської області. Раніше називалося Зміїв. Відоме з часів Київської Русі. За народними переказами, у навколишніх лісах водилося багато зміїв, на основі чого спочатку дістало назву урочище, а згодом укріплення й населений пункт. Перейменоване 1976 р. на честь видатного діяча чехословацького й міжнародного комуністичного руху Клемента Готвальда. Біля села Соколова цього району в березні 1943 р. в боях з фашистами відзначився 1-й окремий чехословацький батальйон «Свобода».

Гóща — смт. Ровенської області. Назву пов'язують з давньослов'янськими словами *гост, погост,* що означають «поселення». Дослідник Н. П. Милонов висловлює припущення, що топоніми зі складовим *гощ* стосуються *гостьби*, тобто торгівлі, і лежать переважно на торговельних шляхах.

Гра́дизьк — смт. Полтавської області. До 1789 р. звалося Городищем. Є думка, що селище стоїть на місці стародавнього поселення сіверських слов'ян і збудоване князем Володимиром як укріплення. Після великої, так званої Очаківської повені за указом Катерини II повітовий центр перенесено з Кременчука в Городище, що з цього часу офіційно стало називатися Градизьком.

Гребі́нка — м. Полтавської області. Виникло 1895 р. під час будівництва залізниці й станції Петрівка. 1912 р. коли відзначалося 100-річчя з дня народження українського письменника Є. П. Гребінки, станцію перейменували на його честь, бо народився він на хуторі Убіжище (коло села Мар'янівки) недалеко від новозбудованої станції.

Гребі́нки — смт. Київської області. Засновано на початку XVII ст., згадується як Гребінники, Угребенники. За народним переказом, назва походить від того, що поселення лежало на горбах, гребенях. Можливе походження й від прізвища.

Гре́сівський — смт. Кримської області. Лежить у районі Сімферопольської ДРЕС ім. В. І. Леніна. ДРЕС — Державна районна електростанція. В назві селища відбилася рівнозначна російська абревіатура, де *г* — «государственная».

Грима́йлів — смт. Тернопільської області. Засновано наприкінці XII ст. За переказом, на р. Гнилці було багато водяних ступ, що ними збивали (валяли) сукно. Ті ступи дуже гриміли, і від цього нібито й пішла назва села. Можливо, що топонім походить від прізвища Гримайло.

Гри́ців — смт. Хмельницької області. Припускають, що Гриців існував уже за часів Київської Русі. Назву виводять від імені Григорій (Гриць), яке мав князь Теребов'янський — володар села наприкінці XI — на початку XII ст. Вірогідніше, що назва виникла від імені першого поселенця.

Гро́дівка — смт. Донецької області. Засновано в 70-х роках XVIII ст. селянами-втікачами. Дослідник Є. С. Отін пише, що в перші роки існування серед мешканців переважали городовики, тобто містяни, які переселилися сюди з Полтавської губернії. Тому й поселення дістало назву Гродівка.

Гру́зько-Зоря́нське — смт. Донецької області. Виникло на початку XIX ст. Лежить на р. Грузькій, притоці Кальміуса. За Радянської влади перейменовано в Грузько-Зорянку. Перша частина назви відбила найменування річки, друга — урочища Зорянка (цей топонім існує й нині).

Губи́ниха — смт. Дніпропетровської області. Заснування датують 1704 р. За народним переказом, тут першим у зимівнику поселився літній козак Оверко Губин. Від його прізвища й пішла назва.

Гуляйпо́ле — м. Запорізької області. Виникло в XVIII ст. на місці козацького зимівника. За розповідями старожилів, перші поселенці випасали отари овець на «гулящому полі». Дослідники вважають, що назва Гуляйполе відбила таке саме найменування слободи на Кіровоградщині (нині село Златопіль), звідки були перші поселенці.

Гурзу́ф — смт. Кримської області. В давнину тут було поселення таврів. У VI ст. згадується місто Гурзувіт. У XIV ст. генуезці звали його Горзаніумом. 1745 р.

ним заволоділи турки й почали звать Гурзуфом. Уважають, що назва селища походить від латинського слова *урсус*, що означає «ведмідь». Гора Аю-даг (Ведмідь-гора), вкрита лісами й чагарниками, виступає мисом далеко в море, формою нагадуючи гігантського ведмедя.

Гуся́тин — смт. Тернопільської області. Вперше згадується 1559 р. У документах уживалися назви Усятин, Ісятин, Всятин. За народними переказами, назва походить від прізвища першого поселенця Уса. С. Д. Бабишин говорить про можливість походження назви від рослини, що називається *гусятник*.

Гу́ти — смт. Харківської області. Засновано в середині XVII ст. Назва походить від слова *гута*. Так колись на Україні йменували завод, що виготовляв скло.

Дашáва — смт. Львівської області. Перша письмова згадка датується 1448 р. За народним переказом, назва походить від того, що володарем цих земель був один з наближених хана — Даша. Можливо, що топонім виник від тюркського слова *даш, таш*, що означає «камінь».

Дáшів — смт. Вінницької області. Вперше згадується на початку XV ст. За народними переказами, назва походить від тюркського *даш* — «камінь». Розповідають, що тут під час турецьких нападів було укріплення, котрого вороги не могли здобути, бо «міцне, як камінь».

Дворíчна — смт. Харківської області. Засновано біля 1660 р. козаками-переселенцями як прикордонний сторожовий пост між річками Осколом і Нижньою Дворічною. Звідси й назва.

Дворíччя — смт. Донецької області. Раніше звалося Селище шахти ім. Свердлова. Перейменовано за місцем, де дві річки — Бахмутка й Мокра Плотва — зливаються в одну.

Дебáльцеве — м. Донецької області. В 20-х роках XIX ст. землі тут подарував царський уряд воронезькому поміщикові Дебальцеву, від прізвища якого дістало назву село, а згодом і новозбудована поблизу станція.

Демýрине — смт. Дніпропетровської області. 1894 р. тут збудовано залізничну станцію. Селище біля станції — 1922 р. Старожили розповідають, що неподалік від станції на хуторі Демуриному в селянина Івана Демури квартирував начальник будівництва залізниці. Дід Демура відповідно заплатив начальникові, щоб той назвав станцію його прізвищем. Прізвище Демура в навколишніх селах належить до вельми поширених.

Дера́жня — смт. Хмельницької області. Вперше згадується в історичних джерелах на початку XVI ст. Є в тих джерелах відомості, що село заснували вихідці з Кальної Держані. Слово *держаня* — давньоруського походження й означає «місце первинного обробітку деревини».

Дергачí — смт. Харківської області. До 1943 р. — Деркачі. За народними переказами, у заростях очерету на берегах р. Лопані та навколишніх озер водились деркачі. Це невеликі птахи, в крикові яких прориваєть-ся своєрідне скрипіння. Дослідники не заперечують можливості походження цієї назви від прізвища й від найменування птахів.

Десна́ — смт. Чернігівської області. Назване за однойменною річкою, на якій стоїть. Про походження гідроніма існує чимало версій. Проф. О. І. Попов говорить про слов'янський характер цієї назви. Давньоруське *десный* означає «правий». Найвірогідніше виводить назву від скіфських слів *сно, сне,* що означає «вода», «річка».

Джанкóй — м. Кримської області. Місто виникло в другій половині XIX ст. на місці невеликого поселення. В. А. Никонов уважає, що назва походить з двох тюркських слів — *джан* — «новий», *кой* — «село».

Дзержи́нськ — смт. Житомирської області. Раніше звалося Романів за іменем першого поселенця, який, за переказом, оселився тут наприкінці XV ст. після одного з татарських нападів. 1933 р. перейменовано на честь Ф. Е. Дзержинського.

Дзержи́нськ — м. Донецької області. До 1938 р. — Щербинівка. За легендою, тут містилася сторожа богуславського козака Антона Щербини, який загинув у бою з татарами. 1805 р. тут уже були Щербинівські хутори. 1861 р. засновано Щербинівський рудник. 1932 р. його перейменовано на шахту ім. Дзержинського, а 1938 р. селище Щербинівку назвали Дзержинськом.

Дика́нька — смт. Полтавської області. Відоме з середини XVII ст. Походження назви селища пов'язують з густими лісами, віковими дубами, що надавали цій міс-

цевості дикого вигляду. Існує також твердження, що ц назва походить від прізвища першого поселенця Дикан Прізвища Дикань, Дикий і тепер є в районі.

Ди́мер — смт. Київської області. Виникло 1582 р. З легендою, назва походить від словосполучення «де мир Начебто тут після битви козаків з польською шляхто було підписано мир. Дослідники говорять про пох дження топоніма від давньоруського *дим* в значен «оселя, селище», а також від імені Володимирь⟶Л димерь ⟶ Димер.

Дими́тров — м. Донецької області. До 1937 р. зв лося Гродівським Рудником, до 1957 р. — Новим Св том. Згодом шахті надано ім'я Димитрова, а від шахт й селище назвали на честь відомого діяча болгарсько й міжнародного комуністичного руху Георгія Дими рова.

Дими́трове — смт. Кіровоградської області. Засн вано 1949 р. як селище Семенівського вуглерозріз Перейменовано на честь Георгія Димитрова. Мешкан селища підтримують тісні зв'язки з Болгарською Народ ною Республікою.

Дібро́ва — смт. Житомирської області. Виникло н прикінці XIX ст. під час будівництва залізниці. Дея дослідники пов'язують цю назву з наявністю прегарни дубових лісів у цій місцевості.

Дігтярі — смт. Чернігівської області. Вперше зг дується 1666 р. За переказом, селище засноване сел нами-втікачами з-під Переяслава. Спочатку воно зв лося Міняйли, згодом — Міняйлівка. Поселенці виро ляли дьоготь, а тому навколишні мешканці звали дігтярями. Спочатку ця назва вказувала на професію а згодом закріпилася й за поселенням.

Діля́тин — смт. Івано-Франківської області. Перш відомості про селище датуються 1578 р. Назва походит від прізвища перших поселенців братів Івашки, Мелеш ка, Стецька та Костки Делятинських. Деякі дослідник виводять топонім від імені Ділята (Ділєта).

Дми́трівка — смт. Чернігівської області. Вперше зга дується 1643 р. За переказом, назва походить від іме першого поселенця козака Дмитра. Директор місцев школи Б. Киричок твердить, що вже в XIII ст. на міс Дмитрівки існувало поселення Дмитров. Він гадає, п після татарської навали відновлене поселення збере

ло стару назву, але відповідно узгоджену з мовними законами часу.

Дніпро́вське — смт. Дніпропетровської області. Почало будуватись 1951 р. разом із крохмале-патоковим комбінатом. Названо за місцем розташування на високому березі Дніпродзержинського водоймища (про назву *Дніпро* див. у ст. *Дніпропетровськ*).

Дніпродзержи́нськ — м. Дніпропетровської області. Раніше тут було село Кам'янське, коло якого лежали каменоломні. За одним переказом, завдяки їм і виникла назва. За другим — вона пішла від імені козака Камеона, який за часів Запорізької січі поставив тут свій зимівник. 1936 р. місто перейменували в Дніпродзержинськ за назвою металургійного заводу ім. Ф. Е. Дзержинського — на увічнення пам'яті Ф. Е. Дзержинського.

Дніпропетро́вськ — м., обласний центр. Розкинулося на Дніпрі. Засновано 1777 р. і названо за іменем цариці Катерини II Катеринославом. 1926 р. на з'їзді Рад ухвалено перейменувати м. Катеринослав у Дніпропетровськ — на честь видатного діяча радянської держави, голови ЦВК УРСР Г. І. Петровського, який працював робітником на заводах цього міста, тут розпочалась його революційна діяльність. Походження назви *Дніпро* з'ясовують по-різному. Проф. А. О. Білецький виводить її від скіфського слова *дана*, тобто «річка». Дехто тлумачить як «західна річка».

Дніпрору́дне — м. Запорізької області. Засновано 1961 р. під час промислового освоєння залізорудного родовища. Перша частина назви — за місцем на Дніпрі, друга — за наявністю залізної руди, яку тут добувають і збагачують.

Дніпря́ни — смт. Херсонської області. Засновано 1791 р. втікачами-кріпаками. За переказами, Катерина II висилала сюди непокірних селян. Їх приганяли з бритими головами, щоб можна було легко розпізнати втікача. Від найменування їх *бритоголовими*, *британами* з'явилася назва села Британи, що зберігалася до 1946 р. Перейменовано на Дніпряни за місцем на Дніпрі.

Добровели́чківка — смт. Кіровоградської області. Виникло в другій половині XVIII ст. по обидва боки р. Доброї. За переказами, тут першим поселився втікач-кріпак

коваль Величко. Від назви річки й прізвища виникла назва Добровеличківка.

Добро́миль — м. Львівської області. Заснував у XII ст. дворовий перемишлянських князів Виш, від прізвища якого поселення дістало назву Вишина. Мовознавець Є. М. Черняхівська вбачає в сучасній назві давньоруське ім'я.

Добропі́лля — м. Донецької області. За переказом перші поселенці з'явилися в цих місцях десь у середині XVII ст. Завдяки чорноземам люди називали ці поля *добрими.* Звідси й назва села, що згодом переросло в місто.

Добротві́р — смт. Львівської області. Виникло селище в зв'язку зі спорудженням Добротвірської ДРЕС. Назва перейшла від сусіднього села Добротвора. Вона виникла від слів *добро* й *творити.* За наших днів ця назва набула нового змісту: новозбудована електростанція справді творить добро — дає енергію навколишнім поселенням і підприємствам.

Добря́нка — смт. Чернігівської області. Засновано наприкінці XVII ст. розкольниками, які тікали сюди від переслідувань царського уряду. У назві повторюється найменування річки. Гідронім виводять від слова *дебрі* — «хащі», «непрохідні ліси». Отже, первісна назва річки — Дебрянка.

До́вбиш — смт. Житомирської області. За народним переказом, назва походить від слова *довбиш* — «козацький барабанщик» (за часів Запорізької Січі). Воно походить від *довбити* — «бити в барабан». За другим переказом, назва пов'язується з іменем юродивого Довбиша, який самітньо жив у лісі над ставком і ходив у козацькому одязі.

До́вге — смт. Закарпатської області. Вперше згадується 1383 р. Назву пов'язують з прізвищем власників — феодалів Довгаїв.

Докуча́євськ — м. Донецької області. Лежить поблизу кар'єрів флюсового вапняку. Раніше звалося Оленівськими кар'єрами. 1954 р. перейменовано на честь В. В. Докучаєва — видатного російського вченого, основоположника сучасного наукового грунтознавства; він вивчав цей куток донецького степу.

Доли́на — м. Івано-Франківської області. Виникло X ст. За переказом, територія міста належала князеві

який наказав вирубати навколишній ліс і оселився в долині біля соляних джерел. Від місця виникла й назва.

Доли́нське — м. Кіровоградської області. Виникло під час будівництва залізничної станції. Старожили розповідають, що поміщиця Долинська поселила в себе будівельників станції, створила для них гарні побутові умови з тим, щоб станцію назвали її іменем.

Дома́нівка — смт. Миколаївської області. Виникло на початку XIX ст. на місці хутора молдаванина Худобашева. Після визволення цієї території від турків тут одержали землі поміщики Доманівські, від прізвища яких і пішла сучасна назва.

Доне́цьк — м., обласний центр. Заснування датують 1869 р., коли поблизу Овечого хутора англійський підприємець Джон Джемс Юз почав будувати металургійний завод. Селище, що виникло поблизу, назвали Юзівкою. 1924 р. Юзівку перейменували в Сталіно, а в 1961 р. — у Донецьк, бо місто є центром Донецького вугільного басейну. У назвах Донбас, Донеччина відбились найменування річок Дін і Донець. Річки завдячують свої найменування аланам — давнім мешканцям цього краю, які всяку воду, зокрема й річки, називали словом *дон.*

Доне́цьке — смт. Донецької області. Будівництво селища закінчено 1954 р. в місцевості, що звалася Попелицею. Цю назву пов'язують із характером грунтів. Селище названо Донецьке тому, що поруч протікає р. Сіверський Донець. У селищі переважно живуть працівники, які обслуговують канал Сіверський Донець — Донбас.

Дра́бів — смт. Черкаської області. Перші відомості тягнуться від 1680 р. За переказами, назва походить від найменування Драбів ліс, а остання — від прізвища канівського боярина Микити Драба, який захопив тут промислові угіддя.

Дрого́бич — м. Львівської області. За легендою, в середині XI ст. на місці Дрогобича було село Бич, що його зруйнували татари. Згодом на тому ж місці виникло нове село, що звалося Другобич (Другий Бич). Друга легенда пов'язує виникнення назви з найменуванням села Губичі, а потім відповідно Другі Губичі. Деякі дослідники виводять цю назву від слова *драгва* й пов'язують її

з видобуванням солі в цій місцевості. Дехто вважає, що назва Дрогобич походить від імені Дорогобит (у давнину — Драгобитъ).

Дру́жба — смт. Житомирської області. Раніше звалося Четвертий кілометр. Назва Дружба належить до ідеологічних, бо символізує дружбу народів, оскільки тут споруджували промисловий комбінат представники багатьох національностей. Вони й тепер дружно працюють і живуть.

Дру́жба — м. Сумської області. Стара назва — Хутір Михайлівський — від імені першого поселенця Михайла. Лежить на межі трьох братніх республік — РРФСР, УРСР та БРСР. Сучасна назва передає споконвічну дружбу російського, українського та білоруського народів.

Дружкі́вка — м. Донецької області. За народним переказом, назва походить від прізвища першого поселенця козака Дружка, який заснував тут сторожовий курінь. Є твердження, за яким у селі Петрашівці було вкладено договір (*дружбу*) між селянами багатьох українських і російських населених пунктів про спільну боротьбу проти ворога.

Дру́жне — смт. Донецької області. Виросло внаслідок розвитку вуглевидобутку. Спочатку селище звалося Божківкою. Деякі дослідники відносять нову назву до образно-емоційних. Очевидно, в ній слід убачати те, що робітничий клас Донбасу розвивався як багатонаціональний, дружний.

Ду́бівський — смт. Ворошиловградської області. Виникло як селище шахти № 26. За прізвищем хазяїна називалося Громівкою. Дубова балка — перша вулиця в поселенні. Вона й дала назву селищу. Вулиця така справді тягнулася вздовж балки, де росли дуби.

Дубля́ни — смт. Львівської області. Перша письмова згадка трапляється в документах 1432 р. За переказами, назва походить від наявності дубових лісів.

Ду́бне — м. Ровенської області. Вперше згадується в літописі 1100 р. як Дубен. Походження назви народний переказ пов'язує з існуванням у давнину невеликого села Дубенки. Очевидно, в цьому місці росли дуби.

Дубо́ве — смт. Закарпатської області. Згадується ще в XVI ст. Народний переказ пов'язує походження

назви з дубовим лісом. У центрі теперішнього селища ростуть старезні дуби.

Дубов'я́зівка — смт. Сумської області. Виникло в середині XIX ст. За розповідями старожилів, назва виникла в зв'язку з тим, що в урочищі росло багато дубів та в'язів і воно називалося Дубов'язівщиною. Цю назву, трохи змінену, перенесено на економію, а потім на інші заводські території та селище.

Дубро́виця — м. Ровенської області. Відоме з XII ст. Назва відбиває природні умови території й походить від слова *діброва (дуброва)* — «дубовий ліс».

Дунаївці — м. Хмельницької області. В давніх актах воно називалося Дунайгородом, а з початку XVIII ст. — Дунаївцями. В основі назви *дунай* лежить корінь *дана, дуна, дон*, що означає «вода» «річка». В українських народних думах та історичних піснях слово *дунай* часто трапляється в значеннях «вода», «водозбір», «розлив води». Існує припущення про походження назви від прізвища Дунай, яке могли мати учасники дунайських походів.

Е́нгельсове — смт. Ворошиловградської області. Виникло 1915 р., коли тут почали будувати шахту № 5. Але на початку 20-х років її закрили 1923 р. стала до ладу шахта ім. Енгельса. Поряд виросло робітниче селище, назване за шахтою іменем одного з основоположників теорії наукового комунізму Фрідріха Енгельса.

Енергода́р — смт. Запорізької області. У зв'язку з будівництвом державної районної електростанції виросло селище, яке одержало таку назву 1972 р. В основі цієї назви два слова — *енергія* і *дар*, вони підкреслюють, що станція дарує людям електроенергію.

Есха́р — смт. Харківської області. Виникло 1926 р. під час будівництва електростанції Харківського промислового району. Назва є складноскороченим словом повного найменування Електрична станція Харківщини.

Євпато́рія — м. Кримської області. В VI—V ст. до н. е. тут було місто Керкінітіда. В кінці II ст. його захопили війська боспорського царя Митридата VI Євпатора, ім'ям якого й названо місто. *Євпаторид* — у перекладі з грецької — «той, що походить від шляхетного батька». В XV ст. місто було відоме під назвою Гьозльов. Після приєднання Криму до Росії 1783 р. Гьоз-

льов видозмінено в Козлов, але офіційно воно діста
стару назву Євпаторія.

Єланéць — смт. Миколаївської області. До 1810 р.
Гнилий Єланець, до 1858 р. — Новомосковськ. Лежи
на берегах р. Гнилого Єланця, через те й виникла на
ва селища. В. П. Семенов-Тянь-Шанський виводить
дронім від татарського *джайлау* або *яйла,* що означа
«пасовисько». Л. Т. Масенко та В. В. Лобода дотрим
ються думки Д. І. Яворницького й виводять назву в
алан, що в перекладі з тюркської означає «рівнина, г
лявина, поляна».

Єлизаветгрáдка — смт. Кіровоградської області.
30—40 рр. XVIII ст. козаки та селяни-втікачі заснува
тут село Михайлівку. За переказами, першим поселе
цем був майор Михайло Дим. З 1769 по 1812 р. се
звалось Михайлівкою Бузькою, бо в селі стояв од
із загонів Бузького кінного єгерського полку арм
М. І. Кутузова. 1830 р. Михайлівку перейменували
Єлизаветградку за назвою розташованого тут Єлизаве
градського гусарського полку.

Емíльчине — смт. Житомирської області. До кін
XIX ст. — Межиріччя. За переказом, поміщик Уваро
село Межиріччя подарував своїй дочці Емілії, назва
ши на її честь Емільчиним. За іншим переказом, се
названо за іменем католицької місіонерки Емілії, я
в дарунок від князя одержала тут земельний наділ.

Єнáкієве — м. Донецької області. Засновано 1883
1895 р. видатний російський інженер і промисловец
Ф. Є. Єнакієв за участю бельгійців створив акціоне
не товариство, котре взялося до будівництва вел
кого металургійного заводу та вугільних шахт. Йо
прізвищем і названо місто.

Єрки — смт. Черкаської області. Засновано на п
чатку XVIII ст. Стара назва Ярки — від характеру р
льєфу в цій місцевості: селище лежить на ярах. *Єрки*
це відозміна від *ярки.*

Єсаýлівка — смт. Ворошиловградської області. З
сновано 1777 р. селянами-втікачами. За одним перека
зом, назване на честь царського осаула, який, одержав
ши ці землі за військову службу, оголосив селян своїм
кріпаками. *Осаул* — офіцерський чин у козачих війс
ках. За другим переказом, назва походить від прізви
ща поміщика Єсаулова.

Жáшків — м. Черкаської області. Дослідник Л. І. Похилевич наводить переказ, за яким Жашків раніше називався Рашковом. Краєзнавець Г. Ю, Храбан говорить, що місто дістало назву від імені Жашко, яке мав перший поселенець. Це місто існувало на Україні ще в XVI ст.

Жвúрка — смт. Львівської області. Виникло 1884 р. як поселення залізничних робітників. 1929 р. дістало назву Жвирка за прізвищем польського пілота, що загинув під час авіакатастрофи.

Жданóв — м. Донецької області. Засновано 1779 р. на землях колишнього запорізького зимівника Домахи. Слово *домаха* означає *«стариця, старе річище»,* у рибалок — *«близьке від дому водоймище».* 1780 р. сюди переселилися греки, вихідці з Криму, і своє поселення назвали на честь одного із районів Бахчисарая Маріампполем. Згодом Маріампіль («місто Марії») змінилося на Маріуполь. 1948 р. його перейменовано в Жданов на пам'ять про видатного діяча Комуністичної партії й Радянської держави А. О. Жданова, який народився в цьому місті.

Желáнне — смт. Донецької області. Виникло 1880 р. За М. В. Фененком, назва походить від того, що перші мешканці поселилися біля води, дуже цінної в цих посушливих краях, бажаної (рос. *желанной).* Так було названо станцію, а згодом і селище.

Жидáчів — м. Львівської області. Перша згадка припадає на 1116 р. Первісне ім'я міста — Удеч. Згодом воно змінилося на Зудечів, а з XVII ст. за ним закріпилася сучасна назва. Один народний переказ виводить її від румунського слова *жудечів* — «район, префектура, адміністративна одиниця». Другий — пов'язує назву зі словом *ждати.* Колись тут лежав торговельний шлях, і люди ждали перевозу через ріки Дністер і Стрий.

Житóмир — м., обласний центр. Уперше згадується в літописі 1240 р. За чеським славістом Я. Шафариком, виникло в VIII—IX ст. як центр одного з племен деревлян-житичів. Назва його, очевидно, означає — «мир (місто) житичів». За легендою, місто засновано улюбленцем і радником київських князів Аскольда й Діра Житомиром, який після вбивства їх не захотів служити Олегові, а пішов зі своєю дружиною в ліси землі дерев-

лянської й заснував поселення, назвавши його своїм іменем.

Жмéринка — м. Вінницької області. Засновано в другій половині XIX ст. у зв'язку з будівництвом залізниці. Назва станції походить від найменування сіл Великої й Малої Жмеринок. За однією версією, основа назви вказує на зв'язок з гончарством і походить нібито від вислову *жме ринку*. О. С. Стрижак, посилаючись на О. І. Соболевського, говорить, що слово *жмеринка* за фонетичними законами слов'янських мов могло утворитися від *гімір* — ассірійської назви кімерійців.

Жóвтень — смт. Івано-Франківської області. Первісну назву Чешибіси пов'язують з іменем народності *беси (бісини)*, яких пізніше називали печенігами. Слово *чеши* (від *чесати)* могло вказувати на втечу або поразку бісинів. 1594 р. Чешибіси зруйнували татари. Відновлене містечко дістало назву Єзупіль («місто Ісуса») 1939 р. перейменовано в Жовтень на честь Великої Жовтневої соціалістичної революції.

Жóвті Вóди — м. Дніпропетровської області. Лежить на р. Жовтій. Виникло з поселення Жовта Річка заснованого наприкінці XIX ст. Назва постала залежно від кольору води (річка протікає по глинистому руслу й має каламутну жовтувату воду).

Жовтнéве — м. Миколаївської області. Вперше згадується в XIII ст. під назвою Витовка — від імені литовського князя Витовта, який збудував тут укріплення й митницю. 1789 р. Витовку в зв'язку з діяльністю православної церкви перейменували на Богоявленське. З 1938 р. на честь Великої Жовтневої соціалістичної революції зветься Жовтневим.

Жовтнéве — смт. Сумської області. Лежить на р. Ирі й раніше звалося Миколаївкою-Вирівською. 1957 р. напередодні сорокаріччя Великої Жовтневої соціалістичної революції населені пункти Миколаївка-Вирівська, Велико-Жовтневе, Овсіїв, Швилюків і селища Великo-Жовтневого цукрокомбінату, Велико-Жовтневої МТС і торфорозробки об'єднали в один населений пункт Жовтневе.

Зáболотів — смт. Івано-Франківської області. Виникло на торговельному шляху. Одержало назву від того, що лежить *за болотами*. Народні перекази розповідають, що, переїжджаючи через багнисту місцевість, купцям тут доводилося долати велике болото. Селище, що виникло на схід від болота, назвали Заболотів.

Заболóття — смт. Волинської області. Вперше згадується 1583 р. Місцевість навколо селища — один з найзаболочених районів Волині. Звідси й назва поселення. За переказом, мешканці села, рятуючись від нападу татаро-монголів, тікали за болота, що вважалися за непрохідні. Спочатку селище звалося Заболотне, а згодом — Заболоття.

Завáлля — смт. Кіровоградської області. Вперше згадується 1462 р. Є версія, що назва походить від *вал* — «оборонне земляне укріплення». Але залишків укріплень тут не знайдено. Мабуть, більше рації мають дослідники, які пояснюють назву наявністю великих *провалів* землі неподалік від селища.

Зáйцеве — смт. Донецької області. Заснування датують 1778 р. За народними переказами, цей топонім виник від найменування Заяча балка, котре виникло завдяки зайцям, що там виводилися.

Закýпне — смт. Хмельницької області. У південно-східній частині Хмельниччини товтрові кряжі за їх конусоподібну форму називають *купами*. Село, що виникло 1914 р., дістало назву Закупне, бо воно лежить *за купами*. Селище виросло з села завдяки розробкам кам'яного кар'єру.

Залізни́чне — смт. Дніпропетровської області. Назву дано через те, що тут проходить залізниця від станції Долгинцеве до Інгульця. Першими будовами були майстерня, вагонне депо, комунальні будинки для залізничників. Мешканці працюють переважно на підприємствах, пов'язаних із залізницею.

Залізни́чне — смт. Запорізької області. Виникло 1937 р. біля станції Гуляйполе як селище працівників МТС. Спочатку звалося — 20 років Жовтня. 1961 р. перейменовано в Залізничне, бо лежить по обидва боки залізничної колії.

Залíсне — смт. Донецької області. Побудовано в 50-х роках XX ст. як селище шахт «Ремівська-Східна» та «Закарпатська-Комсомольська». Лежить на схід від м. Сніжного за великим масивом Леонтіївського лісу. Звідси й нова назва.

Залíщики — м. Тернопільської області. Вперше згадується 1340 р. Дехто виводить назву від слова *ліщина*.

За княжої доби тут нібито лежав торговельний шля
За переказами, це місце відділялось від Дністра зар
стями ліщини. Тут зупинялися проїжджі купці на відп
чинок і називали це місце *заліщиною*. В. А. Никон
убачає в основі слово *ліс*. *Заліщики* — «ті, хто жи
за лісом».

Зало́жці — смт. Тернопільської області. Засновано
на початку XVI ст. як фортеця. Дехто виводить назв
від слова *залога* — «стоянка воїнів, постій» або в
сполуки *за лозами* відповідно до місця.

Замгла́й — смт. Чернігівської області. Цю назву м
ло торфове болото. Народні перекази виділяють у ні
основу *мгла* на тій підставі, що над болотами завжд
стояв туман. Є згадка, що в цих місцях був ручай Зам
лай.

Заозе́рне — смт. Кримської області. Виникло з дво
сіл: Заозерного й Піщанки (колишні Яли Майна
та Джета Майнак). Назва пояснюється місцем з
озером.

Запорі́жжя — м., обласний центр. Виникло 1770 р
як одна з фортець Дніпровської укріпленої лінії. З
іменем командувача 1-ї армії Олександра Голицин
звалось Олександрівкою. Одночасно з фортецею вини
ло поселення Олександрівськ. 1920 р. місто, що пов'я
зане з історією Запорізької Січі, було перейменован
в Запоріжжя. Так з давніх-давен звалась місцевість н
островах, що лежать на південь від дніпровських поро
гів.

Запоріжжя — смт. Ворошиловградської області. Ви
никло 1913 р. і звалося Селище шахти № 153. 1957 р
тут разпочалося будівництво шахти «Запорізька-Комсо
мольська № 1». Будували її комсомольці Запорізько
області. На північ від шахти № 153 було закладено се
лище, що 1962 р. одержало назву Запоріжжя.

Зарі́чне — смт. Ровенської області. Згадується
1480 р. До 1946 р. — Погост, Погост Зарічний. У Київ
ській Русі *погост* — «місце торгу, куди з'їжджалис
купці (гості)». Зарічне — відповідно до місця за р. Сти
ром.

Заста́вна — м. Чернівецької області. Виникло десь
XII чи XIII ст. Походження назви пов'язують з торго
вим шляхом у цій місцевості. Гадають, що біля переї
ду через потік у східній частині поселення була застав

де з проїжджих збирали мито. Дехто виводить назву зі словосполуки *за ставом*, проте з цим не можна погодитись, бо в давнину тут ставів не було.

Зати́шшя — смт. Одеської області. Виникло як залізнична станція 1865 р. Є думка, що в цій назві відображено природно-географічні особливості місцевості: очевидно, станцію збудували в затишному місці.

Зато́ка — смт. Одеської області. Засновано в 1909—1912 рр. Лежить на піщаній косі між Дністровським лиманом і Чорним морем. Колишня назва — *Бугаз*, що в перекладі з тюркської й означає «затока».

За́хідне — смт. Чернігівської області. Виникло в зв'язку з будівництвом фабрики штучного волокна. Розкинулося за два кілометри на захід від Чернігова, тому й дістало таку назву.

Зачепи́лівка — смт. Харківської області. Виникло в першій половині XVII ст. За народним переказом, якийсь Гнат із сусіднього села Попівки прийшов на запорізькі вільні землі та й *зачепився*, тобто «оселився» там. Можливе походження назви від прізвища поселенця Зачепила.

Зба́раж — м. Тернопільської області. Вперше згадується 1211 р. Назву виводять з давнього власного імені Збор. Та В. А. Никонов уважає таке пояснення спірним. За одним народним переказом, у давнину тут збиралися воїни для походів на ворогів. Місце прозвали *збиражем*. Так згодом утворилася назва Збараж. За другим переказом, назва виникла від слів *раз* і *збито* на тій підставі, що в цих місцях «ворога не раз бито».

Збо́рів — м. Тернопільської області. Відоме з 1166 р. Назва — від слів *збор*, *забор* у значенні «огорожа, укріплення». В. А. Никонов виводить цей топонім від особового імені Збор, Забор. За народним переказом, тут у давнину було місто Верхостав, що його зруйнували татари. Коли відлинула орда, уцілілі мешканці почали *збиратися* до рідного поселення. Цей *збір* людей і був підставою до виникнення назви нового поселення.

Звенигоро́дка — м. Черкаської області. Виникло за часів Київської Русі. За легендою, воно стояло поблизу сучасного міста навколо насипаної гори. На одній з веж висів дзвін, що ним попереджали містян про наближення ворога чи скликали на раду. Тому й місто назвали Звенигородом, а пізніще Звенигородкою.

Згу́рівка — смт. Київської області. Засновано наприкінці XVII ст. За переказом, спершу був хутір, на якому поселився шляхтич Згура з залежними від нього селянами на захопленій громадській землі.

Здолбу́нів — м. Ровенської області. Вперше згадується 1497 р. Назву виводять від людського імені Здолбун. За переказом, топонім походить від слова *долбит (довбати)*. Населення в цих місцях з давніх-давен видобувало крейду, звідси й первісна назва Долбунів, потім Здолбунів.

Зеле́не — смт. Дніпропетровської області. За розповідями старожилів, селище названо за іменем колишньої притоки Інгульця Зеленої Балки.

Зеленівка — смт. Херсонської області. Засновано на початку другої половини XVIII ст. Першими поселенцями були Рожнов, Пальоха й Зелений, які поселилися на хуторах. Після революції хутори назвали Рожнівкою, Пальохівкою та Зеленівкою. 1967 р. їх об'єднали в одне поселення — Зеленівку. Цю назву тепер сприймають по-новому: добротні красиві будинки мешканців тонуть у зелені садів.

Зеленодо́льськ — смт. Дніпропетровської області. Засновано 1961 р. як селище енергетиків поблизу Криворізької ДРЕС-2. Побудовано в долині, що її прозвали Зеленою за гойну рослинність майже протягом усього року. Від словосполуки *Зелена долина* й пішла назва Зеленодольськ.

Земля́нки — смт. Донецької області. Перше поселення зафіксовано в кінці XVII ст. Дехто пояснює назву тим, що перші поселенці жили там у землянках, захованих у бур'янах і чагарниках.

Зимогі́р'я — м. Ворошиловградської області. В минулому — одне з військових поселень, відоме під назвою Черкаський Брід. З 1764 р. — село Черкаське. 1961 р. перейменовано за назвою залізничної станції в Зимогір'я. Цей топонім Є. С. Отін виводить від діалектного слова *зимогор* у значенні «блукач». Колись тут нібито було пристановище селян-утікачів.

Зінькі́в — м. Полтавської області. Вперше згадується 1604 р. За легендою, наведеною в книжці І. Х. Головченка та О. Г. Мусієнка «Чорне сонце», назва міста походить від імені отамана Зіновія (Зінька) Безрідного,

який, зістарівшись, осів тут і заснував хутір на березі Ташані.

Зна́м'янка — м. Кіровоградської області. Засновано 1869 р. у зв'язку з будівництвом залізниці й станції, що одержала назву від села, розкиненого поблизу. Тепер це — Знам'янка Друга.

Зна́м'янка Дру́га — смт. Кіровоградської області. Лежить за 7 км на захід від Знам'янки. Засновано на початку XVIII ст. вихідцями з Центральної Росії, старовірами, які прийшли в ці краї, уникаючи переслідування представників царської влади. За переказом, новоселі прибули сюди якраз на релігійне свято знамення, тому й назвали своє село Знам'янкою.

Золоте́ — м. Ворошиловградської області. Виникло 1878 р., коли закладалася вугільна шахта «Золота». Ця назва мала символізувати великі прибутки підприємців від видобування кам'яного вугілля. Є. С. Отін говорить, що ще наприкінці XIX ст. назву рудника вживали в повній формі — Золоте Дно.

Золотоно́ша — м. Черкаської області. Лежить на р. Золотоношці, від найменування якої, гадають, і пішла назва міста. Річку названо так за дно, вкрите піщаними наносами, що виблискують, наче золото. Ця назва викликала ряд «золотих» легенд. За однією, у річці затоплено татарські човни з золотом. За другою (її навів М. О. Максимович) — Золотоноша була збірним місцем податків князя Вишневецького, що їх сюди приносили переважно золотом.

Зо́лочів — м. Львівської області. Лежить на р. Золочівці, притоці Західного Бугу. Вперше згадується в документах за 1441 р., але дехто гадає, що Золочів існував за часів Київської Русі. Золочівський чорнозем давав щедрі врожаї пшениці й жита, тому традиційно назву міста пов'язують з наявністю золотих ланів. Імовірніше, однак, назву міста виводити від найменування р. Золочівки.

Зо́лочів — смт. Харківської області. Виникло 1677 р. М. В. Фененко висловлює припущення про можливість переселення галицьких золочівців на Слобожанщину. Про це говорить і один з переказів. За другим — назва пов'язується з золотими хлібними нивами.

Зори́нськ — м. Ворошиловградської області. Засновано 1930 р. на базі селища шахти «Никанор» і станції

Оленівка. 1963 р. названо Зоринським. В основі назви слово *зоря*. Очевидно, воно символізує підкорення зоряних просторів нашими космонавтами.

Зугре́с — м. Донецької області. Виникло 1930 р. на місці хутора Дубівки у зв'язку з будівництвом Зуївської державної (російське — государственной) районної електростанції (скорочено — ЗУГРЕС). Назву електростанції дано за найменуванням села Зуївки.

Зу́ївка — смт. Донецької області. Виросло з села Зуївки, історія якого сягає в ті часи, коли на просторах Дикого поля гуляв отаман Зуй, іменем якого звалася гора, де, за переказами, збиралася ватага Зуя. Дехто пов'язує назву з прізвищем Зуєв.

Зу́я — смт. Кримської області. Засновано за часів Катерини II; заселено російськими державними селянами. Лежить на р. Зуї, притоці Салгиру. Місцевий переказ перекладає слово *су* з тюркської як «холодна вода».

Іва́ничі — смт. Волинської області. Вперше згадується в документах 1545 р. В описі Володимирського замку зазначено, що власник села Іваницький стягував проїжджих мито. Очевидно, від прізвища того власника й пішла назва.

Іва́нівка — смт. Ворошиловградської області. Засновував 1777 р. Іван Штерич, полковник сербського походження. Його іменем і названо поселення.

Іва́нівка — смт. Одеської області. Виникло наприкінці XVIII ст. на землі майора Баранова й звалося Малобаранівкою. 1858 р. власником тих земель став шляхтич Ян Лемпері. Містечко, зрозуміло, стало звати ся Янівкою, а згодом Іванівкою.

Іва́нівка — смт. Херсонської області. Засновано наприкінці XIX ст. переселенцями з Великого Токмака які нібито прийшли сюди за прикладом свого земляка Івана Гнідаша, тому й село назвали Іванівкою.

Іва́нків — смт. Київської області. Земля Трудинівська. Так у середині XV ст. звалися ці обшири, що часто переходили від одного власника до другого. 1589 р. ними заволодів Іван Проскура. Поселення почали йменувати Івановом, а згодом Іванковом.

Івано́піль — смт. Житомирської області. Засноване в XVII ст. Стара назва — Янушпіль. За народними переказами, вона походить від сполуки *Янушеве поле* (в селі жив пан Януш). Імовірніше, що *піль* від *поліс* —

«місто». 1946 р. назву було зукраїнізовано — **селище** перейменовано на Іванопіль.

Іва́но-Франкі́вськ — м., обласний центр. До 1962 р.— Станіслав. Уперше згадується 1662 р. На цій території ще в XV ст. існували українські села Пасічна й Княгинин, а трохи пізніше — Заболоття. Ці села було захоплено польським магнатом Потоцьким і за його іменем перейменовано Станіславом. 9 листопада 1962 р. перейменовано в Івано-Франківськ на увічнення пам'яті українського письменника Івана Франка. З цим містом та областю тісно пов'язані життя й діяльність великого Каменяра.

Іва́но-Франко́ве — смт. Львівської області. Раніше звалося Янів. Перша згадка міститься в грамоті 1611 р. польського короля Сигизмунда III, за якою дозволялося шляхтичеві Яну Сватовському заснувати біля королівського села Залісся містечко. Від імені того шляхтича воно й одержало назву. 1945 р. селище перейменовано в Івано-Франкове. Як розповідають старожили, Іван Франко часто бував у Янові.

Ігре́нь — м. Дніпропетровської області. Лежить на Ігренському півострові. Виникло 1959 р. в результаті об'єднання населених пунктів Карла Маркса, Одинківки й Червоноармійська. Назва міста походить від найменування півострова. За переказами, тут було розбито татар. Це місце вони назвали *огринь*, що значить «прокляте». Можливо, що в основі цього топоніма лежить старотюркське *огра* — «іржати» або монгольське *ерге* — «крутизна, крутий виступ, підвищення».

Ізмаїл — м. Одеської області. В IV—V ст. тут була грецька колонія Антіофілас. У XIV ст. — слов'янське поселення Сміл (генуезькі купці називали його Сініл). В XVI ст. Сміл захопили турки й назвали місто співзвучним турецьким словом Ішмаел, що значить «почуй, боже». Дехто припускає походження назви від імені турецького полководця Ізмаїл-бея. І все ж... це стуречена назва слов'янського міста Сміл.

Ізю́м — м. Харківської області. Розкинулося на р. Сіверський Донець при впадінні в нього р. Ізюмця. Засновано 1681 р. козаками Харківського полку. Одні дослідники вважають, що назва пішла від р. Ізюмця та Ізюмського броду. Другі — що це видозмінене татарське слово *гузун* — «переправа». В «Історії міст

і сіл» цей топонім пов'язано зі східною назвою винограду.

Ізяслáв — м. Хмельницької області. Назва відбиває давнє ім'я людини Ізяслав. Одні вважають, що місто заснував 987 р. князь Володимир Святославич і віддав синові Ізяславу. В. А. Никонов гадає, що це був Ізяслав Ярославич, а М. К. Каргер, який провадив археологічні розкопки в цих місцях, припускає, що місто заснував онук Ізяслава Ярославича князь Ізяслав Мстиславич у другій половині XII ст.

Іларіóнове — смт. Дніпропетровської області. Виникло 1875 р. під час прокладання залізниці як станція Іванівка (за прізвищем відставного прапорщика Іванова), що згодом її перейменували за іменем власника земель графа Іларіона Воронцова-Дашкова.

Іллічíвськ — смт. Одеської області. Виникло 1950 р. як порт на Чорному морі поблизу м. Одеси. Названо на честь В. І. Леніна від його найменування по батькові, яким його любовно називали трудящі.

Іловáйськ — м. Донецької області. Виникло на місці залізничного роз'їзду № 17 1869 р. Станція й поселення біля неї названі за прізвищем поміщика й капіталіста І. Г. Іловайського, по землях якого пролягла залізниця.

Інгулéць — м. Дніпропетровської області. Лежить на р. Інгульці. Місто названо за іменем річки. *Інгулець* — значить «Малий Інгул». Одні дослідники вважають, що Інгул походить від словосполуки з тюркської *єні-гьол* — «нове озеро». Виникнення такої назви зумовлено характером русла річки, що в середній течії значно розширювалось, нагадуючи озеро. Другі гадають, що назва цієї звивистої притоки Дніпра з важкопрохідними берегами походить від тюркського слова *енгел* — «перешкода».

Ірпíнь — м. Київської області. Стоїть на р. Ірпені, чому й одержало свою назву. Назва ж річки, за О. С. Стрижаком, виникла внаслідок занепаду *о* в корені *рор* (пор. у слові *рора*). Дехто вважає, що слов'янський гідронім *ръпень* походить від *ръп* — «яма». Місцеві краєзнавці дослідили, що колись річку звали Пірна. Вони виводять цю назву від імені бога Перуна. З прийняттям християнства її змінили на Ірпінь.

Іршáва—смт. Закарпатської області. Перші письмові згадки зафіксовано 1341 р. Назва походить від найменування р. Іршава, на якій селище лежить. Гідронім пов'язують зі слов'янським словом *ельха* (сучасне *вільха*). Від цього кореня виводять також угорський варіант назви — Ілошва.

Іршáнськ — смт. Житомирської області. Стоїть на р. Ірші, від найменування якої й одержало назву. Засноване 1954 р. як селище титанобудівників. Назву річки виводять з тюркської *ір* — «закрут (річки), звивина» й *шира, ша* — «русло».

Ічня — м. Чернігівської області. Лежить у верхів'ї р. Іченьки. Ю. С. Виноградський пов'язує назву з татарським *ічень* — «водопій, стоянка для коней». Народні перекази говорять, що це поселення дотатарського періоду. Його слов'янська назва — Яськове.

Кагарлúк — м. Київської області. Вперше згадується 1142 р. під назвою Городець, а пізніше Ерлик. Цю назву виводять від найменування татарської прикордонної сторожі й перекладають як «наказ, веління». Відомо, що татарське слово *ярлик* означає «грамота». *Кага,* можливо, — ім'я власника грамоти або ім'я командира загону Батия, який перебував тут. За іншою версією, назва Кагарлик походить від Каганлик. Каганами називали хазарських ханів.

Кáдіївка — м. Ворошиловградської області. Перші поселенці — запоріжці з'явилися в цих місцях 1696 р. Виникло внаслідок об'єднання кількох старовинних населених пунктів. 1898 р. селище почало зватися Кадіївкою на честь Кадія, сина начальника поштово-телеграфної контори М. І. Кравцова. За другою версією, назва походить від прізвища начальника поштової контори Кадієва, який тривалий час працював тут і був прогресивною людиною. 1978 р. перейменовано в Стаханов.

Казáнка — смт. Миколаївської області. Виникло на початку XIX ст. на державних землях, що їх поселенці називали казенними. До 1808 р. поселення називалось Казанським, а згодом Казанкою. За другою версією, назва походить від татарського слова *казан* — «яма, западина», «казан».

Калúнівка — смт. Вінницької області. Засновано в першій половині XVIII ст. Була спроба пояснити назву залежно від калини, якої нібито колись тут було багато. Історичні джерела свідчать, що топонім походить від прізвища польського магната Калиновського, який пос-

ля Люблінської унії 1569 р. загарбав тутешні землі закріпачив селян.

Калúнове — смт. Ворошиловградської області. Заснован 1720 р. У середині XVIII ст. тут містилася 13 р та Бахмутського гусарського полку, тому й село звал Тринадцятою Ротою. 1938 р. перейменовано на Калино ве, очевидно, за наявністю певної рослини в цій місц вості.

Калита́ — смт. Київської області. В документах зга дується з 1720 р. Лежить на березі р. Калити. За пе реказами, назва пішла від прізвиська багатія, який тор гував лісом. Він дуже розбагатів, за що його й проз вали Калитою.

Калíнінське — смт. Херсонської області. До 1927 р.- Велика Сейдеминуха. Засновано 1807 р. євреями-пере селенцями з Білорусії. За матеріалами райгазети, ц назва перекладається як «велике поле відпочинку» 1927 р. перейменовано на честь М. І. Калініна в Калінін дорф, а 1946 р. — у Калінінське.

Ка́луш — м. Івано-Франківської області. Вперше зга дується в середині XIII ст. Назву виводять від татар ського слова *калиш,* що в перекладі означає «табір стоянка». Дехто пояснює на основі давнього *кал* у зна ченні — «чорний».

Камінь-Каши́рський — м. Волинської області. Впер ше згадується 1196 р., коли волинський князь Рома Мстиславич побудував тут фортецю, що дістала назв Кошер або Коширськ. Після перебудови дерев'яного ук ріплення на кам'яне його почали називати Каменем. Зго дом ці назви злилися в одну — Камінь-Каширський

Кам'яне́ — смт. Ворошиловградської області. Виник ло в 70-х роках XVIII ст. Назва — від найменуванн р. Великої Кам'янки й кам'янистих грунтів у цій місце вості. 1906 р. тут закладено шахту № 32, що має таку ж назву.

Кам'янéць-Поділ́ьський — м. Хмельницької област Вперше згадується у вірменських літописах 1062 р. Пер шу частину назви міста пов'язують з характером грунт в цій місцевості. Дехто міркує, що назва вказує на зв'я зок міста з островом, де є скелясті кам'янисті берег р. Смотричу. Друга частина назви походить від слов *діл, низ* і вказує на місцевість, що є нижчою в порівня ні з Прикарпатськими підвищеннями.

Кам'яни́й Брід — смт. Житомирської області. Стоїть на р. Бистріївці, що тече тут поміж великими кам'яними скелями. Друга частина топоніма вказує на невелику глибину річки в цьому місці. Тут, очевидно, річку переїжджали вбрід.

Ка́м'янка — м. Черкаської області. Засновано на початку XVII ст. кріпаками-втікачами, які селилися на кам'янистих берегах р. Тясмину, цю особливість берегів і відбила назва поселення.

Ка́м'янка-Бу́зька — м. Львівської області. Вперше згадується 1406 р. під назвою Димошин. Сучасна назва — від наявності каміння на Кам'яній горі, поблизу якої виникло поселення. 1405 р. місто почали звати Кам'янкою-Струмиловою (за іменем міського старости Юрія Струмила). 1944 р. перейменовано на Кам'янку-Бузьку (місто лежить на р. Західному Бугу).

Ка́м'янка-Дніпро́вська — м. Запорізької області. Відоме під назвами Кримський базар, Кам'янський перевіз, Кам'янський Затін, Кримська Кам'янка, Кам'янка на Дніпрі, Кам'янка-Дніпровська. Всі вони віддзеркалюють природні особливості місцевості. Гранітні масиви Надазовської височини виходять тут на поверхню, утворюючи кам'янистий берег. Друга частина назви — за місцем на Дніпрі.

Ка́нів — м. Черкаської області. Вперше згадується 1147 р. Про походження назви є кілька гіпотез. Одні тлумачать її з тюркської як «ханський перевіз», другі — як «місце крові» — від жорстоких кровопролитних битв у цій місцевості. Народний переказ пов'язує назву з птахом каня (хижак із родини яструбових, схожий на шуліку). В. А. Никонов виводить назву з особового імені Кань або Кан з суфіксом належності *ів.*

Капіта́нівка — смт. Кіровоградської області. Вперше згадується 1774 р. За одним переказом, якийсь російський капітан потрапив у немилість, утік із царського війська й поселився в цій місцевості зі своєю родиною. За другим, — тут із загоном жовнірів перебував капітан польського війська, несучи охоронну службу.

Кар'є́рне — смт. Херсонської області. В селищі працює великий вапняковий завод, а поблизу розкинулись вапнякові кар'єри, завдяки чому й дістало назву селище.

Ка́рлівка — м. Полтавської області. Заснували на початку XVIII ст. переселенці з Правобережної Украї-

їни. В 40-х роках XVIII ст. ці землі цариця Анна Іоанів на подарувала фельдмаршалу Карлу Мініху, іменем яко го й названо поселення.

Ка́рло-Лі́бкнехтівськ — м. Донецької області. Виник ло в останній чверті XVII ст. з розвитком соляних про мислів як Брянцівська копальня, що її за радянськи часів назвали шахтою ім. Карла Кібкнехта. Звідси ді стало назву й робітниче селище на увічнення пам'яті в домого німецького революціонера, діяча міжнародног комуністичного руху Карла Лібкнехта.

Ка́рло-Ма́рксове — смт. Донецької області. Виникл 1892 р. Стара назва — Софіївка. Шахтарське селищ одержало назву за іменем шахти ім. Карла Маркса н увічнення пам'яті основоположника наукового комуніз му Карла Маркса.

Карнау́хівка — смт. Дніпропетровської області. З переказами, назва походить від прізвища курінного ота мана Карнауха, який поставив тут свій зимівник. Розпо відають, що прозвали його Карнаухим тому, що в ньог було карнаве (поранене) вухо.

Катерино́піль — смт. Черкаської області. Вперш згадується в середині XVII ст. як Калниболото. За на родним переказом, назва пішла завдяки болоту, поблиз якого засновано поселення біля річки Калниболотки Зміну назви перекази пов'язують з мандрівкою цари ці Катерини II (нібито тут вона зупинялася на відпо чинок, бо їй дуже сподобалася ця мальовнича місце вість).

Кахо́вка — м. Херсонської області. Виникло 1783 р на місці зруйнованої турецької фортеці Іслам-Керме («свята фортеця») на землях, що їх Катерина II пода рувала учасникові російсько-турецьких воєн генерало ві В. В. Нечуй-Каховському. Від його прізвища й діс тало назву поселення.

Ка́ча — смт. Кримської області. Лежить на р. Кач чому й одержало назву. *Кача* в перекладі з тюркськог го означає «кочовище», «місце проживання кочових на родів».

Кегичі́вка — смт. Харківської області. Утворилос з двох хуторів — Добройванівки та Єгорівки, що виник ли в другій половині XVII ст. й належали поміщикові — офіцеру Курського полку І. М. Апостолові-Кегичу. Ві другої частини прізвища й походить назва.

Ке́льменці — смт. Чернівецької області. За перека зом (його наведено в «Історії міст і сіл»), тут якийсь Кельман заклав шинок, біля якого згодом виросло посе лення. Поселян, що жили поблизу шинку Кельма́на, по дорожні звали кельменцями. Ю. А. Карпенко говорить про походження назви від імені Кельма, тобто надає йо му антропонімічного характеру.

Кера́мік — смт. Донецької області. Тут міс титься експериментальний керамічний завод № 25, завдяки якому 1957 р. селище дістало таке наймену вання.

Керч — м. Кримської області. В VI ст. до н. е. тут була грецька колонія Пантикапейон, назву якої дехто пояснює даними скіфської мови (*панта* — «шлях», *ка па* — «риба»). В IX—XI ст. належало до Тмутаракан ського князівства й називалося Кърчевъ. Від цієї назви й виводять сучасне Керч. Одні дослідники перекладають це слово як «гора», другі виводять з тюркського слова *кертик,* що значить «виїмка, розріз»; треті по в'язують з давньоруським *кърчи,* що означає «коваль»; четверті дотримуються думки, що значення цього слова неясне.

Ки́їв — м., столиця України. Найдавнішою писемною згадкою про Київ є легенда в «Повісті минулих літ», де розповідається про трьох братів Кия, Щека, Хорива та сестру Либідь. За легендою, від імені найстаршого бра та Кия походить назва Київ. Дехто виводить топонім від найменування р. Киянки, що протікала під Старо київською горою й висохла ще в XVII ст. Нову гіпоте зу щодо назви Київ запропонував О. Куницький. Він виводить її від слова *куєв,* котре виникло з прийменни ка *ку* (тобто «до» або «ко») та основи *єв* («небезпечне місце»). Цілковитої певності з приводу двох гіпотез не має.

Ки́риківка — смт. Сумської області. Заснували в ос танній чверті XVII ст. переселенці з Наддніпрянщини, які тікали від гніту польських магнатів. За переказом, першим тут поселився козак на прізвище Кирик. Його хата стояла на горбі поблизу р. Ворскли. Тепер це міс це вже в центрі селища.

Кири́лівка — смт. Запорізької області. Заснували 1805 р. сектанти-духобори, примусово переселені сюди з Тамбовської та Воронезької губернії. Названо за іме-

нем старшого сина засновника секти Силуяна Капустіна — Кирила, який осів тут першим.

Кирна́сівка — смт. Вінницької області. Згадується як містечко Красносілля на початку XVII ст. Нова назва, за переказами, походить від слова *кирноси,* що ним називали диких свиней, які тут колись водилися.

Ківе́рці — м. Волинської області. Виникло в 1870—1873 рр., коли будували залізницю й станцію, що її назвали іменем ближнього села (нині Прилуцьке) О. С. Стрижак цей топонім виводить із найменування племені тиверці, що жило тут у давні часи.

Кілі́я — м. Одеської області. Вперше згадується на прикінці VII ст. до н. е. як давньогрецька колонія Лікостомон. Назва перекладається як «вовча паща». З X ст. поселення входило до складу Київської Русі й звалося Києвець. Походження сучасної назви легенда пов'язує з храмом на честь міфічного старогрецького героя Ахілла. Спочатку вимовляли як Акілія, а потім — Кілія. М. Фасмер пов'язує цей топонім з румунським словом *chilie,* що значить «келія, житло пустельника». В. А. Никонов виводить її від турецького слова *killi* в значенні «глинистий».

Кіровогра́д — м., обласний центр. За наказом імператриці Єлизавети Петрівни 1754 р. тут побудували фортецю святої Єлисавети. Згодом поселення біля фортеці стало адміністративним центром Нової Сербії й дістало назву Єлисаветград. Мало й новіші назви. На увічнення пам'яті С. М. Кірова 1934 р. перейменовано в Кірове, а 1939 р. — в Кіровоград.

Кі́ровськ — м. Ворошиловградської області. Виникло 1764 р. на землях, що належали сербському офіцерові П. Голубові. Тому й поселення звалося Голобівкою. Перейменовано на честь С. М. Кірова.

Кі́ровськ — смт. Донецької області. Виникло 1730 р. Землі тут належали служителям культу, тому й поселення назвали Попівкою. На увічнення пам'яті С. М. Кірова після його вбивства перейменовано в Кірове. З 1966 р. — Кіровськ.

Кі́ровське — смт. Дніпропетровської області. Засновано в другій половині XVIII ст. До 1938 р. звалося Обухівкою. За переказом, названо за прізвищем першого поселенця Андрія Обуха, який утік від пана й поселив

ся біля Дніпра між ярами в плавнях. 1939 р. селяни Обухівки на загальних зборах вирішили перейменувати своє село на честь С. М. Кірова.

Кі́ровське — смт. Кримської області. Вперше згадується 1783 р. До 1945 р. — Іслам-Терек. *Іслам* в перекладі з тюркської—«святий». Етимологія слова *терек* — недосліджена. Одні перекладають його як «річка турків», другі — «швидкий, сильний». Перейменовано на ввічнення пам'яті С. М. Кірова.

Кі́цмань — м. Чернівецької області. Засновано не пізніше як у XII ст. Гадають, що в основі цієї назви лежить слово *коць* — «тканa ковдра», «килим». Можливо, *коцман* походить від того, що тут жили люди, які ткали, виготовляли ковдри та килими. Згодом утворилося Кіцмань. Хоч можна припускати, що це — прикметникова форма належності.

Кла́вдієво-Тара́сове — смт. Київської області. Виникло 1900 р., коли будували залізничну станцію. Перша частина назви — за іменем інженера Клавдія Немішаєва, який будував цю залізницю. Тарасове — від найменування ближнього села.

Кле́вань — смт. Ровенської області. Вперше згадується в літописі 1113 р. як Коливань. Народний переказ виводить назву від слова *хлів.* Розповідають, що тут були хліви для худоби. Спочатку поселення звалося Хливінь, а згодом, у мовленні, змінилося в Хливань і в Клевань.

Клено́вий — смт. Ворошиловградської області. Виникло 1956 р. як населений пункт будівництва Дар'ївських шахт. Назва походить від найменування Кленова балка. Балку ж названо так, очевидно, за характером рослинності.

Кобеля́ки — м. Полтавської області. Виникло на початку XVII ст. Назва походить від найменування притоки Ворскли р. Кобелячки. За переказами, тут жив багатий татарин Кобиль. О. С. Стрижак говорить, що на цій території випасалися кобили. Їх у певні періоди тримали окремо від огирів. На такій місцевості й було засновано селище.

Кобиле́цька Поля́на — смт. Закарпатської області. Лежить у Карпатах побіля гори Кобили. Від найменування цієї гори й поляни, на якій було первісне поселення, пішла назва. Легенда розповідає про кобилу, що,

навантажена мішками з золотом і сріблом, зникла в печері, аби коштовності не дісталися загарбникам.

Ко́вель — м. Волинської області. Вперше згадується 1310 р. як Ковле. 1518 р. стало містом і дістало назву Ковель, відмінюючись за старим зразком (Ковля, Ковлеві...). Легенда розповідає про коваля Волю, який скував князеві Данилу чарівного меча. Коли біля кузні коваля Волі виникло поселення, воно й одержало назву Ковель. Від слова *кувати* виводить назву міста й В. Ф. Покальчук. В. А. Никонов говорить про можливість походження назви від особового імені або прізвиська, в основі яких було старослов'янське *ков* — «зрада», «засада».

Ков'я́ги — смт. Харківської області. За народними переказами, через цю місцевість лежав чумацький шлях, від якого пряма дорога круто повертала на захід, творячи начебто *ков'ягу* («ковіньку»). Ще розповідають про вільного козака-втікача Ков'ягу, який першим поселився біля криниці. І сьогодні в селищі є мешканці з таким прізвищем.

Ко́дима — м. Одеської області. Засновано 1754 р. Назва походить від однойменної річки, що звідси бере свій початок. З турецької слово *кодима* перекладається українською як «мочар». Існує версія, що це слово затрималося ще з половецьких часів: *кадим* означає «схід». Отже, *кодима* — «річка, що тече на схід». Мовознавець О. С. Мельничук припускає, що цей гідронім походить від удмуртського (діалектного) *куд* — «болото» й означає «річка, що протікає болотистою місцевістю». За народним переказом, у цьому краю поселився запорізький козак Кодимка й заснував з товаришами зимівник, тобто козацьке господарство, що його люди назвали Кодимою.

Ко́дра — смт. Київської області. Лежить біля однойменної річки притоки Тетерева. За версією, молдавське слово *кодра* перекладається українською мовою як «дрімучий ліс». О. М. Трубачов уважає цю назву за дослов'янську.

Коза́цьке — смт. Херсонської області. Засновано 1782 р. У XVI—XVII ст. цю територію контролювали запорізькі козаки. Назву перейнято від рукава Дніпра — Козак, котрий, за однією легендою, дістав її від козаків, що з плавнів нападали на турків. Існує, правда, легенда, що розповідає про пораненого козака, який поселився на острові біля дніпровського рукава.

Коза́ча Ло́пань — смт. Харківської області. Лежить у долині р. Лопані. Заснували козаки-переселенці в XVII ст. й назвали за іменем річки. В. А. Никонов убачає тут балтійську основу: *лоп* — «лисиця». Е. М. і В. Г. Мурзаєви тлумачать *лопань* як «колодязь на драговині чи болоті».

Козе́лець — смт. Чернігівської області. Відоме з XVII ст. Назва нібито походить від найменування польових квітів козельців, що навесні покривають береги р. Остра, де лежить селище. Є версія, що назва виникла з давньоруського *козельськ,* що означає «козячий ліс», тобто було багато кіз у цих місцях.

Козе́льщина — смт. Полтавської області. Виникло в другій половині XVIII ст. Назву дістало від прізвища власників земель Козельських.

Козлі́в — смт. Тернопільської області. Вперше згадується 1467 р. За переказами, назва виникла через те, що в навколишніх лісах водилися дикі кози. За другою версією, засновником був поселенець на прізвище Козел.

Козова́ — смт. Тернопільської області. Вперше згадується 1440 р. За переказами, назва походить від того, що в давнину мешканці цих місць розводили овець та кіз. Є легенда, за якою тут одержав земельний наділ військовий. Він назвав цю місцевість *козячим пасовиськом,* а коли виникло поселення, воно й дістало назву Козова.

Козя́тин — м. Вінницької області. Виникло з будівництвом залізничної станції, названої за ближнім селом. За легендою, назва походить від слів *коза* й *тин.* Є версія, за якою топонім виник у зв'язку з козачою заставою на торговельному шляху. Поза легендами треба висловити припущення, що назва походить від давнього власного імені на зразок Путята, Гостята (тепер ще трапляються такі прізвища) й виникло так само, як Путятин, Гостятин.

Ко́лки — смт. Волинської області. Вперше згадується в першій половині XVI ст. під назвою Колк. Названо за характером рослинності: *колок, колки* — березові гаї біля заплави річки. В. Ф. Покальчук запевняє, що *колки* — «молодий березняк на мочаристому грунті».

Здалеку здається, що то повстромлювані в земл кілки.

Коломáк — смт. Харківської області. Розкинуло на р. Коломаку. Вперше згадується 1571 р. як городищ За легендою, назва виникла зі словосполуки *коло мак* що вказує нібито на місце, де зупинялися на відпочино чумаки. О. С. Стрижак говорить про походження назв з тюркської. В основі її — *кол*(ь), *гол*(ь), що означ «вода, річка, озеро», *мак* — афікс з тюркської. Безпі ставно виводити від слова *коломення*, тобто «прико донна».

Коломи́я — м. Івано-Франківської області. Лежит на р. Пруті. Щодо назви існує кілька припущень. За од ним із них, Прут у давнину мав найменування Мия, як нібито було синонімом слова *річка*, а місто, що стоял на березі Миї, називали Коломиєю. За другим, — купц минаючи заболочену місцевість, забруднювали вози тут, на мілководді, *кола мили* («колеса»). За третім — назву пов'язують із римською оселею Колоніа. Четвер те припущення наводить ім'я галицького короля Коло мана. П'яте ж твердить, що *коломиї* — «заповнені во дою вибоїни на дорозі».

Кома́рне — м. Львівської області. Виникло в XII–XIII ст. Назву виводять від того, що в давнин ця місцевість була дуже заболоченою й над нею кишіл комарі.

Комиша́ни — смт. Херсонської області. Засновано ал банцями, які переселилися в ці краї 1860 р. Їх на Херсонщині називали арнаутами. Звідси й первісна на зва — Арнаутка. Перейменовано 1946 р. за наявністю рослини комишу.

Коми́ш-Зоря́ — смт. Запорізької області. Виникло на початку XX ст., коли в районі південної частини су часного селища виник хутір Комиш (перші хати буду вали біля великої балки, поросло густими комишами) За роки Радянської влади в районі МТС та елеватора збудовано селище Зоря. Через деякий час Зоря й Ко миш злилися в один населений пункт, що 1938 р. ді став назву Комиш-Зоря.

Коми́шня — смт. Полтавської області. Лежить на р. Комишанці. По її берегах ріс густий комиш. Розпові дають, що перед Великою Вітчизняною війною комиш ріс не тільки в долині річки, але й на вищих місцях

Комишува́ха — смт. Запорізької області. Засновано 1770 р. як солдатську слободу на струмку Комишувасі. За розповідями, назву річці дали дінські козаки, які після розгрому повстання Кіндрата Булавіна, тікаючи від переслідувань, поселилися на так званих нічиїх зем ляхах. Таку назву річка одержала тому, що її береги по росли комишем.

Комінте́рнівське — смт. Одеської області. Виникло 1802 р. як кріпацьке село поміщика Антона Кодинцева. До 1933 р. звалося Антоново-Кодинцеве. Навесні 1929 р. тут організувалось чотири товариства спільного обробіт ку землі (ТСОЗ), у тому числі й «Комінтерн», що 1930 р. переріс у сільськогосподарську артіль. Ім'я кол госпу лягло в основу назви селища. Комінтернівське — складно-скорочене слово, утворене зі слів Комуністич ний Інтернаціонал.

Коміса́рівка — смт. Ворошиловградської області. За сновано 1765 р. як прикордонну сторожу. За переказами, тут перебував комісар — урядова особа з особливими повноваженнями для управління кількома подібними сторожовими постами. 1773 р. Катерина II подарувала Комісарівку капітанові П. Голубу, тому селище довгий час звалося ще й Голубівкою.

Компаніївка — смт. Кіровоградської області. Засну вали в середині XVIII ст. колишні козаки-компаніївці, від чого й пішла назва. Компаніївцями називали козаків легкокінного гетьманського полку. За іншим переказом, першими поселенцями були втікачі від панської неволі. Люди тікали не поодинці, а компаніями, що й спричи нилося нібито до виникнення назви.

Комсомо́льське — м. Донецької області. Засновано 1933 р. поблизу Каракубських флюсових вапнякових ка р'єрів. Каракуба — назва татарського походження (*ка ра* — «чорний», куба — «печера»). До 1949 р. селище звалося Каракуба. Перейменовано в Комсомольське, так як будували його переважно комсомольці, молодь.

Комсомо́льське — м. Полтавської області. Виникло 1961 р. на місці села Горішні Плавні. За розповідями, плавні біля Дніпра ділили на нижні й верхні (горішні). Від цього й назви сіл: Горішні Плавні та Низи. В січні 1961 р. в селі Горішніх Плавнях відбулись комсомоль ські збори. Присутні постановили нове місто назвати українським Комсомольськом.

Комунáрськ — м. Ворошиловградської області. Виникло 1895 р. в зв'язку з будівництвом металургійного заводу. Іменувалося за прізвищем власника Алчевськ За Радянської влади довго звалося Ворошиловськом на честь К. Є. Ворошилова, який працював і продив революційну роботу на цьому заводі. Перейменовано на Комунарськ 1961 р.

Конотóп — м. Сумської області. Перша згадка належить до 1638 р. Деякі історики вважають, що Конот як населений пункт існував ще до татаро-монгольсь навали. Легенда розповідає, що під час переходу тат ської кінноти в цих місцях у непролазних болотах за нуло багато коней та воїнів, тому й місцевість ста називатись *конотопьем*. Слово *конотоп* — «болотис місце» або «кінський брід, де грузли (топились) кон

Копáйгород — смт. Вінницької області. Вперше зг дується як Новогород. 1624 р. було обнесено земляни укріпленнями й названо Копайгородом. Назва походи від слів *копати* й *городити*. Розповідають, що цю наз селищу дали люди, яких польська шляхта зганяла навколишніх сіл на будівництво укріплення.

Корéць — м. Ровенської області. Вперше згадуєть 1150 р. як Корчеськ, Корчев. Назву пов'язують з найм нуванням р. Корчик, на берегах якої стоїть місто, а найменування — за наявністю корчів, яких багато бу в руслі річки.

Кóрнин — смт. Житомирської області. Лежить на б регах р. Ірпеня. Вперше згадується 1550 р. За перек зами, колись на берегах річки росли могутні дерева, к ріння яких звисало над урвищами. Поселення спочат мало назву Корнів, а потім — Корнин.

Королéве — смт. Закарпатської області. На міс колишнього слов'янського городища в XIII ст. угорськ король Стефан V спорудив резиденцію-замок, де зуп нявся, коли приїжджав у ці краї полювати на зубрів. народними переказами, назва поселення виникла зв'язку з замком, що його називали королівським. З лишки цього замку збереглися й понині.

Кóроп — смт. Чернігівської області. Поблизу ви лено городище періоду Київської Русі. Вчені гадаю що це залишки давньоруського м. Хоробора, яке зга ється в літописі 1153 р. Деякі дослідники припускаю що Короп — це видозмінений варіант давнього Хо

бор. У деяких джерелах воно зветься Ропак, Ропеск. Народні перекази пов'язують назви міста й риби короп.

Кóростень — м. Житомирської області. Вперше згадується в літописах 945 р. під назвою Іскоростень. Одна легенда виводить назву від словосполуки *з кори стіни*. Друга — пов'язує виникнення цієї назви з давньослов'янським словом *корост*, що означає «камінь». В. А. Никонов теж виводить топонім із цього слова, але зі значенням «хворост» або «чагарник».

Коротúч — смт. Харківської області. Засновано в другій половині XVII ст. й названо від найменування р. Коротич, що тече тільки навесні, а влітку пересихає. В народі кажуть *коротеч*, тобто «коротко тече».

Кóрсунь — смт. Донецької області. Лежить на р. Корсунка. За переказами, таку назву дали поселенню й річці переселенці з Корсуня, що на Черкащині.

Кóрсунь-Шевчéнківський — м. Черкаської області. Засновано при впадінні р. Корсунки в р. Рось. Назву пов'язують із кримським Корсунем (Херсонесом). За переказами, вихідці з Криму після хрещення Русі були священиками Київської десятинної церкви. Дістався від князя Володимира право збирати данину на Наддроссі, вони нібито й дали назву поселенню, що своєю природою нагадувало їм рідний південний Корсунь. 1944 р. м. Корсунь було перейменовано в Корсунь-Шевченківський на честь Т. Г. Шевченка, який народився поблизу в с. Моринцях і бував у Корсуні 1859 р.

Корюкíвка — м. Чернігівської області. Засноване 1657 р. Назва походить від прізвища першого поселенця козака Омеляна Карука. Спочатку поселення звалося Каруківкою.

Кóсів — м. Івано-Франківської області. Перші згадки належать до 1424 р. Одні народні перекази виводять назву від слова *кос* — «чорний дрізд» (цей птах у давнину нібито був дуже поширеним у цих краях). Другі розповідають про боярина Косича, який прибув сюди з наказом Данила Галицького зміцнити кордони князівства.

Костóпіль — м. Ровенської області. За однією легендою, син Данила Галицького Костянтин у цьому місці побудував замок і назвав його Костеве поле або Костопіль. За другою, на полях біля міста було багато (та й тепер ще є) кременю, що нагадує собою кістки. Третя

легенда пов'язує назву з кістками, що лежали навколо міста. Тут нібито відбулася страшна січа захисників краю з татарами.

Костри́жівка — смт. Чернівецької області. Згадується з XVIII ст. Стара назва — Голоднівка. Сучасна — Кострижівка — від прізвища поселенця Олександра Кострижа. В основі прізвища — діалектне *костpуж*, що означає «окунь».

Костянти́нівка — м. Донецької області. Виникло на місці невеликого робітничого селища, збудованого 1870 р. під час спорудження залізниці. За переказом, назва пішла від того, що поміщик Немикосов погодився виділити ділянку землі для залізничної станції з умовою, що їй буде надано ім'я його сина Костянтина. Назва закріпилася й за селищем, яке виросло біля станції.

Котельва́ — смт. Полтавської області. Лежить на берегах р. Котельви. За переказами, першим поселенцем був козак на прізвище Котел. О. С. Стрижак уважає, що гідронім *котельва* вказує на котловину, заглибину.

Кото́вськ — м. Одеської області. Виникло в середині XVIII ст. Раніше звалося Бірзула (по-молдавськи *бір* означає «долина»). Сучасну назву надано 1935 р. на десяті роковини загибелі Г. І. Котовського. Його дивізія звільнила Бірзулу від білогвардійців та інтервентів. Тут легендарного героя громадянської війни поховано й поставлено йому пам'ятник.

Коцюби́нське — смт. Київської області. Раніше звалося Берковець. Названо на увічнення пам'яті великого українського письменника М. М. Коцюбинського.

Краковéць — смт. Львівської області. Засновано в XIII ст. Названо, як гадає мовознавець Є. М. Черняхівська, на честь м. Кракова, з якого йшла Краковецька дорога через Краковець на Львів. Назву Краків виводять з особового імені Крак, що його мав засновник або власник фортеці.

Краматóрськ — м. Донецької області. Лежить на р. Казенний Торець. Дехто виводить назву від вислову *крамові торги,* що тут їх провадили чумаки з місцевим населенням. Дехто ж віддає перевагу словосполуці *крам на Торці.* Гідронім виводять від найменування племені торки. В. А. Никонов намагається вивести назву від французького *crematorie*, що значить «велика піч». Та цю версію не можна вважати за серйозну.

Красúлів — смт. Хмельницької області. Вперше згадується 1444 р. Найдавніша назва — Красне. За переказами, вона відбила красиву мальовничу місцевість, де осіли перші поселенці. Присвійний суфікс *ів* указує на походження назви від прізвища Красило.

Крáсний Лиáн — м. Донецької області. Виникло як військова слобода в другій половині XVII ст. До 1939 р.— Лиман. Тут Сіверський Донець ширшає й утворює в заплаві велике озеро, яке називають Лиманом. Наприкінці 1919 р. під час боїв з денікінцями тут загинуло багато червоних партизанів. На прохання особового складу 12 Українського радянського полку Донецький губком навесні 1920 р. змінив назву на Красний Лиман.

Крáсний Луч — м. Ворошиловградської області. Виникло у 80-х роках XIX ст. як шахтарське селище Криндачівка, що його на честь революційних традицій 1929 р. перейменовано в Красний Луч.

Крáсний Профінтéрн — смт. Донецької області. Засновано 1895 р. Раніше звалося Вірівкою. Нова назва виникла за іменем шахти «Красний Профінтерн» — одного з перших підприємств міста. Шахту названо на честь Профінтерну — міжнародного об'єднання революційних профспілок.

Крáсні Óкни — смт. Одеської області. Засновано наприкінці XVIII ст. Назва походить від молдавського слова *окни* — «джерело, струмок». Ця місцевість багата на такі джерела, що не замерзають узимку. 1919 р. названо Красними Окнами.

Красноармíйськ — м. Донецької області. Виникло на початку 80-х років XIX ст. як селище біля залізничної станції, що її за іменем найближчого села назвали Гришине (від імені першого поселенця). З 1935 р. — Постишеве, за прізвищем видатного діяча Комуністичної партії П. П. Постишева, а з 1938 р. — Красноармійське — на честь Червоної (Красної) Армії.

Красногвардíйське — смт. Кримської області. До 1945 р. — Курман-Кельмечі. Можливо, в основі назви Курман лежить тюркське слово *кур, курма* — «сміливий, відважний». Перейменовано в Красногвардійське на честь Червоної гвардії, загони якої прославились у цих краях.

Красногóрівка — м. Донецької області. Засновано в 70-х рр. XIX ст. Горбиста місцевість послужила виник-

ненню другої частини назви, а колір глини й кварцит з яких виробляють вогнетривку цеглу, — першої частини.

Красноград — м. Харківської області. Виросло на коло Бельовської фортеці. 1784 р. названо Костянтинградом на честь онука Катерини II, великого князя наслідника престолу Костянтина Павловича. 1922 Костянтиноград перейменовано в Красноград (епіт *красний* — у значенні «революційний, радянський

Краснодон — м. Ворошиловградської області. Виникло 1914 р. як шахтарське селище Сорокіне. За нашого часу шахту № 1 назвали «Краснодон», а 1938 р. й селище перейняло таку ж назву. *Красний* — символ революційності, *дон* — від найменування річки.

Красноїльськ — смт. Чернівецької області. Як село Красне згадується з XV ст. 1696 р. частину села купив поляк капітан Олександр Їльський, від прізвища якого й походить друга частина назви. Значення першої частини (красне) — «гарне».

Краснокам'янка — смт. Кримської області. Назву перенесено зі скелі Кизил-Таш («червоний камінь»). Ц велика брила мармуроподібного вапняка з червонувато рожевим сколом з західного боку. Ця скеля особлив здається червоною при заході сонця.

Краснокутськ — смт. Харківської області. Заснован переселенцями 1651 р. у мальовничій місцевості, на п горбі поблизу річки, в оточенні великих лісових масив У XVIII ст. поселення за своїм місцем мало назву Кра ний Кут. З 1780 р. — Краснокутськ.

Красноперекопськ — смт. Кримської області. Л жить у південній частині Перекопського перешийка. З сновано 1930 р. Назва виникла зі слів: *перекоп* — «п перечний рів або вал», «запруда, гребля», *красно* в зн ченні «революційний».

Краснопілля — смт. Сумської області. Заснован 1651 р. селянами та козаками-переселенцями. За перек зами, для поселення обрано рівне чорноземне поле, от чене лісами. Люди поселилися на гарному (красном полі.

Краснорічанське — смт. Ворошиловградської облас Стара назва — Кабанне. Її виводять від слова, пов'яз ного з тваринним світом. Розповідають, що коли тут було багато диких кабанів. Перейменовано в Кра

норіченське за назвою р. Красної, на березі якої стоїть.

Краснотірка — смт. Донецької області. Лежить на Казенному Торці, притоці Сіверського Дінця. Від гідроніма Торець (у минулому — Красний Торець) і виникла друга частина назви селища. Перша її частина — не гідронімічного походження, а на відзначення революційних традицій.

Кременець — м. Тернопільської області. Відоме з XIII ст. Назва походить від слова *кремінь* — «твердий камінь» і пов'язується з наявністю кам'янистих грунтів у цій місцевості.

Кременчук — м. Полтавської області. Вперше згадується 1589 р. Назву пов'язують з особливостями грунтів і діяльністю мешканців. За народними переказами, поселенці славилися обробкою кременю для виготовлення вогнепальної зброї та інших речей. В. А. Никонов уважає за вірогіднішу ту версію, згідно з якою назву виводять із тюркського слова *кермен* — «фортеця».

Кремінна — м. Ворошиловградської області. Заснували українські козаки 1712 р. Стоїть на р. Кремінній (неподалік від гори Кремінної). Звідси постала й назва міста.

Криве озеро — смт. Миколаївської області. Засновано в середині XVIII ст. Назву перенесено з озера, що його утворили сполучені між собою річкові стариці з нерівними (кривими) берегами. Народний переказ говорить, що спочатку озеро називалося Кривавим — від жорстокої битви козаків з турками.

Кривий Ріг — м. Дніпропетровської області. Лежить на місці, де річки Інгулець і Саксагань, зливаючись, утворюють кривий ріг — «мис». За легендою, назва походить від прізвища козака Рога, якого поранено в бою. Ставши калікою, він заснував тут хутір-зимівник. Краєзнавець М. С. Боднарський пов'язує назву з місцевим залізорудним районом, контури якого нагадують форму кривого, зігнутого рога.

Крижопіль — смт. Вінницької області. Виникло 1866 р. як залізнична станція, що одержала назву сусіднього села. Топонім пов'язують з особливостями місцевості: тут проходить *кряж* — підвищення, що править за вододіл між басейнами Південного Бугу й Дністра. Від слів *кряж* і *поле* нібито виникло Кряжопіль, що

згодом змінилось на Крижопіль. За іншим переказом, на цьому полі було вкопано великий кам'яний хрест (по-польськи *кшиж*), завдяки чому й постала назва поселення.

Кринúчки — смт. Дніпропетровської області. Народні перекази пов'язують назву з багатьма незамерзлими і взимку джерелами зі смачною питною водою. Подорожні й перші поселенці копали тут кринички, у зв'язку з чим і пішла назва поселення.

Кринúчна — смт. Донецької області. За розповідями, біля станції колись була криниця, воду з якої розвозили цистернами на сусідні станції. Ця місцевість славилась смачною питною водою.

Кролéвець — м. Сумської області. Засновано 1601 р. вихідцями з Правобережжя. 1663 р. його захопили поляки. Місто названо нібито на честь польського короля Сигизмунда III. Та навряд чи це так, бо Кролевець козаки швидко відбили в поляків, а в універсалі гетьмана Остряниці ще за 1638 р. згадується «город повітовий Кролевець».

Кудрявцівка — смт. Миколаївської області. Виникло 1910 р. як станція Колосівка. 1928 р. у зв'язку з тим, що в повіті виявилося дві Колосівки, назву було замінено на Кудрявцівку (за прізвищем землеміра, який відмірював землю поселенцям).

Куйбишеве — смт. Запорізької області. Засновано як державна слобода. Названо Кам'янкою за іменем річки. Згодом перейменували в Бельманське (поблизу села лежала Бельмак-могила, кристалічний масив), а потім — на Царекостянтинівку. За радянського часу перейменували в Куйбишеве на честь видатного діяча Радянської держави В. В. Куйбишева.

Куликів — смт. Львівської області. За переказами, назву дано через наявність птахів куликів, що селилися на островах великого озера, яке було на місці сучасного селища. Навпаки, інша версія виводить назву не від найменування птахів, а від прізвища Кулик.

Куликівка — смт. Чернігівської області. Відоме з XIII ст. За народним переказом, перший поселенець побудував свою хату над болотом Сільським. За самітність та відлюдкуватість його прозвали куликом. Коли ж біля нього стали будуватися інші люди, поселення назвали Куликівкою.

Кýп'янськ — м. Харківської області. Засновано в середині XVII ст. Звалося Купецький, Купенка, Куп'янка, Купчинка. Ці назви свідчать про торговельне значення поселення. Вигідне географічне місце сприяло розвитку торгівлі. Проте за населеним пунктом закріпилася назва, похідна від найменування р. Куп'янки.

Курахóве — м. Донецької області. Виникло в зв'язку з будівництвом Курахівської ДРЕС на території кількох колишніх населених пунктів. Будувалася ж станція поблизу селища Курахівки, тому й містечко дістало назву Курахівдресбуд, потім Курахівдрес і нарешті — Курахове. Первісна назва Курахівка походить від прізвища поміщика.

Курúлівка — смт. Дніпропетровської області. Засновано в середині XVIII ст. За народним переказом, поселення розкинулось на високих піщаних горбах, що завжди *курілu*. Можливо, що ця назва походить від прізвища першопоселенця на прізвище Курило.

Кути́ — смт. Івано-Франківської області. Дослідники вважають, що назва походить від географічного розташування селища: в *куті* між Карпатами і Черемошем, там, де в минулому проходив державний кордон. Дехто гадає, що назву зумовило місце селища в найбільш південному куті Галицького князівства.

Кушугýм — смт. Запорізької області. Виникло в XVII ст. Цю назву мала невеличка річка. Припускають, що гідронім походить від тюркського слова *кучугу*, що означає «дрібний пісок». Друга версія виводить назву від татарських слів *кош* — «стан» і *чуми* — «птиця». Д. І. Яворницький схилявся до думки, що тюркське слово *кушугум* — це «місце злиття річок».

Лáдан — смт. Чернігівської області. Відоме з початку XVII ст. Є легенда, за якою нібито ще до прийняття християнства в Київській Русі на місці сучасного селища була божниця Ладо — бога сонця, а згодом весілля, кохання й добробуту.

Ладúжин — смт. Вінницької області. Вперше згадується 1362 р. Дослідники вважають, що ця назва відповідає давньому Лодяжин, яку виводять від імені язичницької богині Лади.

Ланівці́ — смт. Тернопільської області. Відоме з 1444 р. За переказом, назва походить від того, що навколо розкинулись широкі лани. За іншим переказом, се-

ло колись лежало на лівому березі р. Буглівки, де стояв млин. Спочатку село називалося Млинівці, потім Линівці й Ланівці.

Лебеди́н — м. Сумської області. Засновано 1652 р. переселенцями з Правобережної України. За легендою, селяни-втікачі, побачивши озеро, де плавали лебеді, назвали його Лебединим, а поселення — Лебедином. В. А. Никонов уважає бездоказовим пов'язувати назву з словами *лебідь* чи *лебеда*. В основі цієї назви він убачає власне ім'я. *Лебедин* — це значить «володіння Лебедя».

Ле́ніна — смт. Ворошиловградської області. Розбудувалося біля шахти ім. Леніна, що її здано в експлуатацію 1947 р. Шахту й селище біля неї названо на увічнення пам'яті В. І. Леніна, який багато сил віддав розвитку вугільної промисловості Донбасу, зокрема Ворошиловградщини.

Ле́ніне — смт. Кримської області. Виникло наприкінці XIX ст. як залізнична станція. Раніше звалося Сім Колодязів. Розповідають, що колись біля підніжжя сопки мешканці викопали сім колодязів, де вода була чистою та смачною. Навколо води не вистачало, а тут навіть у найбільшу спеку — достоту. Пізніше від землетрусу вода зникла. Селище перейменовано на увічнення пам'яті В. І. Леніна.

Летичів — смт. Хмельницької області. Вперше згадується в літописі XIII ст. За переказами, початкова назва — Ліщин. Воно розкинулося на лівому березі р. Вовка, де росла ліщина. Після того, як поселення татари зруйнували, мешканці переселилися на правий берег, назвавши нове поселення Летичевом.

Лима́н — смт. Харківської області. Засновано у 80-х рр. XVII ст. Назву перенесли з озер Лиман і Сухий Лиман. Словом *лиман* позначають велике глибоководне озеро, вільне від очерету.

Лима́нське — смт. Одеської області. Засновано наприкінці XVIII ст. німцями-колоністами. До 1944 р. — Зельци. Перейменовано за його місцем на березі Кучурганського лиману.

Лиманчу́к — смт. Донецької області. Раніше — селище шахти № 1. За переказами, у давнину ця місцевість була заболоченою, зарослою очеретом, де полювали на диких качок. Безлісну, низовинну місцевість звали Лиманом, а коли тут виникло селище, його назвали Лиманчуком.

Ли́пова Доли́на — смт. Сумської області. Засновано на початку XVII ст. Першу частину назви дано від р. Липівки, що в селі впадає в р. Хорол, а другу — від великої долини, по якій протікають річки. До нашого часу збереглися великі липи по обидва боки дороги, що простяглася через селище.

Липове́ць — смт. Вінницької області. За одним переказом, там, де тепер селище, був збірний пункт татарської орди, відомої під назвою татарських липанів. Можливо, звідси й пішла назва Липовець. Є також переказ, що назва постала завдяки липовому лісу, де люди ховалися від татар. Житла вони, між іншим, споруджували з лип.

Лисича́нськ — м. Ворошиловградської області. Засноване 1705 р. у зв'язку з відкриттям першої шахти в Донбасі в Лисичому Байраці (так звалася місцевість). Очевидно, тут водилося багато лисиць. Отже, спочатку — Лисичий Байрак, а пізніше — Лисичанськ.

Ли́сянка — смт. Черкаської області. За народними переказами, в X—XI ст. тут було велике поселення Монастирище, зруйноване пізніше татарами. З того часу люди прозвали те місце Лисиною, гору — Лисою, річку, що протікала під горою, — Лискою. Відроджене поселення назвали Лисянкою.

Ли́хівка — смт. Дніпропетровської області. Первісну назву мало за іменем р. Омельник. Легенда розповідає, що посеред річки, де тепер центр поселення, лежав піщаний острів, на якому поселився кріпак-утікач на прізвисько Лихий. Він приймав до себе людей, які тікали від панської неволі. Від його прізвиська й пішла назва поселення.

Лівáдія — смт. Кримської області. Колись у цьому місці лежало грецьке поселення Ай-Ян («Святий Іоанн»). Назва походить від грецького слова *лібадіон* — «лука», «галявина».

Лі́тин — смт. Вінницької області. Відоме з першої половини XV ст. За переказом, назва походить від прізвища литовського воєводи Літка (Літи), який збудував тут замок. Деякі вчені виводять назву Літин від кореня *лит*, котрий лежить в основі географічної назви Литва й означає «сира, болотиста країна».

Лозівський — смт. Ворошиловградської області. С лище почали будувати 1949 р. разом з шахтою «Чер каська-Північна» № 1. Первісна назва — «Восьма б дова». З 1954 р. — Лозівський, за місцем на р. Лозові Річка дістала таку назву за характером рослинност

Лозова́ — м. Харківської області. Виникло в 60-х ро ках XIX ст. під час прокладання залізниці й будівниц тва станції, що її назвали за іменем р. Лозової: вон бере свій початок недалеко від міста. Гідронім має зв'я зок з лозою, що колись росла на берегах річки.

Лозове́ — смт. Хмельницької області. Лежить н р. Вовку. Виникло 1929 р. у зв'язку з промисловими роз робками торфу. До 1950 р. звалося Торфорозробка Перейменовано на Лозове, очевидно, за наявністю ло на берегах р. Вовка.

Локачі́ — смт. Волинської області. В. Ф. Покальчу відзначає, що селище лежить у тому місці, де р. Луг розтікається, творячи болото, калюжі — по-давньом *локи.* Отже, локачі — це «болотисті землі». За другою версією, тут у давнину жили ремісники, які вироблял луки. Їх і звали *лукачами.* Від цього слова згодом ви никла назва селища.

Лопа́тин — смт. Львівської області. Вперше згаду ється 1366 р. Є. М. Черняхівська виводить назву ві давньоруського імені чи прізвища Лопата. Спочатку по селення звалося Лопатин двір, а потім — Лопатин. Є здогад про походження назви від язичницького імені Ло пата.

Лосино́вка — смт. Чернігівської області. Відоме 1627 р. Ця місцевість належала Києво-Печерській Лав рі. За народним переказом, урочище, де ченці заснувал слободу, звалося Лосині Голови, а звідси й первісна на зва Лосиголовка, що пізніше змінилася в Лосинівку. В основі назви лежить, очевидно, слово *лось* (наймену вання тварини, що за тих часів водилась у цій місце вості).

Ло́тикове — смт. Ворошиловградської області. Д 1912 р. — Іванівський Рудник, з 1912 до 1919 р. — шахта «Густав». Перейменовано на честь революціо нера В. П. Лотикова, який провадив тут партійну ро боту.

Ло́хвиця — м. Полтавської області. Лежить на рі ках Лохвиці й Сулиці. Названо за гідронімом Лохвиця

що його деякі вчені виводять від найменування риби *лосось.* В. А. Никонов цю спробу вважає за наївну й тлумачить назву від слов'янського *локва* — «калюжа, болітце». Дослідник П. Я. Черних пропонує гіпотезу про походження від старослов'янського *локъве, локи* — «дощ». О. С. Стрижак шукає пояснення в найменуванні болотної рослини *лохина.*

Лубни́ — м. Полтавської області. Вперше згадується в літописі 1107 р. як Лубно (в піснях та говорах — Лубні. Мовознавець І. О. Варченко погоджується з цим варіантом, бо в старих документах трапляється й Лубнѣ. До Великої Вітчизняної війни повсюдно писали й вимовляли Лубні). Топонім виводять від назви р. Лу-б'янки, а гідронім — від слова *луб* — «деревна кора». Можна згадати несподіване тлумачення слова *лубом* — «твердо, міцно» й відповідне припущення, що назва *Лубно* могла означати «твердиня» (місто справді відігравало важливу роль в оборонній лінії на р. Сулі).

Луга́нське — смт. Донецької області. Лежить на р. Луганці. Засновано після розміщення в цій місцевості п'ятнадцятої роти Бахмутського гусарського сербського полку. До 1923 р. поселення й звалося П'ятнадцята Рота. Перейменовано за назвою річки.

Луги́ни — смт. Житомирської області. Вперше згадується 1618 р. Походження назви вчені пов'язують з лу-ками (лугами), що розкинулись побіля р. Жерев, що протікає через поселення.

Лужа́ни — смт. Чернівецької області. Стара назва — Лукани. Згадується в документах 1453 р. Назву виво-дять від слова *луг.* Тут справді є луги побіля р. Сови-ці, на якій лежить селище.

Лу́ків — смт. Волинської області. До середини XVI ст. називалося село Лукове. Лежить воно на ни-зині, побіля великих луків. Поселення було спадковим володінням дворян Матвіє́вських, які, сполячившись, стали йменуватися Мацейовськими й Лукове перейме-нували на Мацеїв. 1946 р. йому повернено історичну назву.

Луту́гине — м. Ворошиловградської області. Засно-вано 1896 р., коли будували завод прокатних валків. На-зване на честь Л. І. Лутугіна — інженера-геолога, про-фесора Петербурзького гірничого інституту, спеціаліста в галузі геології вугільних родовищ, невтомного дослід-

ника надр Донецького басейну, вивченню яких він присвятив 22 роки свого життя.

Лу́цьк — м., обласний центр. Стоїть на р. Стирі. Вперше згадується 1085 р. як *Луческъ великий на Стыри*. Першими його мешканцями були дулеби або *лучани* (від останнього слова дехто й виводить назву міста). І. І. Срезневський пов'язує її з ландшафтом і пояснює словом *лука* — «коліно, вигин» (таку луку тут має р. Стир). Цієї ж думки дотримується В. Ф. Покальчук.

Лю́бар — смт. Житомирської області. Поселення заснував у XIV ст. литовський князь Любарт, який збудував тут укріплений замок. До XVII ст. звалося Любартов. Пізніше назва спростилась.

Любаші́вка — смт. Одеської області. Виникло на початку XVIII ст. обабіч балки Довгенької, звідси й давня назва поселення — Довгеньке. 1795 р. воно перейшло у власність сотника Любинського, від прізвища його й походить топонім. За легендою, назва виникла від імені Любаша, що його мала поміщицька донька-красуня, яка раптово померла.

Лю́беч — смт. Чернігівської області. Вперше згадується 882 р. За легендою, київський князь Олег, проплиаючи Дніпром, звернув увагу на величну красу природи й назвав місце *любим*. За другою легендою, 1097 р. тут відбувся з'їзд князів, де було покладено край міжусобицям і підписано мир, любовну угоду. Від цього й поселенню дали назву Любеч.

Любе́шів — смт. Волинської області. Відоме з XIII ст. За переказами, назва походить від імені першого поселенця Любаша. В документах згадується під назвою Любишовського, Любишеве. Серед місцевого населення вживалася назва Ямки. В польських джерелах — Новий Дольськ.

Любо́мль — м. Волинської області. Перша згадка належить до 1287 р. В основі назви лежить корінь *люб*. За переказами, назва походить від того, що тут було миле, *любе* місце полювання галицько-волинських князів. Її пов'язують ще з волинським князем Володимиром Васильковичем, який помер у цьому місті. За свідченням літопису, це було улюблене місто князя.

Люботи́н — м. Харківської області. Заснували переселенці з Правобережної України в середині 50-х років

XVII ст. поблизу р. Люботинки, чому й одержало свою назву. Можливо, що ця назва — давнішого походження. Треба припустити, що вона походить від особового імені за типом Путятин (від Путята).

Львів — м., обласний центр. Виникло в середині XIII ст. За переказами, місто побудував біля 1241 р. галицький князь Данило Романович і назвав на честь наистаршого сина Лева, якому воно по смерті батька й дісталося. За іншою легендою, місто заснував сам Лев Данилович.

Магдали́нівка — смт. Дніпропетровської області. Заснували наприкінці XVIII ст. переселенці з Полтавщини. 1790 р. ці землі Катерина II подарувала дочці полтавського поміщика Магденка. Поселення дістало назву, очевидно, не без впливу православної церкви.

Маге́рів — смт. Львівської області. Виникнення поселення датують кінцем XIV ст. Збудував його, за польськими джерелами, дворянин Ян Магера, від прізвища якого нібито й пішла назва. За іншими даними, названо за прізвищем проповідника християнства в цих місцях Магерова.

Макіївка — м. Донецької області. Виникло під час будівництва металургійного заводу в селищі Дмитрівським. Воно одержало назву від слободи Дмитрієвої, яку заснував 1786 р. поміщик Дмитро Іловайський. 1931 р. Дмитрівськ перейменували в Макіївку відповідно до перейменування району. Слободу Макіївку заснував, за переказом, наприкінці XVII ст. козак Мокій.

Мако́шине — смт. Чернігівської області. Назву виводять від імені язичницького божества Мокош. Тут, за легендою, відбувалися обряди жертвувань цьому богові. За другою легендою, на місці теперішнього селища було м. Хоробор, що його зруйнували татари. Відновлене поселення дістало назву від прізвища першого поселенця Макоша. Ймовірність цього припущення підкріплюється тим, що місцевість з північно-східного боку села й тепер має назву Хоробор.

Мала́ Ви́ска — м. Кіровоградської області. Засновано в другій половині XVIII ст. як шанець Єлисаветградського пікінерського полку. 1768 р. Катерина II подарувала тут землі поміщиці Кудашовій і поселення деякий час називалося Кудашовим. Лежить на притоці Південного Бугу р. Малій Висі, чому й має сучасну назву.

6*

Слово *виска* — давнє діалектне слово й означає «руч протока, що з'єднує річки й озера», «витік з озера

Мала́ Дівиця — смт. Чернігівської області. Лежи на р. Галці. Вперше згадується 1628 р. Цей топонім п ходить від колишньої назви р. Галки — Дівиця.

Ма́лин — м. Житомирської області. Поблизу збер лися рештки давньоруського городища. Деякі вчені вв жають, що це залишки міста, яким у X ст. володів д ревлянський князь Мал, з іменем якого пов'язують назв

Малі́нівка — смт. Харківської області. Заснова 1652 р. козаками-переселенцями. За переказом, виник біля Малинової криниці, тобто криниці в малинник Звідси й назва.

Мане́вичі — смт. Волинської області. Виникло залізнична станція, названа за іменем сусіднього се (тепер Прилісне). В. Ф. Покальчук убачає в цій наз німецький корінь *манн* — «васал, землевласник, підле лий магнатові». Поселення, будучи в віданні такого в сала, спочатку називалося Манев, а згодом Маневи

Ма́ньківка — смт. Черкаської області. Дослідни Г. Ю. Храбан виводить назву від чоловічого імені Ман ко (Мануйло), який був першим поселенцем у цих мі цях. Маньківкою зветься й річка, що протікає ту І. О. Варченко висловлює припущення про походжен гідроніма з литовського *менк* (чи *менкас*) — «мали дрібний, нікчемний».

Ма́рганець — м. Дніпропетровської області. Вини ло наприкінці XIX ст., коли на території Городища ського марганцевого рудника збудували станцію Марг нець. У результаті об'єднання робітничих селищ 1938 виникло місто, яке, за найменуванням станції та руд що тут добувається, назвали Марганець.

Меде́ниця — смт. Львівської області. Вперше згад ється 1395 р. під назвою Меденичі. Назва походить в слова *меди*. На схід від поселення є поле Пасіщине. З переказами, там колись була велика пасіка. Завдяки ц діяльності людей і виникла назва. Дехто робить сумні не припущення про виникнення її від прізвища Мед нич.

Меджи́біж — смт. Хмельницької області. Вперш згадується 1146 р. Лежить на кам'янистому підвищен де Бужок упадає в Південний Буг. Залежно від тако місця й появилася назва Межибіж (пор. межигір'я

Межова́ — смт. Дніпропетровської області. Заснова о 1883 р. під час будівництва залізничної станції. Тут проходила межа Павлоградського та Юзівського повітів Катеринославської губернії, а також межа земель Підгороднянської й Слов'янської громад. Тепер ця назва має новий відповідний зміст: район лежить на межі Харківської, Дніпропетровської й Донецької областей.

Межове́ — смт. Донецької області. Засновано 1911 р. як рудник «Дулинка» (від прізвища власника шахти). Після громадянської війни рудник відбудували й назвали «Шахта 3-біс». 1957 р. через відпрацьованість її закрили. Селище перейменовано в Межове, бо воно лежить на межі селищ Холмистого й Високого.

Мелітополь — м. Запорізької області. Виникло наприкінці XVIII ст. як селище Новоолександрівка. Названо на честь О. В. Суворова (заселили в основному колишні суворовські солдати). 1841 р. Новоолександрівку перетворено на повітове місто й названо за тодішньою модою (часів Катерини II) по-старогрецькому Мелітополь (від *меліта* — «мед» і *поліс* —«місто»).

Ме́льниця-Поді́льська — смт. Тернопільської області. Вперше згадується в XVII ст. Походження назви пов'язують з тим, що на схилах Дністра, де розкинулося селище, були млини. Ще й нині місцевість, де були ті млини, називають Млинівкою. Означення *Подільська* походить від назви Подільського плато, на якому лежить селище.

Ме́на — смт. Чернігівської області. Розкинулося на р. Мені. Вперше згадується 1066 р. Мена здавна була значним торговельним пунктом. Від слова *міняти* й виводять назву. Є й інший переказ, за яким у давнину тут було місце, де обмінювалися полоненими.

Мере́фа — м. Харківської області. Заснували козаки-переселенці. Місто виросло з козацької слободи, що виникла на р. Мерефі. За переказом, по-татарському *мерефе* — «пасовисько хоробрих» чи «страшне бойовище». О. М. Трубачов пов'язує назву з дунайським гідронімом *морава*, що має іллірійський корінь.

Миколаїв — м. Львівської області. 1570 р. згадується в королівському привілеї, яким було дозволено польському шляхтичу Миколі Тарлові з Щекарович, сандомирському хорунжому, заснувати містечко Миколаїв. Від його імені й виводять назву.

Миколаїв — м., обласний центр. Уже в VI ст. н неподалік на Бузькому лимані була грецька коло Ольвія (у перекладі — «щаслива»). Після ліквід Нової Січі 1775 р. ці місця почали заселяти переселе Тут була Фаберова дача, хутір австрійського купця Ф рі. 1787 р. його зруйнували турки. Саме місто назв Миколаїв на пам'ять про штурм Очакова, 6 XII 1788 в день православного свята святого Миколи, якого в жали за покровителя моряків. Проте офіційне заснув ня міста датують 5. VIII 1790 р., коли спустили перш фрегат «Святой Николай», збудований на Микола ській верфі.

Миргород — м. Полтавської області. Вперше натр пили на нього в документах XV ст. під назвою М городок, хоч є припущення, що воно існувало вж в XII—XIII ст. як сторожовий пункт. Назва походи від давньоруських слів *мир* — «громада» й *город* «місто».

Миронівка — смт. Київської області. Виникло першій половині XVII ст. Одержало назву від імені з сновника хутора — осадчого Мирона Зеленого — ві ного козака з села Великий Поліг на Переяславщи

Михайло-Коцюбинське — смт. Чернігівської облас До 1937 р. звалося Козел. Виникнення належить д до татаро-монгольської навали. Назву виводять від н йменування р. Козел. Серед старожилів збереглася л генда, за якою перший поселенець мав козлину борід 1934 р. у зв'язку з 70-річчям з дня народження вид ного українського письменника М. М. Коцюбинсько селище Козел було перейменовано в Михайло-Коц бинське.

Міжгір'я — смт. Закарпатської області. Стару наз Волове виводять від того, що тут поблизу гір випасал ся багато худоби, зокрема волів. Пасовище було назва Воловим. Перейменовано 1953 р. на Міжгір'я за місце між горами — Верховинським і Полонинським хребта ми Українських Карпат.

Мізоч — смт. Ровенської області. Вперше згадуєть 1322 р. Про походження назви існує кілька перекаг За найпоширенішою версією, у давнину купець із пр вищем Мізоч на півдорозі від Острога до Дубна засн вав корчму. Біля неї згодом виросло кілька будинк Ще до Вітчизняної війни прізвище Мізоч було поши

ним серед мешканців. Ряд сімей із цим прізвищем проживає в селищі й тепер.

Мілове — смт. Ворошиловградської області. Засноване під час завершення (1870 р.) будівництва залізниці. Назва походить від найменування р. Мілової, котра бере початок у крейдяних (мілових) відкладах, що залягають досить високим пасмом.

Міусинськ — м. Луганської області. До 1956 р. — селище Штергрес і село Новопавлівка. Виникнення й розвиток переплітаються з історією Штерівської державної районної електростанції. Перейменовано за назвою р. Міус, на якій стоїть. Є версія, що *міус* — половецького походження (зі слів *мі* — «болото» та *ус* — «вода», «річка»). Дехто трактує *міус* як «ріг», тобто «річка з руслом, викривленим, мов ріг». Легенда безпідставно виводить назву зі словосполучення *мій ус*.

Млинів — смт. Ровенської області. Лежить на р. Ікві. На північній околиці виявлено залишки давньоруського м. Муравиці (Моравиці), згаданого в літописі 1149 р. За переказом, колись на р. Ікві було багато водяних млинів, від чого нібито й пішла назва. Можливо, що вона постала від прізвища.

Могилів-Подільський — м. Вінницької області. До заснування в гирлі р. Дирла в XV ст. тут існувало поселення Іваньківці. Наприкінці XVI ст. місцевістю заволодів волоський господар Єремія Могила. Заснованому 1596 р. місту він дав назву Могилів. За іншими джерелами, Могилів заснував у XVI ст. брацлавський воєвода Стефан Потоцький, дружина якого була дочкою молдавського господаря Михайла Могили. На честь останнього названо новозбудований замок. Означення *Подільський* дано за місцем на Поділлі.

Мокра Калигірка — смт. Черкаської області. Згадується на початку XVIII ст. За народними переказами, назва виникла від того, що в селищі стояв караул російських військ (нібито внаслідок видозміни слова *караул* з'явилося Калигірка). Можливо, що безіменний струмок, на якому лежить селище, мав колись назву Калигірка. Дехто виводить *калга* від словосполуки *калга султан* — «намісник хана». Імовірно, що в основі *калга* лежить старотюркське *келгін* — «повінь» або *кол* — «водоймище».

Молодогвардійськ — м. Ворошиловградської області. Засновано 1957 р. силами молоді в зв'язку зі спорудженням кам'яновугільних шахт. Названо на честь героїв-підпільників з організації «Молода гвардія», що діяла під час Великої Вітчизняної війни в Краснодоні.

Молочáнськ — м. Запорізької області. Лежить на р. Молочній. Заснували німецькі колоністи. До 1915 р. звалося Гальбштадт («Півмісто»). 1915 р. у зв'язку з війною проти Німеччини перейменовано за назвою річки. Річку названо, очевидно, за кольором води (від білої глини схожа на молоко).

Монастирíська — смт. Тернопільської області. За народним переказом, на південний захід від поселення, на перехресті торговельних шляхів, був монастир. Люди, які поселилися навколо нього й потрапили в залежність від монастиря, називалися монастирськими. В XIII ст. монастир зруйновано.

Монастирíще — смт. Черкаської області. Деякі дослідники говорять про існування на цьому місці великого поселення перед татарською навалою. До того часу належить і заснування монастирів. На місці одного з них відновилося поселення, яке дістало назву Монастирище.

Москóвське — смт. Донецької області. Засновано 1939 р. у зв'язку з розвитком вуглевидобутку й звалося Селище шахти № 4/9. Після відбудови шахти по Великій Вітчизняній війні перше добуте вугілля відправили московській трикотажній фабриці. 1958 р. шахта й селище названо Московськими.

Мостúська — м. Львівської області. Вперше згадується 1404 р. Давня назва — Мостич. Тут був міст через річку, чому поселення й дістало таку назву.

Мукáчеве — м. Закарпатської області. З X ст. входило до складу Київської Русі. За переказом, назва походить від слова *мýка* — на спогадання про народні муки й страждання, перенесені людьми під час будівництва фортеці, під стінами якої виникло поселення. Другий переказ пов'язує назву зі словом *мука́:* поблизу фортеці колись стояв водяний млин, де мололи зерно й продавали муку — борошно. Торгівля борошном справді з давніх-давен була тут розвиненою.

Муровáні Курúлівці — смт. Вінницької області. Перша згадка належить до 1493 р. Назву пов'язують з першими поселенцями-курилівцями. За переказами, слово *муровані* з'явилося пізніше й походить від назви оборонних укріплень (мурів), рештки яких збереглися до нашого часу. Житла, як правило, тут мурували з каменю, поклади якого в цих місцях досить великі.

Надвíрна — м. Івано-Франківської області. Засновано 1596 р., коли будували Пнівський замок. За народним переказом, дворові люди (обслуга панського двору) не могли жити в замку поруч із панами. Для них спорудили будинки поза панським двором. Вони несли службу й називалися надвірними. Звідси нібито й назва.

Науко́вий — смт. Кримської області. Виникло в зв'язку з Кримською астрофізичною обсерваторією АН СРСР, заснованою 1908 р. як відділ Пулковської обсерваторії. 1957 р. селище названо Науковим. Це один з найважливіших астрофізичних центрів усесоюзного й світового значення.

Недригáйлів — смт. Сумської області. Засноване в 30—40-х роках XVII ст. Лежить на р. Сулі. Назва походить від найменування р. Недригайлиха, що колись тут протікала й дістала, очевидно, своє найменування за характером течії. За легендою, назва походить від того, що нібито поселенці *не здригнулися* перед татарськими полчищами й дали їм рішучу відсіч. Найімовірніше, що цей топонім походить від прізвища Недригайло.

Нелíпівка — смт. Донецької області. За переказами, першим поселенцем був якийсь засланець на прізвище Неліпа. Його родичі й досі живуть у селищі.

Немúрів — смт. Вінницької області. Лежить на річці Мірці. Деякі дослідники вважають, що тут існувало старовинне м. Мирів (від слова *мир),* знищене татарами. Нове поселення, на відміну від старого, одержало назву Немирів.

Немúрів — смт. Львівської області. Вперше згадується в документах 1580 р. Легенда пов'язує назву з боротьбою проти татар. Тут нібито було оточено їхній загін. Коли татари запросили миру, їм відповіли: «не мир». І загін розгромили. Поселення, засноване на місці битви, назвали Немировом. Дослідник М. Ф. Пономаренко правильно виводить назву від прізвища Немир, поширеного серед західноукраїнського населення.

Немішáєве — смт. Київської області. Заснова 1900 р. Воно звалося то 35-а верства, то Микули 1907 р., коли закінчилось будівництво залізниці, наз но за прізвищем начальника залізниці К. С. Немішає

Нéстеров — м. Львівської області. Перша згад про поселення, що тоді називалося Винники, припад на 1368 р. Його захопив польський магнат Жолкевс кий і збудував тут замок. Поселення стали називат Жовквою. 1951 р. перейменовано в Нестеров на честь ро сійського пілота П. М. Нестерова, який загинув біля Жовкви під час першої світової війни.

Нижанкóвичі — смт. Львівської області. Вперше зга дується під назвою Загуменники. Після татаро-монголь ської навали відновилося під назвою Краснопіль, зго дом — Красне. Пізніше до цієї назви додано Нижанко вичі, нібито через те, що нове поселення виникло трохи *нижче* від старого (понижене було). Довго жила подвій на назва — Краснопілля-Нижанковичі.

Ни́жнє — смт. Ворошиловградської області. Лежить при впадінні р. Нижньо-Біленької в Сіверський Донець Заснували молдавани як військове поселення. Звалося Сьома Рота, а згодом за назвою річки стало Слободою Нижньою.

Ни́жні Воро́та — смт. Закарпатської області. Назву пов'язують з місцем серед гір, які раніше називалися Ве ретки. До 1945 р. звалося Нижні Верецьки. Дослідник К. Й. Галас говорить, що заміна Верецьки на Ворота базується на помилковому уявленні, ніби назва Вере цьки мала якийсь зв'язок зі словом *ворота*. Він шукає пояснення в якомусь особовому імені. За характером рельєфу, нова назва більше відповідає поселенню, що лежить у мальовничому куточку й наче відчиняє ворота в Карпати.

Ни́жні Сірого́зи — смт. Херсонської області. Засно вано на початку XIX ст. Неподалік є велика (насипа на) могила з татарською назвою Сара-гуз, що означає *сара* — «жовтий», *огуз* — «віл». Звідси й пішла назва балки та селища. Є й інші легенди про виникнення по селення. Одну з них використав Олесь Гончар. У ній ідеться про якогось іспанського гранда, що з'явився на Січ, утікши із захопленої маврами Серагози. Однак де хто твердить, що назва постала за найменуванням ве ликих давніх могил, подовжена форма яких нагадува

ла кочівникові-скотареві спини волів. Ці могили мають тюркське найменування *Сари огес* — «жовті бики (во ли)». Означення *Нижні* з'явилося на відміну від с. Вер хні Сірогози, що лежить трохи на північ.

Нижньогі́рський—смт. Кримської області. В XVII ст. тут, у долині р. Салгиру, було татарське селище Сей тлер (Сегидлер). 1945 р. перейменовано в Нижньогірсь кий — за місцем біля північних схилів Кримських гір, *нижче від гір*.

Ни́жня Дува́нка — смт. Ворошиловградської обла сті. Лежить на злитті річок Красної й Дуванки. Від най менування останньої й пішла назва. Гідронім виводять з татарської *дуван* — «дільба». Кажуть, що грабіжни ки ділили тут свою здобич. Можна тлумачити й від тюркського *дуван* — «незахищене високе місце».

Ни́жня Кри́нка — смт. Донецької області. Лежить по обох берегах р. Кринки. Назву одержало від річки. За переказом, на лівому березі була велика криниця з дуже смачною водою. Від тієї криниці немовби й пішло найменування.

Низи́ — смт. Сумської області. Заснував 1662 р. пол ковник Герасим Кондратьєв. Назва — від місця на низовині серед лісів та лук, уздовж лісового берега р. Псла.

Ні́жин — м. Чернігівської області. Вперше згадує ться 1078 р. Одні вчені ототожнюють Ніжин з літопис ним Нежатином (Нежатиною нивою), другі — з містом Уненеж. Про цю давню назву збереглось чимало легенд і переказів. Її виводять зі скороченої форми чоловічого особового імені й від кореня *нѣг*, де перша частина сло ва (*уне*) значить «краще».

Ні́кополь — м. Дніпропетровської області. Заснова но на місці запорізької переправи Микитин Ріг, або Ми китине, названої за іменем козака Микити Цигана. З 1765 р. Микитине перейменовано в Слов'янське, а 1781 р. — у Нікополь. Очевидно, це зроблено на грець кий лад: *ніка* — «перемога», *поліс* — «місто».

Нова́ Водола́га — смт. Харківської області. Засно вано близько 1675 р. Назву взято від р. Водолаги. Гід ронім виводять з тюркського *адалага*, що значить «світ лий, чистий».

Нова Кахо́вка — м. Херсонської області. Лежить на лівому березі Дніпра біля Кахівської гідроелектростан-

ції. Будівництво розпочалося 1952 р. за 12 км від Каховки. Місто — нове, тому й одержало таку першу частину назви. Друга частина — від назви м. Каховка (див.).

Нова́ Маячка — смт. Херсонської області. Засновано наприкінці XVIII ст. За переказами, назва походить від слова *маяки* — «пагорби нагорнутої землі, що наводили подорожнього на слід у темноті та під час буранів» або ще «могили» чи «спеціальні пристрої на могилах, які ставили козаки для сигналізації».

Нова́ Оде́са — смт. Миколаївської області. Засновано в середині XVIII ст. на місці козацького зимівника Федорівки, названої за іменем першого поселенця-запоріжця Федора Осадчого. 1832 р. полк Бузької уланської дивізії, що розмістився у Федорівці, став називатися Одеським, а поселення — Новою Одесою.

Нова́ Пра́га — смт. Кіровоградської області. Засновано 1756 р. За іменем козака Петрика назвали Петриківкою. 1821 р. Петриківка ввійшла до складу військових поселень і її перейменували в посад Нова Прага (за іменем нинішньої столиці Чехословаччини Праги). Найновіше пояснення топоніма Прага виходить із чеського слова *пражіті* — «жарити, смажити, пекти».

Нова́ У́шиця — смт. Хмельницької області. До 1829 р. — *Літнівці*, тобто «літній маєток». Сюди польські пани нібито приїжджали на літній відпочинок. Сучасна назва походить від найменування річки, котра є дуже звивистою й через те в різних місцях за течією має ще назву Ухо.

Новгоро́дка — смт. Кіровоградської області. Виникло в другій половині XVIII ст. як хутір Куцівка. Під час перебування Новгородського полку на півдні України, зокрема в цьому хуторі, 1882 р. Куцівку перейменували в Новгородку.

Но́вгород-Сі́верський — м. Чернігівської області. Виникло на місці давнього поселення східнослов'янського племені сіверян. *Новгород* означає «нове місто», означення *Сіверський* дано на відміну від інших міст із назвою Новгород.

Новгоро́дське — смт. Донецької області. Засновано на початку XX ст., коли німецькі підприємці побудували тут кілька заводів. Названо було Нью-Йорк — за однойменним містом у Сполучених Штатах Америки. Перейменовано в Новгородське після Великої Вітчизняної війни.

Нови́й Буг — м. Миколаївської області. Виникло на місці села Куца Балка у XVIII ст. Назва — від імені запорізького козака Якова Куцого, який поставив тут укріплений зимівник. Пізніше Куцу Балку перейменували на честь царя в Новопавлівку. За Радянської влади дістало назву Новий Буг — від найменування р. Південний Буг, на якій лежить.

Нови́й Роздо́л — м. Львівської області. Засновано 1952 р. У зв'язку з будівництвом сірчаного заводу. Назва — за характером місцевості: *роздол* — «низинне місце на рівнині». Означення *Новий* — на відміну від селища Роздол, що лежить поблизу.

Нові́ Білокоро́вичі — смт. Житомирської області. У документах XVI ст. значилось село Білокоровичі. Народний переказ пов'язує назву з *білими коровами*. Кажуть, що люди цих місць з давніх-давен були не тільки хліборобами, а й скотарями. За другим переказом, паралельна назва Береколовичі походить від слів *брати* (бере) *куль* (льон). Береколовичі — Білокоровичі (метатеза, перебій сонорних).

Нові́ Санжа́ри — смт. Полтавської області. Вважають, що друге слово — татарського походження й означає «урочище», «брід». Є припущення, що ця частина назви походить від турецького *санджак* — «прапор». 1243 р. орда татар зимувала на березі р. Ворскли. Вірогідно, що назва Санчаров або Санчар і виникла саме в цей час.

Нові́ Стрі́лища — смт. Львівської області. Стару назву — Стрільчичі, за переказом, виводять від слів *стріли, стрільчий, стрільцювати*. Тут нібито часто траплялося грабування. Для охорони населення й було створено стрільчі загони. Пізніше назва Стрільчичі видозмінилася в Стрілища.

Новоазо́вськ — м. Донецької області. Засновано на початку XIX ст. Раніше звалося Новомиколаївське. Перейменовано за назвою Азовського моря (див. **Азовське**).

Новоайда́р — смт. Ворошиловградської області. Лежить на р. Айдарі. Заснували дінські козаки в другій

половині XVII ст. Назва р. Айдар походить від татарських слів *ай* — «білий» і *дар* — «річка».

Новоархáнгельськ — смт. Кіровоградської області. Засновано в XVII ст. Первісна назва — Синюхин Брід, бо лежить воно на р. Синюсі біля броду. З 1784 р.—Новоархангельськ. Дехто вважає, що назву дано від Архангельського 17 уланського драгунського полку, що стояв у цій місцевості. Є твердження, що цей топонім — культового походження (на честь релігійного свята архангела).

Нововасúлівка — смт. Запорізької області. Заснували 1823 р. сектанти-молокани. Тут містився центр таврійських молоканів, тому воно звалося ще й Молоканським. Ще раніше тут був аул Апанли, названий від річки, біля витоків якої стояв. По-тюркському *Апанли* — «місце, багате на дичину». Назва Нововасилівка походить від імені першого воєводи Василя Істоміна.

Нововолúнськ — м. Волинської області. Засновано 1950 р. у зв'язку з розвитком Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну. Вісім шахтарських селищ злилося в одне місто, яке названо Нововолинським.

Нововоронцíвка — смт. Херсонської області. Засновано наприкінці XVIII ст. поблизу запорізького зимівника Миколаївки. Перейменовано за прізвищем графа Воронцова, якому належало.

Новогрáд-Волúнський — м. Житомирської області. Вперше згадується 1257 р. під назвою Звягель (Взвягль, Возвягль). З 1793 р. належить до Росії, тоді й перейменовано на Новоград-Волинський. Слово *Новоград* — «нове місто»; означення *Волинський* тому, що місто лежить на Волині.

Новогрóдівка — м. Донецької області. Засноване 1939 р. у зв'язку з будівництвом шахти «Новогродівка» № 1, а згодом № 2, № 3. Шахти дістали назву тому, що містяться поблизу Гродівки (див. **Гродівка**).

Новогýйвинське — смт. Житомирської області. Нове поселення, якому назву дано Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19. III 1973 р. за його місцем на р. Гуйва, притоці Тетерева. За мовними нормами мало бути Новогуйванське (пор. прізвище Гуйван).

Новодністрíвськ — смт. Чернівецької області. Виникло 1975 р. Названо за місцем на р. Дністрі (про р. Дністер див. м. **Білгород-Дністровський**).

Новодонéцьке — смт. Донецької області. Виникло 1960 р. Названо за місцем у Донецькому вугільному басейні (про назву Дін, Донець див. м. **Донецьк**).

Новомиколáївка — смт. Запорізької області. Заснували в останній чверті XVIII ст. переселенці з села Кочережок на Павлоградщині, тому поселення довго звалося Кочережки. З 1813 р. — Новомиколаївка. За переказом, першим поселенцем був утікач від польських панів на ім'я Микола.

Новомúргород — м. Кіровоградської області. Заснували 1740 р. на місці запорізького зимівника Тресяги українські селяни-переселенці й козаки Миргородського полку. Більшість переселенців походила з Миргорода Полтавської губернії (див. м. **Миргород**).

Новомоскóвськ — м. Дніпропетровської області. Засновано в другій половині XVII ст. як слободу. За найменуванням річки звалось Самарчук або Новоселиця. Згодом — Новомосковськ. Деякі дослідники вважають, що вона виникла внаслідок міграції населення. Назва міста Москва походить від найменування річки. Про гідронім *Москва* є кілька версій.

Новоозерянка — смт. Житомирської області. Виросло в 1963—1965 рр. у зв'язку з будівництвом комбінату залізобетонних гідроконструкцій. Основну частину назви взято від найменування сусіднього села Озеряни, яке лежить над озером Корма. Перша частина назви селища вказує на нові часи.

Новопскóв — смт. Ворошиловградської області. Виникло в першій половині XVII ст. й називалось Закам'янкою — від місця за р. Кам'янка. 1829 р. Закам'янка стає військовим поселенням: тут розквартировується кірасирський полк, сформований у Пскові, тим то й перейменовано на Новопсков.

Новосвíтлівка — смт. Ворошиловградської області. Виникло в 60-х роках XIX ст. За переказами, землі тут належали поміщику Сомову й поселення звалося Полтрівка. Сучасна назва походить від слів *новий світ:* перші поселенці сподівалися знайти тут нове, світле життя.

Новосéлиця — м. Чернівецької області. З XV ст. відоме під назвою Шишківці. 1617 р. поселення значиться як Шишківці біля Пруту або Новоселиця. Зміст останньої назви («нове село») свідчить, що тут ідеться не

про заміну найменування, а про появу нового поселення на місці запустілих Шишківців.

Новосе́лівка — смт. Донецької області. До 1808 р. звалося хутір Забочанський. За переказом, тутешні землі Катерина II подарувала Г. Потьомкіну. Він виграв карти в якогось калузького поміщика 42 родини кріпаків і переселив їх на нове місце.

Новосе́лівське — смт. Кримської області. Заснували німці-колоністи й назвали Фрайдорф («вільне село»). Перейменовано на Новоселівське цілком виправдано: селище будується, оновлюється.

Новотро́їцьке — смт. Донецької області. Засновано наприкінці XVIII ст. За переказом, першими поселенцями в цих місцях були вихідці з села Троїцького, що біля Ростова-на-Дону. *Троїцьке* має, очевидно, зв'язок із православним святом.

Новотро́їцьке — смт. Херсонської області. Заснували селяни-втікачі на місці колишнього аулу Сарабулак (у перекладі — «жовтий струмок»). Народний переказ пов'язує назву зі словом *сарибулат* — «гострий меч». Нова назва існує, відколи в селі збудували дерев'яну церкву святої трійці.

Новоукраїнка — м. Кіровоградської області. Виникло 1754 р. як шанець Павлівський. Після ліквідації прикордонних фортець тут виникло поселення Новопавлівка. Згодом, після розташування тут Новоукраїнського військовопоселенського полку, почало зватися Новоукраїнкою.

Новоя́ворівське — смт. Львівської області. Виникло під час будівництва Яворівського гірничо-хімічного комбінату й назву дістало 1969 р. за найменуванням м. Яворова, поблизу якого лежить.

Назва *Яворів* виникла через наявність яворових лісів, що колись густо вкривали тут місцевість.

Но́сівка — м. Чернігівської області. Стоїть на місці давньоруського поселення Носів на Руді, назву якого й перейняло. Давній топонім Носів, очевидно, походить від прізвища.

Обертин — смт. Івано-Франківської області. В давнину називалося Подмертин, а з середини XVI ст. — Ніголтів. За легендою, тут татарам дано рішучу відсіч і звідси вони відступили. Від слова *обернутися* — «піти назад» нібито й походить назва. А можливо, що Обертин — це видозміна давнього Подмертин, очевидно, прізвища.

Обу́хів — смт. Київської області. В XIV ст. тут було село Лукавиця. Пізніше воно стало власністю литовського кухмістра П. Олехновича й називалося Кухмістрівщиною. Згодом належало підданому князя Острозького на прізвище Обух. Від прізвища й виводять назву.

Овідіо́поль — смт. Одеської області. Виникло наприкінці XVIII ст. Тоді вважали, що римський поет Овідій відбував заслання в цім місці (грецьке *поліс* — «місто»). Пізніше виявилося, що його заслали в містечко Томи (сучасне румунське м. Констанца).

Овруч — м. Житомирської області. Вперше згадується 971 р. під назвою Вьручий. Припускають, що Вьручий походить зі старослов'янського — *вьрѣти* — «вирувати, кипіти» (пор. сербохорватське *врутак* — «джерело»).

Оде́са—м., обласний центр. Виникло в кінці XVIII ст. на місці старовинного слов'янського поселення Коцюбієво, яке пізніше татари й турки назвали Хаджибеєм. 1795 року Хаджибей перейменували в Одесу за назвою грецької колонії Одессос, що, як тоді гадали, лежала в цьому місці (пізніше виявилося, що ця колонія була в Болгарії — у районі м. Варни). Слово *одессос* деякі дослідники тлумачать як «великий торговельний шлях».

Оле́вськ — смт. Житомирської області. Назву пов'язують з іменем Овруцького князя Олега Святославича, який жив у другій половині X ст. Пізніше Олегове городище назвали Олегським, а внаслідок фонетичної зміни постало Олевськ.

Олекса́ндрівка — смт. Донецької області. Засновано 1841 р. Від Кремінної балки, у якій люди з давніх-давен видобували кремінь, поселення звалось Кремінна. 1903 р. тут збудували цегляну церкву й освятили іменем Олександра Невського. Відтоді й до 1917 р. поселення звалось Олександрівка-Кремінна. З часом друга частина назви відпала.

Олекса́ндрівка — смт. Кіровоградської області. Виникло в першій половині XVII ст. За народним переказом, назва походить від імені першого поселенця Олександра.

Олекса́ндрівськ — м. Ворошиловградської області. Засновано в другій половині XVIII ст. Раніше тут була

слобода Лозна, мешканці якої після чуми 1718 р. покинули ці місця. 1858 р. місцевість заселив князь Б. О. Куракін. Він збудував тут церкву на честь Олександра Свірського, тому слободу назвали Олександрівкою. 1961 р. вона стала містом Олександрівським.

Олександрія — м. Кіровоградської області. Засновано на місці села Усівки (від прізвища козака Уса). 1784 р. стало повітовим містом, котрому дали назву Олександрійськ, а згодом — Олександрія (за ім'ям онука Катерини II, майбутнього царя Олександра I).

Олексієво-Дружківка — смт. Донецької області. Утворено 1938 р. з двох сіл: Олексіївки й Дружківки. Перше мало назву за іменем одного з землевласників — магнатів Гаврилових (див. м. **Дружківка**).

Оли́ка — смт. Волинської області. За народним переказом, назва походить від слова *лико*, бо селище, мовляв, лежить у тій частині Полісся, де в минулому люди ходили в постолах, а лико, щоб плести їх, брали з кори дерев. Імовірніше, що назва поселення пішла від р. Олика, що тут колись протікала.

Оли́шівка — смт. Чернігівської області. Виникло на початку XVI ст. з восьми хуторів, названих переважно за іменами перших поселенців. Вільхові ліси, що росли в тутешніх місцях, спричинилися до виникнення назви Ольшівка або Олишівка.

Ольхова́тка — смт. Донецької області. Лежить по обидва боки невеликих річок: Булавинки та Ольховатки. Розповідають, що колись у цих місцях був великий ліс, у якому переважала вільха (ольха). Тепер вільхи залишилося мало, росте вона тільки біля Іллінського ставка.

Ольша́нське — смт. Миколаївської області. Засновано 1957 р. Нове селище цементного заводу названо на увічнення пам'яті командира десантного загону, Героя Радянського Союзу старшого лейтенанта К. Ф. Ольшанського.

Ону́фріївка — смт. Кіровоградської області. Заснували на початку XVII ст. запоріжці на місці зимівника козака Онуфрієнка. За народним переказом, його курінь стояв на березі р. Сухий Омельничок.

Опі́шня — смт. Полтавської області. Засноване нібито в XII ст. Назву пов'язують з покладами гончарної глини — *опоки*. Є інше тлумачення слова *опока* — «підвищена місцевість».

Орджонікідзе — м. Дніпропетровської області. Відоме з 1775 р. як село Покровське. 1886 р. тут засновано Покровські копальні для видобування марганцевої руди (з 1934 р. — рудник ім. Орджонікідзе). 1956 р. внаслідок об'єднання робітничих селищ виникло м. Орджонікідзе, назване за рудником на честь видатного діяча Комуністичної партії й Радянської держави Г. К. Орджонікідзе, який багато сил віддав розвиткові промисловості нашої республіки, зокрема й Дніпропетровщини.

Оржиця — смт. Полтавської області. Названо як і річку, на якій стоїть. Гідронім дослідники виводять із *рьжица*, коренем якого є слово *ржа*. Розповідають, що в давнину поселення з трьох боків оточували болота, вода в яких, а так само й у річці мала забарвлення іржі.

Оржів — смт. Ровенської області. Виникло на початку XVI ст. з поселень Оржева, Мшакова й Дубини. Переказ виводить назву від *горжів* — «горе жити».

Орі́лька — смт. Харківської області. Виникло 1902 р. під час будівництва залізниці. Назва походить від найменування притоки р. Орелі — Орілька. Легенда розповідає про запоріжця, який запріг змія й проорав ним рів. Проф. Смирнов зближує Єрель, від якого виникло Оріль, з Уралом. Нікольський перекладає Єрель як *тут* і *там*, тобто «звивиста річка». За М. Фасмером, Єрель походить із тюркського й означає «кривий».

Оріхів — м. Запорізької області. Виникло біля 1783 р., очевидно, від прізвища. Народні перекази пов'язують топонім із заростями водяних чи земляних горіхів, що їх ніби багато росло в цих місцях. Однак доказовішою є версія, що свою назву селище дістало від переселенців із села Оріхівки на Полтавщині.

Осте́р — м. Чернігівської області. Лежить на р. Остер, від якої й перейняло назву. Гідронім виводять від слова *острый* — «гострий». Словник Б. Д. Грінченка наводить значення цього слова — «сильний, жорсткий, різкий». Є думка, що таку назву річці дано за характером течії або на честь колишніх боїв у цих місцях.

Остріг — м. Ровенської області. Засновано в IX ст. Є припущення, що назва походить від його місця на високому березі р. Вілії, де пагорби творять гострий ріг (звідси паралель Остріг, що має бути літературною нормою). Імовірно, що назва пішла від слова *острог*, ко-

тре в слов'ян означало «огорожа з колод, частокіл», «укріплення, місце, обгороджене частоколом».

Оти́ня — смт. Івано-Франківської області. Відоме з XIII ст. Назва походить від слова *отин* — «невеликий замок, оточений валами». Легенда розповідає про трьох братів (найстаршого звали Отин), які, тікаючи зі спустошених княжими міжусобицями й кочівниками наддніпрянських земель, прийшли на Підкарпаття й поселилися тут. Дехто виводить назву від антропоніма Ота.

Охти́рка — м. Сумської області. Засновано 1641 р. Назву перенесено з найменування річки й гори *Актир*, що в перекладі з татарської мови означає «Біла скеля». М. Ф. Сумцов перекладає як «Білий яр», а В. А. Никонов — «Біла фортеця». Деякі вчені говорять, що немає підстав приймати тюркське походження, і шукають основу цієї назви в литовській мові.

Очаків — м. Миколаївської області. До н. е. тут була старогрецька колонія Алек-тор. Виникло на місці турецької фортеці Узу-кале («Довга фортеця»). Після XVII ст. фортецю було добудовано й названо Ачи-кале, тобто «Фортеця біля виходу у відкрите море». Сучасна назва, на думку В. А. Никонова, походить від турецького *очак (оджаг)* у значенні «рід», «рудник», «вогнище», «рівчак». В. В. Лобода гадає, що вона виникла через поступову видозміну турецького Ачи-кале на російській мовній основі в Ачаков, яке перейшло в українське Очаків.

Очере́тине — смт. Донецької області. Засновано 1880 р. у зв'язку з будівництвом залізниці. Назву дістало від Очеретиної балки, у верхів'ї якої виросла станція. Згодом балка мала зарості очерету.

Павли́ш — смт. Кіровоградської області. Засновано на початку XVII ст. Спочатку називалося Бутівкою. За переказами, заснував Павло Бут, відомий в історії України як Павлюк. Первісний хутір Павлюка, звідки пішла сучасна назва, лежав неподалік від нинішнього вокзалу. Деякі дослідники виводять цю назву від татарського слова *каулиш* — «табір».

Павлогра́д — м. Дніпропетровської області. Засновано на місці зимівника запорізького військового старшини Матвія Хижняка як державну військову слободу Матвіївку. 1779 р. вона стала штаб-квартирою Луганського пікінерського полку і її перейменовано в Луганське. 1784 р. поселенню дано назву Павлоград — на честь майбутнього імператора Павла I.

Панта́ївка — смт. Кіровоградської області. За розповідями старожилів, виросло на землях спадкоємця секунд-майора Пантезія, від прізвища якого постала назва Пантезіївка. З будівництвом залізниці виникла станція Пантаївка, тобто вона дістала трохи видозмінену назву.

Пантелеймо́нівка — смт. Донецької області. За переказами старожилів, названо від імені поміщика Пантелея, по землі якого пройшла залізниця. Він нібито по закінченні будівництва в залі відпочинку станції поставив ікону святого Пантелеймона. Селище біля станції виникло 1926 р.

Панюти́не — смт. Харківської області. Виникло 1869 р. як залізнична станція Лозова-Азовська. Перейменовано на Панютине за прізвищем генерала, по землях якого пройшла залізниця.

Па́ркове — смт. Кримської області. Назву взято від пансіонату «Паркове», а також прекрасного парку, відомого як «Жуківка». Тут багато рослин, здатних витримувати засушливе літо, серед них чимало рідкісних.

Партиза́ни — смт. Херсонської області. Раніше за прізвищем поміщика звалося Рикове. 1927 р. ці місця почали заселяти переселенці з села Юзкуї, багато з яких під час громадянської війни брало участь у партизанських загонах, тому й перейменували в Партизани.

Первома́йськ — м. Миколаївської області. Виникло внаслідок злиття Ольвіополя, Голтви й Богополя, що їх заснували українські переселенці в середині XVII ст. Назву Ольвіополь було дано на честь знаменитої грецької колонії Ольвія; Богопіль має зв'язок з р. Південний Буг (у місцевих говірках Біг, Бог); Голтва — можливо, тому, що її заснували переселенці з полтавської Говтви. 1. V 1919 р. відбувся об'єднаний мітинг мешканців трьох населених пунктів, на якому Т. М. Гуляницький запропонував об'єднати їх в одне місто й назвати на честь міжнародного свята трудящих Первомайськом. Президія ЦВК УРСР затвердила цю пропозицію.

Первома́йське — смт. Кримської області. Засновано в XVIII ст. як татарське поселення Джурчи. 1944 р. село

Джурчи перейменували в селище Первомайське, бо вик. зволено його від фашистів якраз перед святом Першого травня.

Перева́льськ — м. Ворошиловградської області. Виникло як робітниче селище Селезнівський рудник. Перейменовано за його місцем на перевалі — східному схилі Донецького кряжу.

Перегі́нське — смт. Івано-Франківської області. Засновано в першій половині XVIII ст. Є версія, що тут шляхом переганяли полонених за татарських часів. За другою версією, під час захоплення в XV ст. найкращих земель польські феодали перепланову вували господарства, а селян переганяли на гірші землі. Т. І. Франко висловив припущення, що в назві відбилась минувшина: тут переганяли з Галичини — галицьких коней, а з Угорщини — мадьярських.

Перещепи́не — смт. Дніпропетровської області. За розповіддю колишнього запорізького козака М. Л. Коржа, назва походить від того, що це урочище нібито перещеплювало, тобто відділяло Гетьманщину від Запоріжжя. За другим переказом, назва постала через те, що в давнину кримські татари й царські війська тут переймали, або, як тоді говорили, *перечіпляли* втікачів. Найімовірніше, що ця назва походить від прізвища Перещепа. Очевидно, це був козак, який першим поселився тут.

Переяслав-Хмельни́цький — м. Київської області. За літописом, місто заснував князь Володимир 993 р. Та Переяславське городище існувало вже наприкінці VI ст. Назву його виводять від слов'янського імені Переяслав. Прикметник *переяславль* означає «належний Переяславові» або «заснований Переяславом». 1943 р. місто почали звати Переяслав-Хмельницький — на відзнаку Переяславської ради й великих заслуг Богдана Хмельницького.

Першотра́венськ — м. Дніпропетровської області. Засновано в зв'язку з розвитком вуглевидобутку в Західному Донбасі. Спочатку звалося Шахтарське. 1960 р. перейменовано в Першотравенськ на честь першотравневих свят.

Першотра́венськ — смт. Житомирської області. Виникло наприкінці XIX ст. й до 1934 р. звалося Токарівка. Тут закладено великий парк над р. Хоморою. На те-

риторії заводу електротехнічного фарфору висаджено багато фруктових і декоративних дерев. Очевидно, це одна з причин того, що селищу дано назву весняного свята.

Першотравне́ве — смт. Донецької області. Заснували греки-переселенці з Криму, вихідці з села Мангуш (тепер — Партизанське Сімферопольського району), назвавши нове поселення Мангушем на пам'ять про село, яке вони покинули. 1946 р. Мангуш було перейменовано на честь міжнародного свята трудящих.

Першотравне́ве — смт. Житомирської області. Засновано 1936 р. Один з будівників селища в райгазеті «Зоря» так визначив зміст цієї назви: «Сама назва його — Першотравневе — нагадує нам про вічну весну, сонце, квіти. Так, селище наше красиве, з рівними, мов стріли, вулицями, добротними оселями».

Першотравне́ве — смт. Ровенської області. Раніше звалося Моквин. Ця назва відбила особливість мочаристої неродючої ділянки землі, поблизу якої лежить поселення. Вона походить від слова *моква* — «низина, залита водою», «мокрота, сирість». 1962 р. перейменоване в Першотравневе.

Петрикі́вка — смт. Дніпропетровської області. Засновано 1772 р. На його місці колись був хутір козака Петрика, від імені якого й пішла назва.

Петрі́вка — смт. Донецької області. Колись за ім'ям пана Фурси поселення звалося Фурсівка. Згодом пан дав назву Петрівка (нібито за ім'ям свого тестя).

Петрі́вка — смт. Ворошиловградської області. Заснували його в другій половині XVII ст. дінські козаки й назвали Караяшник. За участь селян у повстанні К. Булавіна поселення було спалено. 1771 р. відновлене поселення назвали Петропавлівкою (на честь церкви Петра й Павла). З 1923 р. має назву Петрівка.

Петрі́вка — смт. Одеської області. Первісна назва — Балай, яку має й річка. З 1787 р. звалося Курисове-Покровське — від прізвища власника підполковника Куриса й церкви святої Покрови. Після штурму Ізмаїла, в якому брав участь і підполковник Курис, поселення назвали Ізмаїло-Покровське. 1921 р. перейменовано в Петрівське — на честь усеукраїнського старости Г. І. Петровського. З 1937 р. за селищем закріпилася назва Петрівка.

Петро́ве — смт. Кіровоградської області. Засновано наприкінці XVII ст. За переказами, тут першим поселився запорожець на прізвище Петрик, тому, гадають, і виникла така назва.

Петропа́влівка — смт. Дніпропетровської області. Заснували в другій половині XVIII ст. солдати розформованого Луганського пікінерського полку. Утворену військову слободу з церквою православних святих Петра й Павла назвали Петропавлівкою.

Печеніги — смт. Харківської області. Заснували 1646 р. переселенці в місцевості, яка здавна звалася Печенізьким полем. Можливо, тут була одна з стоянок кочових племен печенігів.

Печеніжин — смт. Івано-Франківської області. Деякі дослідники пов'язують назву з кочовим племенем печенігами, що їх селили тут руські князі як полонених. За іншою думкою, топонім походить від прізвиська чи особового імені Печеніга.

Пирятин — м. Полтавської області. Вперше згадується в літописі 1154 р. як місто-фортеця. Найвірогіднішою є думка О. І. Соболевського, що ця назва походить від особового імені Пирята, утвореного від повного імені київського боярина XI—XII ст. Пирогоста. Легенди пов'язують топонім з боротьбою проти татаро-монгольських загарбників.

Письме́нне — смт. Дніпропетровської області. 1884 р. тут збудували станцію Письменна, названу за прізвищем власників — нащадків петербурзького поручика Письменського, який одержав землі від Катерини II після ліквідації Запорізької Січі. 1886 р. німецький колоніст Кільман поставив біля станції десять будинків, котрі започаткували селище Кільменсталь. Ця назва зберігалася до 1946 р.

Півде́нне — м. Харківської області. Виникло з селища Комарівки й Південного. Названо за його місцем на південь (точніше — на південний захід) від Харкова.

Підбу́ж — смт. Львівської області. За переказами, цей топонім походить від того, що перші поселенці відвойовували в гір клаптики землі й селилися по схилах *під буками,* звідси й постало найменування Підбуж. За іншим переказом, назва походить від польського *буж* — «бір».

Підволочи́ськ — смт. Тернопільської області. Стоїть на давньому торговому шляху. Початкова назва — Волочище. У цьому місці вантажі перетягували волоком через заболочені місця й на човнах переправляли річкою. З середини XVII ст. лівобережне поселення називають Волочиськ, а правобережне — Підволочиськ.

Підга́йці — м. Тернопільської області. Заснування датують XII—XIII ст. і пов'язують назву з його місцем. Очевидно, первісне поселення містилося *під гаєм.* Можливо, що його заснував чоловік на прізвище Підгаєць.

Підгоро́дна — смт. Миколаївської області. Засновано наприкінці XIX ст. під час прокладання залізниці. За місцем поблизу м. Первомайська назвали Підгородною. Згодом виникло й одноименне селище.

Підгоро́дне — смт. Дніпропетровської області. Виникло з козацьких зимівників, які 1778 р. об'єднано в слободу Підгородну. Назва виникла за місцем поблизу губернського центру Катеринослава («під городом»).

Підка́мінь — смт. Львівської області. Відоме з першої половини XIII ст. Назву пов'язують з місцем і характером рельєфу. Очевидно, первісне поселення містилося *під каменем.*

Піски́вка — смт. Київської області. Засновано наприкінці XVI ст. на р. Піщанці, що тече поміж пісками, піщаними косами й мілинами. У зв'язку з цими особливостями й виникла назва.

Пісо́чин — смт. Харківської області. Первісне поселення містилося на р. Пісочині, названій так, очевидно, за характером берегів. Тепер цієї річки немає.

Піща́нка — смт. Вінницької області. За народним переказом, ця назва походить не від слова *пісок,* а від *писк, пищати.* Нібито в далеку давнину тут, у густому лісі, ховалися селяни-втікачі, яких виловлювали й жорстоко катували. Це звичайна легенда, тому пояснення назви треба шукати в слові *пісок.*

Пла́нерське — смт. Кримської області. Раніше звалося Коктебель. Це слово староарабського походження. Перекладають його як «поселення біля голубої гори». У 30-х роках XX ст. Коктебель перейменовано в Планерське. В цій місцевості є винятково сприятливі умови для планерного спорту. Тут була планерна школа й прово-

ди́ли змагання́ з цього різновиду спорту. Однак друга назва не витиснула першої, вони співіснують і досі.

Побу́зьке — смт. Кіровоградської області. Засновано 1959 р. як селище нікелевого заводу. Лежить на лівому березі р. Південний Буг, чому й дістало таку назву (про річку див. **Первомайськ**). Про саму назву треба сказати, що в ній порушено закон словотворення (пор. **Прилуки, Наддніпрянщина** та ін.).

Погреби́ще — смт. Вінницької області. Виникло в XII ст. Стара назва — Рокитня. Розповідають, що після татарської навали залишились тільки руїни погребів. Про ці погреби існує чимало легенд, пов'язаних з переховуванням людей під час нападу ворога. На залишки погребів натрапляють і понині.

Покоти́лівка — смт. Харківської області. За одним переказом, назва походить від того, що під час будівництва залізниці все котилося під косогір, на якому споруджували станцію. За другим переказом — від прізвища Покотило, що його мав землевласник чи перший поселенець.

Покро́вське — смт. Дніпропетровської області. Засновано на місці колишнього козацького зимівника. Назва культового походження. За народним переказом, поблизу поселення запорізькі козаки в сутичці з татарами відбили селян, яких ті гнали в полон. Ця подія трапилася на релігійне свято Покрови, тому й село назвали Покровським.

Поліське — смт. Київської області. Первісна назва— Хабне, в основі якої лежить корінь старослов'янського слова *хабити* — «ухилятися, остерігатися» (пор. ще *охабитися* — «покинути, залишити, сховатися»). З 1958 р. стало зватися Поліським, бо лежить серед лісів Полісся.

Поло́ги — м. Запорізької області. Виникло наприкінці XIX ст. Заснували вихідці з сіл Пологи-Вергуни та Пологи-Яненки на Київщині. Слово *пологи* в багатьох місцях Лівобережжя означає «степова западина», «поділ», «рівнинні луки й сінокоси». Перші поселенці осіли в долині р. Конки, що, очевидно, й сприяло появі назви.

Поло́нне — м. Хмельницької області. Відоме з XII ст. За однією гіпотезою, назва походить від слова *полон* і нагадує звичай заселяти країну полоненими. В. А. Никонов убачає наявність тієї самої основи, що в слові

полонина зі значенням «луг». Найвірогідніше пов'язувати назву зі словом *полонь* — «чисте безлісне місце, луг, сіножать».

Полта́ва — м., обласний центр. Поселення під назвою Лтава й Олтава вперше згадується в літопису під 1174 р. Уважають, що ця назва пішла від найменування р. Лтава чи Олтава — притоки Ворскли. Походження гідроніма остаточно не з'ясовано. Деякі вчені виводять його від латинського *лутум,* що означає «болото, багно, грузь, глина».

Поля́на — смт. Закарпатської області. Лежить у невеликій вузькій долині, оточеній майже з усіх боків лісами, тобто на галяві, поляні. Звідси й назва.

Помі́чна — смт. Кіровоградської області. Засновано 1868 р., коли будували залізничну станцію, якій дали назву сусіднього села. Ця назва пішла від найменування р. Помошна. В основі гідроніма вбачають слова *мох,* а особливо *помошье* — «велике мохове болото».

Поморя́ни — смт. Львівської області. За переказами, перші поселенці жили довкола острівця, де була вода, ніби море. Дехто розповідає, що тутешні землі заселили колоністи з Помор'я. Ще один переказ виводить назву від слова *мор* і пов'язує її з епідемією.

Поні́нка — смт. Хмельницької області. Виникло шляхом злиття с. Понінка з робітничим селищем такої ж назви, яке виросло навколо паперового комбінату. Назву перейняло від невеликого володіння шляхтича Понінського, за яким пізніше закріпилася спрощена назва Понінка.

Пonóрниця — смт. Чернігівської області. Цю назву дослідники виводять зі слова *понори* — «яри»; понористий — «зритий, нерівний». Перекази назву пов'язують з дикою понурою місцевістю.

Попа́сна — м. Ворошиловградської області. Виникло в зв'язку з будівництвом залізничної станції, яка дістала назву від сусіднього хутора Попасного. За народним переказом, тут було місце відпочинку торговельних караванів. Навколо лежали степи з соковитою травою, де подорожні пасли коней і волів. Таких *попасів* навколо села було багато, тому воно дістало назву Попасна.

Попі́льня — м. Житомирської області. Назву пов'я-

зують з виробництвом поташу, який виготовляли з попелу спалених дерев. За одним переказом, під час нападу татари спалили поселення, і воно відродилося з попелу. За другим, — тут першим випалив ділянку й поселився лісник з Паволочі Попелюх.

Почáїв — смт. Тернопільської області. Легенда розповідає, що першими осіли тут ченці Києво-Печерської лаври, які втекли з Києва під час татарської навали 1240 р. Нову для себе місцевість ченці назвали Почайною на згадку про р. Почайну, що протікала в Києві. Дослідники пов'язують цей топонім з Почаївською горою. Назва гори виникла від слова *почá* — «калюжа», «болотисте місце».

Приазóвське — смт. Запорізької області. Засновано на місці ногайських аулів Сеїт-Джюсет («відважний нащадок пророка») та Аккуй («колодязь з водою, що вільно витікає»). 1864 р. на честь церкви названо Покровським. 1935 р. перейменовано за його місцем поблизу Азовського моря в Приазовське (див. **Азовське**).

Прибере́жне — смт. Донецької області. Лежить на правому березі невеличкої річки Булавин, яка впадає в Кринку. Очевидно, звідси й назва.

Привíлля — м. Ворошиловградської області. Заснували 1695 р. служиві люди й селяни-втікачі. Первісна назва — Асесорське. За часів військових поселень — П'ята рота. В 20-х роках XVIII ст. називалося Привільним, тепер — Привілля. Так названо за характером привільного степового ландшафту.

Придніпрóвське — м. Дніпропетровської області. Засновано 1952 р. в зв'язку з будівництвом ДРЕС, що дає енергію Наддніпрянщині. Виросло з селища будівників ДРЕС над Дніпром, тому й одержало таку назву, хоч і з порушенням норм словотвору (про назву Дніпро див. м. **Дніпропетровськ**).

Приколóтне — смт. Харківської області. Селище виникло при залізничній станції, що її спочатку за прізвищем поміщика звали Задонська. Згодом її перейменували за назвою сусіднього хутора в Приколотне. За народним переказом, ця назва виникла від слова *околоток* — «околиця, сусідні місця».

Прилýки — м. Чернігівської області. Вперше згадується 1092 р. Назву виводять від слова *лука* — «вигин

річки». Слово *прилук* означає «край закруту, коліно». Місто стоїть на р. Удаї. Ю. С. Виноградський виводить назву від слова *прилука* — «поєднання, приєднання».

Примóрськ — м. Запорізької області. Первісна назва поселення — Обиточне (за найменуванням річки). 1822 р. перейменовано в Ногайськ, бо в цих місцях кочували ногайці. 1964 р. за його місцем поблизу Азовського моря перейменовано в Приморськ.

Примóрське — смт. Донецької області. Стара назва — Сартана. Заснували греки-переселенці з Криму 1780 р. й дали назву свого кримського села. В основі, можливо, лежить старотюркське *сарт* — «купець, торгівець». Нова назва — за місцем поблизу Азовського моря.

Прúп'ять — смт. Київської області. Нове поселення будівників Чорнобильської атомної електростанції. Названо за найменуванням річки. Гідронім виводять від слов'янського *п'ятить* — «пливти по річці» або від терміну — *припечь* — «піщаний пологий берег», тобто «річка з піщаними берегами».

Прúшиб — смт. Запорізької області. Виникло біля залізничної станції. Назву принесли в ці місця полтавські селяни, які раніше жили в слободі Пришиб. Слово *пришиб* означає «яр при крутому повороті річки» або «місце удару течії». Це слово вживається й на позначення корабельної пристані.

Пролетáрське — смт. Донецької області. Виникло 1939 р., коли будували шахту. Раніше звалося Холодна Балка. 1956 р. перейменовано в Пролетарське, бо до Макіївської міськради належить ще одне смт. Холодна Балка.

Просяна́ — смт. Дніпропетровської області. Виникло 1884 р. біля залізничної станції. За переказом, назву станції дав інженер, який керував будівництвом. Причиною послужило те, що на ділянці, підібраній для станції, росло просо.

Прудя́нка — смт. Харківської області. В основі назви лежить російське *пруд* — «ставок». На початку XVII ст. тут жили переселенці з села Срібних Прудів Курської губернії. Спочатку село називали Прудами, а згодом — Прудянкою.

Пустомúти — смт. Львівської області. Вперше зга-

дується 1441 р. Тут пролягав торговельний шлях. В цьому місці феодали брали з купців, які їхали з крамом на торги, певну плату — мито. Це й дало назву — Мито, або Пустомити.

Путивль — м. Сумської області. Вперше згадується 1146 р. Назву виводять від слова *путь:* воно лежить на роздоріжжі. В. А. Никонов уважає за вірогідніше походження цієї назви від особового імені Путим (коротка форма від Путимир, Путимисл).

Путила — смт. Чернівецької області. Раніше звалося Путилів, Сторонець-Путилів, Сторонець. Лежить на р. Путила, назву якої перейняло. Гідронім, імовірно, походить від слова *путь* — «шлях». Місцевий переказ виводить цю назву від прізвища. Сторонець — від однойменної притоки р. Путили.

П'ятихатки — м. Дніпропетровської області. Засновано 1886 р. Назву дістало тому, що тут було п'ять хат перших поселенців — братів Потабашних. Розповідають, що одна з тих хат на вул. Зеленій, 130, збереглася й досі.

Рава-Руська — м. Львівської області. Засновано біля 1455 р. Першу частину назви перейнято від старовинного поселення Рава. О. М. Трубачов пов'язує її з словацьким *rava* — «гірський потік» і дако-румунським *reu* — «струмок». Деякі дослідники знаходять тут той самий корінь, що в словах *рів, рити,* й пояснюють топонім як «вода, що лишилася на луках після повені» або «спокійна річка». Друга частина назви походить від того, що галицькі землі за тих часів називали Руськими, бо вони лежали на межі українсько-польської мовно-етнічної території.

Радехів — м. Львівської області. Виникнення пов'язують з добою родового ладу, назву виводять від слова *радий.* Деякі науковці вважають, що цей топонім пішов від особового старовинного імені Радех.

Радомишль — м. Житомирської області. Спочатку лежало між річками Микою й Тетеревом, мало назву Микгород (1150 р.). За легендою, коли в Микгороді стало тісно жити, мешканці зібрали раду, на якій ухвалили закласти нове поселення й назвати його Радомисль, бо *мисль* прийшла на раді. Науковці виводять цей топонім (давній присвійний прикметник) від старовинного власного імені Радомисл.

Радуль — смт. Чернігівської області. Засновано наприкінці XVII ст. За розповідями старожилів, назву (з видозміною) перейнято від озера Радутьє, що колись було в цих місцях. Другий переказ виводить топонім від слова *радість* (на радість тут розраховували переселенці-старовіри, що ховалися від переслідування офіційної церкви).

Радушне — смт. Дніпропетровської області. Виникнення станції Радушна належить до початку XX ст. Селище появилося 1930 р. М. В. Фененко вважає, що ця назва відбиває настрій перших поселенців, їхні надії на краще життя: *радушний* — «привітний, гостинний, щирий».

Райгородок — смт. Донецької області. Вперше згадується 1665 р. як хутір Хрестовський. Дослідники вважать, що нову назву поселення дістало за характером місцевості. Стоїть воно в мальовничій *райській* місцині поблизу впадіння Казенного Торця в Сіверський Донець.

Ратне — смт. Волинської області. Вперше згадується наприкінці XII ст. Воно було прикордонним містом Галицько-Волинського князівства, тут постійно перебували князівські війська, *рать.* Звідси, за С. І. Забужком, нібито й назва. В. Ф. Покальчук припускає походження топоніма від слова *ратай* — «орач», «воїн».

Рахів — м. Закарпатської області. Вперше згадується в XV ст. За переказом, мешканці цього краю ходили пішки з села до села і, щоб знати, яка віддаль між ними, *рахували* кроками дорогу. За другим переказом, тут народні месники збиралися і *рахували* здобич. Дехто пов'язує назву з болгаро-румунськими впливами й виводять її з Оріхів, а дехто від особового імені Рах чи Рахо.

Рахманівка — смт. Дніпропетровської області. Засновано 1818 р., коли генерал Рахманов одержав від Олександра I тут землі. Поселення звали Олександродар (тобто «подароване Олександром»). 1957 р. перейменовано в Рахманівку. Ця назва здавна існувала паралельно.

Рені — м. Одеської області. За часів Київської Русі тут була річкова пристань, що по-давньоруському звалася *рені.* Є також дані, що слов'яни називали цю місцевість Перунова Рень. Слово *рень* значить «коса, мі-

лина». *Рињь* — «підводна глино-кам'яна гряда». Перун у східних слов'ян — бог грому й блискавки.

Решети́лівка — смт. Полтавської області. Відоме з кінця XVI ст. Гадають, що засновником був пластун Решетило, який мав тут пасіку (*пластун* — «козак сторожової розвідувальної служби й водночас господар»).

Ржи́щів — смт. Київської області. Згадується в літописах XIII ст. Назву виводять від слов'янського *рьжище* — «житнище» (діалектне *иржище*). Л. І. Похилевич говорить про походження топоніма з польського *rzesze* — «натовп, стовпище».

Рі́вне — м., обласний центр. Переказ пов'язує заснування з князями Острозькими, маєтки яких нібито простягалися *рівно* по цю місцевість. За другим переказом, у цих князів було *рівно* сто міст. Проте вірогідніше, що назва пов'язується з його місцем на рівнині (правильно називати місто Рівне: пор. тотожну назву поселень на Кіровоградщині та в інших місцях).

Рі́пки — смт. Чернігівської області. Дехто виводить назву від найменування невеличкого струмка. Народні перекази пов'язують її з прізвищем поселенців-братів Богдана й Лашка Ріпчичів.

Ровеньки́ — м. Ворошиловградської області. У XVIII ст. належало бригадир-майорові графу Василеві Орлову й називалось Орлово-Ровенецьким хутором. Назва походить від найменування р. Ровеньки й балки, поблизу якої лежить. Останнє найменування — від географічного терміна *ровень* — «рівнинна місцевість».

Рога́тин — м. Івано-Франківської області. Легенда розповідає, що під час полювання в цьому місці заблудила дружина князя Ярослава Осмомисла і її з лісової хащі вивів олень-рогач. На місці, де княгиня побачила оленя, князь велів збудувати терем, навколо якого виріс Рогатин. Є й інші перекази та легенди. Науковці гадають, що назва походить від старовинного імені Рогата, в основі якого — слово *ріг*.

Ро́жище — смт. Волинської області. За народним переказом, у цій назві відбилося давньоруське *роща*. В. Ф. Покальчук уважає, що коренем назви є *рож* — «жито». Отже, рожище — це «житнище» (пор. **Ржищів**).

Рожня́тів — смт. Івано-Франківської області. Відоме з XII ст. Перше поселення звалося Старим селом. За одним переказом, назва походить від прізвища Рожнятовський, за другим — від слова *різня:* нібито тут відбулася велика битва, різня між татарами й русичами. Безпідставно виводити від імені Рожен.

Роздо́л — смт. Львівської області. Засновано в XVI ст. Названо за характером місцевості: *роздол*—«низина на рівнині».

Роздо́льне — смт. Кримської області. Стара назва — Ак-Шеїх (*ак* — «білий»; *шейх* — «керівник мусульманської релігійної громади»). Нова назва виникла за ознакою степової місцевості.

Роздо́ри — смт. Дніпропетровської області. Заснував на місці запорізького зимівника надвірний радник М. І. Карабин. Він одержав ці землі в дарунок від Катерини II, заснувавши села Карабинівку й Роздори, які згодом злилися. Назва від слова *роздор* — «поділ річки на рукави, розвилок» (такий роздор тут робить р. Нижня Терса).

Розсипне́ — смт. Донецької області. Дехто вважає, що ця назва відбила процес руйнування й вивітрення скель, кам'яних брил. *Розсипне* спочатку казали на місцевість, потім назвали шахту, а згодом і селище біля неї.

Рокитне — смт. Київської області. Лежить на річках Росі й Рокиті. Від другого гідроніма й пішла назва селища. Гідронім виник у зв'язку з рослиною *рокита* — «верболіз, якого колись багато росло по берегах річки» (тепер її звуть Бурчак).

Ромни́ — м. Сумської області. Вперше згадується 1096 р. Назву виводять від найменування притоки Сули — Ромен. За переказами, колись на берегах річки росло багато *ромену* — «вид ромашки» Ще зіставляють гідронім з литовським *ромус* — «тихий». Справді, Ромен має порівняно повільну течію.

Ромода́н — смт. Полтавської області. Засновано наприкінці XIX ст. як залізничну станцію, що дістала назву від сусіднього села. Село мало назву від давнього Ромоданського шляху: *ромодан* — «велика дорога». За одним переказом, назва шляху пішла від прізвища воєводи Г. Г. Ромодановського. За другим, вірогіднішим, — від чумака Ромодана.

Ротмі́стрівка — смт. Черкаської області. За переказами, назву дістало від того, що тут поселився після ру-

ïни ротмістр Омецинський. *Ротмістр* — «офіцерський чин у кавалерії».

Рубіжне—м. Ворошиловградської області. В XVI ст. тут була одна із застав запорізьких козаків. На цьому *рубежі* пізніше заснували село Рубіжне. З появою залізниці таку назву дістала станція, а згодом і місто. Слово *рубіж* значить «край, грань» і походить з латині.

Ру́жин — смт. Житомирської області. Відомий з часів Київської Русі під назвою Щербів. 1240 р. зруйнували татари. Після відновлення називалося Пустоха. Наприкінці XV ст. польський король Стефан Баторій подарував поселення князям Ружинським, які перейменували його за своїм прізвищем.

Ру́ська Поля́на — смт. Черкаської області. За розповідями старожилів, на місці сучасного центру селища, серед дрімучого лісу, була галявина, *поляна*, на якій поселилися втікачі з володінь, очевидно, Речі Посполитої, так звані *руські* люди. Тому й селище одержало таку назву.

Са́винці — смт. Харківської області. Заснували 1671 р. переселенці на місці козацького сторожового поста, що звався Савинським. За народними переказами, назва сторожі пішла від імені старшого козака Сави. Козаків, які несли службу на тій сторожі, звали *савинцями.*

Савра́нь — смт. Одеської області. Вперше згадується в XIV ст. як фортеця, що її збудував польський магнат С. Конецпольський і назвав Конецполем. Пізніше за своїм місцем у гирлі р. Савранки поселення звалося Усть-Саврань. У назві річки вчені вбачають тюркський корінь. Легенди про походження назви від турецького *savra* — «спів» чи «яма» та від імені пораненого козака Сави використав поет Олександр Уваров.

Са́ки — м. Кримської області. Лежить на березі Сакського солоного озера, назву якого й дістало. Її пов'язують з найменуванням середньоазійського народу, спорідненого зі скіфами. В. І. Абаєв уважає, що скіфське слово *сака* означає «олень», а самі скіфи, що поклонялися оленю як священній тварині, називали себе *саками,* тобто оленями. Дехто без умотивувань виводить цю назву з тюркського *сакі* — «мішок».

Са́лькове — смт. Кіровоградської області. Виникло наприкінці XVIII ст. Народні перекази згадують першо-

го поселенця пастуха Хому Салька. Гору, на якій він поселився, і досі звуть Хомовою.

Са́мбір — м. Львівської області. Ще за княжих часів тут було городище Погонич, куди, за переказами, переселилися мешканці спаленого татарами Самбора. Погонич постало від *погон* — «обов'язок замкових слуг розвозити листи й оповіщення». Нову назву О. М. Трубачов виводить із дослов'янських часів і тлумачить як «злиття, стікання». О. С. Стрижак пов'язує її з рослиною *самбір* — «лозняк». К. Й. Галас і П. П. Чучка пояснюють старослов'янським особовим іменем Самбор.

Сара́та — смт. Одеської області. Заснували 1822 р. німецькі колоністи на місці татарського поселення Гура-Курудер (названо за іменем річки, на якій стоїть). Сарата походить від молдавського *сари* — «гіркий, солоний» (місцевість навколо селища справді солончакова).

Са́рни — м. Ровенської області. Виникло наприкінці XIX ст. біля залізничної станції, що дістала назву від сусіднього села. Назва села має зв'язок із тваринним світом у цій місцевості: у лісах колись нібито водилося багато *сарн* (*серн*) — «диких кіз».

Сатані́в — смт. Хмельницької області. Вперше згадується на початку XV ст. Легенда виводить назву від латинського вигуку *sat ant non!,* що значить «Зупинись!». За іншими переказами, назва походить від слова *сатана* — «прокляте місце» або від молдавського *сат* — «велике село, селище». Останнє — найімовірніше, бо, як розповідають, колись у селищі жило багато молдаван.

Сахно́вщина — смт. Харківської області. Заснували наприкінці XIX ст. переселенці з Кобеляцького повіту Полтавської губернії, назвавши хутір Кобелячан. Із часом поселення дістало назву від прізвища поміщика Сахновського (по його землях проклали залізницю).

Сваля́ва — м. Закарпатської області. Лежить при впадінні р. Свалявки в р. Латорицю. Існує з XII ст. Назву виводять від слова *сіль,* бо сіль тут видобували й вивозили звідси здавна. Поселення різного часу звалося Золява, Солява, Солєва. М. Т. Янко припускає, що назва походить від молдавського слова *валява* — «долина».

Сва́тове — м. Ворошиловградської області. До 1923 р. — Сватова Лучка. За переказом, родини перших

поселенців були між собою сватами. Ще один переказ пов'язує назву з найменуванням р. Сваха. Здрібніле *Лучка* (від *лука)* — «мала низинна місцевість», «мале пасовисько». Було й прізвисько Сват.

Свердло́вськ — м. Ворошиловградської області. Заселення цієї території датують кінцем XVIII ст., коли військовий отаман В. П. Орлов придбав у верхів'ї р. Довжика або Шарапки декілька осель і заснував селище яке почали звати Довжикове-Орловське або Шарапкине. Назву р. Шарапка В. А. Афанасьєв пов'язує з походом князя Ігоря на половців. На березі цієї річки Ігореві воїни захопили й поділили велику здобич, так званий *шарап.* Місто, утворене 1938 р. внаслідок об'єднання кількох селищ, названо на увічнення пам'яті Я. М. Свердлова.

Свéса — смт. Сумської області. Лежить на правому березі р. Свіси, від чого й дістало назву. За переказами, річка називається так тому, що на її берегах росло багато верб, гілки яких *звисали* до самісінької води. Дехто виводить цей топонім від слов'янського *свеса* — «свічка», гадаючи, що колись у поселенні робили свічки.

Світлово́дськ — м. Кіровоградської області. Виникло в зв'язку з будівництвом Кременчуцької гідроелектростанції та переселення м. Новогеоргіївська. Від скороченого найменування електростанції звалося Кремгес. Нову назву створено, очевидно, від слів *світло* («електрика») й *вода.*

Світлода́рськ — смт. Донецької області. Утворено 1970 р. В основу назви новозбудованого селища Вуглегірської ДРЕС покладено слова *світло* й *дар.* Справді, Вуглегірська ДРЕС дарує людям електроенергію (світло), від чого й життя людей світлішає.

Севасто́поль — м. Кримської області. Засновано 1783 р. на місці татарського поселення Ахтіар («біла скеля»). Наступного року, за модою давати старогрецькі імена новим містам, названо Севастополем — від старогрецьких слів *себастос* — «величний, царський» і *поліс* — «місто». Отже, *Севастополь* — «місто величі й слави». Вся історія його виправдовує таку назву.

Се́днів — смт. Чернігівської області. Лежить на правому березі р. Снов, тому раніше звалося Сновськ. 1239 р. Сновськ зруйнували татари. Як розповідають легенди, під час одного з нападів мешканці Сновська ви-

ржимали тривалу облогу. Після цього, як пишеться в літописі, мешканців міста почали називати *седнями,* а з XVI ст. й Сновськ іменується Седневом.

Селúдове — м. Донецької області. Заснували в 1770—1773 рр. молдавани та волохи, вихідці з-за Дністра. Звалося Селидівка. За одним переказом, засновником Селидівки був запорізький козак Селид. За другим — назву селищу дав землемір, який межував наділи й назвав його Салодавкою, що згодом дало Селидівка.

Семе́нівка — смт. Полтавської області. Виникло наприкінці XVII ст. Уважають, що поселення дістало назву після того, як О. Родзянко розподілив свої землі між трьома синами й передав його Семенові.

Семе́нівка — м. Чернігівської області. Заснував у 30-х роках XVII ст. як козацький хутір полковник Семен Самойлович, син відомого гетьмана. Від імені Семен і походить назва.

Сенке́вичівка — смт. Волинської області. Виникло 1924 р. на землях колонії Будки Губинські, заснованої наприкінці XVIII ст. За переказами, цей топонім походить від того, що перші поселенці з сусіднього Губина зудували для себе будки — «тимчасові житла» в затишній низині. Нова назва виникла від прізвища землевласника Сенкевича, по землях якого пройшла залізниця.

Серди́те — смт. Донецької області. За переказами, станція й селище дістали назву за найменуванням Сердитої балки, що тягнеться поблизу. Сердитою балку розвали нібито через те, що там водилися вовки, або а її місцем на височині, де віють сердиті вітри.

Середи́на-Бу́да — м. Сумської області. Засновано в другій половині XVII ст. Назву пов'язують з розвитком ремесел у цих місцях: слово *буда* означало «підприємство, на якому виготовляли з попелу поташ». За переказом, селище заснували переселенці, які прийшли сюди на чолі з козаком Середою, від прізвища його й виникла перша частина топоніма.

Сере́днє — смт. Закарпатської області. Лежить біля автомагістралі Ужгород — Мукачеве. Назву дістало від свого місця на півдорозі між обома містами.

Серпне́ве — смт. Одеської області. Заснували 1814 р. німецькі колоністи. Мало назву Лейпціг на честь перемоги російських військ над французами під Лейпцігом. Топонім Лейпціг виводять зі слов'янського *липа.* Пе-

рейменовано в Серпневе на відзнаку визволення селища від німецько-фашистських загарбників у серпні 1944 р.

Сєдо́ве — смт. Донецької області. До 1940 р. — Крива Коса. Заселення почалося з 1750 р. Перейменовано на честь відомого дослідника Арктики Г. Я. Сєдова, який тут народився й провів свої дитячі роки.

Сива́ське — смт. Херсонської області. Вперше згадується 1816 р. під назвою Каракуї («Чорні Копані»). Лежить у долині Каракуї. За переказом, перші поселенці прибули сюди в переддень християнського свята різдва, тому й поселення назвали Різдв'янка. 1935 р. перейменовано за його місцем поблизу Сиваша в Сиваське. Слово *сиваш* — тюркського походження, означає «западина з солоною гряззю», «гниле море», «морська мілководна затока».

Синє́льникове — м. Дніпропетровської області. Виникло на землях, подарованих царським урядом генералові І. М. Синельникову — учасникові російсько-турецьких воєн, першому губернаторові Новоросії (так тоді називали піддані землі над Чорним морем).

Сіверськ — м. Донецької області. Утворилося 1961 р. внаслідок об'єднання кількох сіл і робітничих селищ. За його місцем у глибокій западині звалося Яма. Лежить поблизу р. Сіверський Донець, через те й дістало нову назву.

Сіверськодоне́цьк — м. Ворошиловградської області. Закладено навесні 1934 р. поблизу м. Лисичанська. Звалося «Лисхімбуд». Назву Сіверськодонецьк надано 1950 р. у зв'язку з його місцем на р. Сіверський Донець (від неправильного називання річки — *Сєверний* Донець — трапляється й помилкове найменування міста— Сєвєродонецьк).

Сіль — смт. Донецької області. Засновано в зв'язку з будівництвом залізниці до шахти, де добували кам'яну сіль. Через те новозбудована станція й селище дістали таку назву.

Сімеїз — смт. Кримської області. Виникнення датують таврськими часами. Пізніше тут виникло грецьке портове селище Сімеогез. Дехто вважає, що ця назва походить від грецького слова *сімеос* — «знак, прикмета» (за обрисами скель, які були добрими орієнтирами для мореплавців і пішоходів).

Сімферо́поль — м. Кримської області. Засновано 1784 р. на місці татарського поселення Ак-Мечеть («Біла мечеть»), яке виникло на руїнах Неаполя Скіфського. Сучасна назва постала зі старогрецьких слів *сімферо* — «збирати докупи, з'єднувати» і *поліс* — «місто» (отже, «місто на перехресті всіх доріг півострова», хоч є й інший переклад: «бути корисним, приносити вигоду» або «щасливе місто»).

Скадо́вськ — м. Херсонської області. Засновано під час будівництва порту 1894 р. на місці рибальського селища Али-Агок («Тиха пристань»). Землі тут належали поміщикові Б. С. Скадовському — царському генералові. З часом його прізвищем було названо поселення.

Скала́-Поді́льська — смт. Тернопільської області. Відоме з часів Київської Русі. До 1940 р. — Скала над Збручем. Першу частину назви пов'язують зі скелею на південно-східному боці селища. Означення *Подільська* — за його місцем на Поділлі.

Скала́т — м. Тернопільської області. Вперше згадується 1564 р. Назву виводять від слова *скала,* що ним тут позначають три скелі, які лежать на південно-західних схилах Медоборів, біля підніжжя яких стоїть місто.

Сквира́ — м. Київської області. Вперше згадується в 1390 р. Лежить на р. Сквирці, назву якої, очевидно, й дістало. За В. А. Никоновим, гідронім міг постати з тієї ж основи, що й *скверний* — «поганий», або з *сквира* — «щілина, тріщина, розколина». За М. Т. Янком — «місцевість над річкою, що протікає в глибокому ложе».

Ско́ле — м. Львівської області. Легенда розповідає, нібито на цьому місці 1015 р. відбулася битва між синами Володимира Святославича — Святополком і Святославом. Військо Святослава було знищено, *сколото,* тому долину між горами й назвали Сколе. Цей топонім може виводять від слова *скала,* бо долину, де лежить місто, оточують скелі.

Скотува́та — смт. Донецької області. Засновано на місці запорізького зимівника 1772 р. К. К. Цілуйко виводить назву від слова *скат* — «похила площина» або від архаїчного *скоти* — «лисячі нори». Є. С. Отін ототожнює Скотувату зі *скотною.* За переказами, назва має зв'язок з балкою, де місцеве населення випасало худобу.

Сла́вгород — смт. Дніпропетровської області. Засновано на початку XIX ст. Від прізвища власника земель Жебунова звалося Жебунівка. За переказами, ці місця називали раніше *славними,* бо місцевість по берегах р. Осокорівки на той час славилася мисливськими угіддями, достатком риби й дичини.

Сла́вське — смт. Львівської області. Лежить при злитті р. Опору та її притоки р. Славки. Заснування датують X ст. Назву села й річки народні перекази виводять від прізвиська *славні,* яке одержали дружинники князя Святослава, забитого в цих місцях під час міжусобиць. Є спроба пов'язати топонім і гідронім. Учитель Г. І. Дем'ян записав легенду про полонену верховинську дівчину Славку, яка загинула там, де починається річка.

Славу́та — м. Хмельницької області. Виникло біля 1634 р. Спочатку називалося Славутина, згодом — Славута. За В. І. Далем, *славутина, славутин* — це «гарна мальовнича місцевість». Справді, місто Славута, що лежить біля повноводної річки Горині серед зеленого бору, — одне з найкрасивіших на Хмельниччині.

Сла́тине — смт. Харківської області. Виникло 1913 р. У цьому місці була дача відомого піаніста й диригента І. І. Слатина (1845—1931 рр.). Від його прізвища пішла назва станції та селища.

Слов'яногі́рськ — м. Донецької області. Одні історики вважають, що першими поселенцями були ченці з київських монастирів. Другі гадають, що монастир заснували монахи з афонського монастиря. Від місцевості, яка здавна звалася Святі гори, пішла й назва селища Святогірськ, яке перейменували в Слов'яногірськ за його місцем поблизу Слов'янська.

Слов'яносе́рбськ — смт. Ворошиловградської області. Виникло як сторожовий пост запорізьких козаків у XVI ст. Первісна назва — Підгірне. 1817 р. перейменовано в Слов'яносербськ, бо його заселили серби та інші слов'яни, які закладали тут військові поселення.

Слов'я́нськ — м. Донецької області. В X—XIII ст. цю територію займали кочові племена торки, у зв'язку з чим виникли назви Торські озера й фортеця Тор. У XIII ст. на озерах появилися соляні промисли, й місто почали називати Солеварськ, Солеванськ. Згодом перейменовано в Словенськ, а ще пізніше — у Слов'янськ.

Сміла — м. Черкаської області. Дехто вважає, що місто дістало свою назву за активну участь і сміливість його населення в боротьбі проти загарбників. За легендою, назва походить від імені дівчини Сміли, яка під час татарського нападу показала дорогу руським воїнам. Науковці розглядають цю назву як балтійську й виводять з литовського *smill* — «пісок». Отже, *сміла* — це значить «піщана».

Смо́трич — смт. Хмельницької області. Лежить на місці злиття річок Смотрича та Яромирки. Гадають, що назва р. Смотрич походить від давньоруського слова *съмотрѣти* — «бачити, дивитися». Кажуть, що вода в цій річці колись була дуже чиста й у неї можна було дивитись, як у дзеркало.

Снігурі́вка — м. Миколаївської області. Заснували 1812 р. вихідці з Климовицького повіту в Білорусії й назвали за найменуванням білоруського села, звідки прибули переселенці. Назва Снігурівка пов'язується, очевидно, з птахами.

Сні́жне — м. Донецької області. Заснування датують XVIII ст., коли козачий старшина Іван Васильєв заснував заїжджий двір біля Сніжного місця. Деякий час тутешнє поселення від прізвища старшини та від найменування Погорілої балки називалося Василівка-Погоріла. Балка взимку через снігові замети ставала непроїжджою, і поштові фурмани прозвали її Сніжним місцем. До 1864 р. поселення називалося Василівкою, а пізніше за ним закріпилася назва Сніжне.

Сня́тин — м. Івано-Франківської області. Перші згадки належать до 1158 р. Деякі дослідники виводять назву від слова *сніт (снітарство)* — «ремесло каретника чи різьбяра». Більшість учених гадає, що назва виникла від імені власника — воєводи Костянтина Сіросла-вича, відомого воєначальника й боярина при дворі галицького князя Ярослава Осмомисла (в літописі цей Костянтин іменується Кснятин). Гадають, що від форми *Коснята* й суфікса присвійності *-ин* виникла назва Коснятин, а пізніше — Снятин (пор. інший фонетичний варіант Снітин — назва села на Полтавщині).

Сока́ль — м. Львівської області. Виникло за часів Галицько-Волинського князівства. Дехто припускає, що назва постала через соколів, яких тут було дуже багато. За іншою версією, у староукраїнській мові слово

сокаль уживалося в значенні «кухня, їдальня», тому-то висловлюють припущення, що в давнину тут стояла харчевня для подорожніх.

Сокиря́ни — смт. Чернівецької області. Лежить у долині р. Сокирянка. За одним із переказів, перших поселенців, які прийшли сюди й розчистили ліс сокирами, називали *сокирянами*. Ю. О. Карпенко вважає, що цей топонім утворено від назви місцевості, яка зветься Сокира.

Соло́не — смт. Дніпропетровської області. Заснували наприкінці XVII ст. кріпаки-втікачі. Мало назву Новоселівка. У 80-х роках XVIII ст. село перейменовано за назвою річки в Солоненьке, а згодом — у Солоне. Найменування джерельної річки, за розповідями, пішло від того, що вода в ній була солоною, а влітку на берегах навіть виступав солонець.

Соло́твин — смт. Івано-Франківської області. Вперше згадується в XII ст. під назвою Краснопіль. Тут було багато соляних джерел. Солеваріння й стало причиною зміни назви цього поселення. В другій половині XVI ст. його нарекли Солотвином.

Соло́твина — смт. Закарпатської області. Назва постала залежно від покладів калійної та кухонної солей, розробляти які почали вже в перші віки нашої ери. Діалектне слово *солотвина* — це «місцевість, на якій просякає сіль».

Со́сниця — смт. Чернівецької області. Вперше згадується в літописі 1234 р. Назва походить від наявності соснового лісу, що здавна оточував цю місцевість. Такий ліс є й тепер.

Сосні́вка — м. Львівської області. Засновано 1955 р. у зв'язку з розвитком вуглевидобутку в цьому районі. Спочатку звалося Першотравневе, потім — імені Кірова, а з 1958 р. — Соснівка (за місцем у сосновому лісі).

Сосно́ве — смт. Ровенської області. Засновано 1708 р. Звалося Людвипіль. 1946 р. перейменовано за місцем серед соснових лісів. Тут діють лісгосп і лісодільниця.

Софіївка — смт. Дніпропетровської області. Засновано наприкінці XVIII ст., коли землі тут було віддано царському генералові Дуніну. Він заснував село, назвавши його на честь своєї нареченої Софіївкою.

Сріbне — смт. Чернігівської області. На околицях виявлено городище періоду Київської Русі, що є залишком згаданого в літописі 1174 р. городка Серебряного. Звідси, очевидно, йде сучасна назва. За переказом, у давнину при в'їзді в місто стояли срібні ворота. За другим переказом, назва пішла від найменування р. Сріблянка, що тут протікала.

Ставище — смт. Київської області. Виникло наприкінці XVI ст. на землях, які належали білоцерківському старості С. Любомирському, через те звалося Любомир. Поселення зруйнували татари й воно довго було безлюдним. Збереглися тільки деякі оселі між ставками. Очевидно, ці ставки були чималими, бо назву виводять від збільшувальної форми слова *став*. *Ставище* — «місцина, де був ставок».

Станічно-Луга́нське — смт. Ворошиловградської області. Заснували в другій половині XVII ст. селяни-втікачі й за його місцем при впадінні р. Луганки в р. Сіверський Донець назвали Луганське. 1773 р. мешканці переселилися на нове, зручніше місце, яке дістало назву станиця Луганська, що згодом перетворилась на сучасну назву. Слово *станиця* означає «велике поселення в козачих областях».

Стара́ Ви́жівка — смт. Волинської області. Друга частина назви повторює найменування р. Вижівки. До 1946 р. — Стара Вижва. В. Ф. Покальчук припускає, що ця назва є здрібнілою формою від слова *вижва*, корінь якого зберігається в *вижел, вижлиця*, що значить «мисливський пес, з яким полюють на качок та інших водяних птахів». Про назву річки є кілька легенд.

Стара́ Синя́ва — смт. Хмельницької області. Виникло на початку XVI ст., коли воєвода Микола Синявський одержав ці землі від короля й на місці поселення, назва якого не збереглася, утворив свою резиденцію Синява. Після татарської навали мешканці переселилися на нове місце, заснувавши поселення під такою ж назвою. Частина втікачів повернулася на старе місце, відбудувала там село й назвала його Нова Синявка.

Стара́ Сіль — смт. Львівської області. Засновано наприкінці IX ст. Назва походить від наявності соляних джерел. Ченці тутешнього монастиря варили сіль спочатку для власного вжитку, а потім — на продаж.

Старий Крим — смт. Донецької області. Заснували 1780 р. греки-переселенці з Криму. Названо на пам'ять про Старий Крим, що в Криму.

Старий Крим — м. Кримської області. Вперше згадується на початку I тисячоліття до н. е. як таврське поселення Карія. Наприкінці цього тисячоліття значиться під назвою Сурхат; у XIII — на початку XV ст. — під найменуванням Солхат (виводять з вірменського сурб-хан — «святий хрест»); у XV ст., після появи Кримського ханства, — Ескі-Керим («Старий Крим»). Е. М. Мурзаєв пов'язує топонім Крим з монгольським *керем, керим*, точніше *херем,* що значить «пояс, стіна, фортеця».

Старий Мерчик — смт. Харківської області. Засновано в 60-х роках XVII ст. Друга частина назви — від найменування р. Мокрий Мерчик. Означення *Старий* надано через те, що поселення виникло раніше за інше село на цій же річці, яке зветься Новий Мерчик. Назву р. Мерчик хибно пов'язують зі словами *міра, мірило.* За точнішим здогадом, вона походить від *мера* — «лука, пасовисько».

Старий Самбір — м. Львівської області. В другій половині XI ст. засновано Самбір. Коли 1241 р. місто зруйнували татари, то вихідці з Самбора заснували нове поселення — Погонич, що в XIV ст. дістало назву Новий Самбір. Попереднє, відбудоване поселення — Самбір, на відміну від нового, дістало назву Старий Самбір (див. **Самбір**).

Старобешеве — смт. Донецької області. Заснували 1779 р. греки-переселенці з кримського села Бешевого (татарське *беш* — «п'ять», *ев* — «хата»). Згодом, коли вихідці з цього поселення заснували неподалік ще один населений пункт — Новобешеве, своє, давніше, почали називати Старобешеве.

Старобільськ — м. Ворошиловградської області. Заснували селяни-втікачі 1686 р. як Стару Білу слободу. Згодом її перейменували в повітове місто Старобільськ. Назву пов'язують з найменуванням р. Айдар (від татарських слів *ай* — «біла» і *дар* — «річка» за наявністю відходів білих крейдяних порід у долині річки).

Старокостянтинів — м. Хмельницької області. Заснував 1561 р. на місці села Колишенець воєвода, волинський князь Костянтин Острозький. Названо за іменем Костянтинів. Назву Старокостянтинів дано на відміну від заснованого тим же князем Нового Костянтинова.

Стеблів — смт. Черкаської області. Деякі автори (зокрема й І. С. Нечуй-Левицький) уважають, що тут стояло літописне місто Торческ, що його заснував Ярослав Мудрий 1036 р. і зруйнували татари. За переказами, після руїни першим поселився тут вільний козак Стебло, від прізвища якого й пішла назва селища.

Степань — смт. Ровенської області. Вперше згадується 1292 р. За переказом, назва походить від імені князя чи козака Степана. Дехто виводить топонім від слова *степ* у значенні «великі луки над річкою».

Сторожинець — м. Чернівецької області. Вперше згадується 1448 р. Назву виводять від слова *сторожа.* Краєзнавці вважають, що тут містився форпост так званої Шипинської землі. *Сторожинець* — «вартовий» або «мешканець сторожового поселення».

Стрий — м. Львівської області. Назву дано за р. Стрий, на якій стоїть. Гідронім виводять від індоєвропейського *стр* — «швидкий», «крутий». Тут спільний корінь зі словом *стрімкий.* Є інші переклади *стр:* у В. П. Петрова — це «вода», в І. С. Свєнціцького — «плинна вода». Легенда пов'язує цю назву з словом *стрий* — «дядько».

Суворове — смт. Одеської області. За переказами, тут лежало слов'янське поселення Лук'янів камінь, яке в XIII ст. зруйнували татари. 1569 р. ногайці заклали стійбище Шикирликитай («Цукровий берег»). Ця назва зберігалася до 1940 р., коли було надано ім'я видатного російського полководця О. В. Суворова, який неодноразово бував у цих місцях.

Судак — смт. Кримської області. Заснували на початку III ст. мілетські греки як колонію Сугдея. Сучасна назва виникла, очевидно, з тюркського *су даг* — «гірська вода» (*су* — «вода», *даг* — «гора»).

Судова Вишня — м. Львівської області. Лежить на р. Вишня. З XV ст. тут відбувалися з'їзди (сеймики) польської шляхти, на яких розглядали судові справи — звідси означення *Судова.* Дехто виводить першу частину назви від *судава* — найменування балтійського племені, а другу — пов'язує з словом *вишній* — «вищий».

Суми — м., обласний центр. Заснували в середині XVII ст. переселенці на правому березі р. Псла при

впадінні в нього р. Сумки. Напевно, назва міста й походить від найменування річки, в основі якої, можливо, тюркське *су* — «вода».

Талала́ївка — смт. Чернігівської області. Засновано під час будівництва залізниці й станції. Останній дано назву сусіднього села. За переказами, вона виникла під час шведської війни: у цій місцевості росла висока трава, яку шведи назвали талала. Певніше виводити топонім від прізвища чи прізвиська Талалай. За словником Б. Д. Грінченка, слово *талалай* означає «базіка, балакун». Можливо, що назва походить із тюркського *талай* — «стояча водойма».

Та́лове — смт. Ворошиловградської області. Засновано 1815 р. Лежить на р. Талова, назву якої й дістало. Гідронім, за переказами, виник від слова *тала* — «прибережна рослина, з якої плели кошики». Дехто гадає, що слово *тал (тала)* є тюркським й означає «степова рівнинна річка» або «верба», «вербняк».

Тальне́ — м. Черкаської області. Перші згадки належать до XVII ст. Є версія, що назву дано на основі найменування р. Тальнянка. Останнє виникло від давнього слова *таль,* спорідненого з сучасними *талий* і *танути.* Місцеві краєзнавці дотримуються думки, що назва міста походить від старослов'янського слова *таль* — «залога, укріплене місце».

Тара́ща — м. Київської області. Названо за урочищем Тараща, яке вперше згадується 1611 р. За Л. І. Похилевичем, це слово походить нібито від сполучення слів *та роща.*

Таро́мське — смт. Дніпропетровської області. За переказом, у давнину через поселення лежав кам'яний шлях, по якому торохтіли вози. Від слова *тарамтить* — «труситися шляхом» нібито й походить назва. О. С. Стрижак виводить із східнотюркського *таром* — «розгалуження річки біля гирла, дельта».

Тару́тине — смт. Одеської області. Засновано 1814 р. на місці турецького поселення Анчокрак, названого за однойменною річкою. Нову назву дано на честь переможного наступу російської армії на війська Наполеона, який розпочався від села Тарутиного Калузької губернії.

Татарбуна́ри — смт. Одеської області. Вперше згадується в XVI ст. Назва татарського походження: *бунар* — «колодязь, джерело»; *татарбунар* — «татарський колодязь». Звідси витікає багато джерел.

Те́льманове — смт. Донецької області. Заснували німці-колоністи в 30-х роках XIX ст., назвавши його Остгейм («Східна домівка»). 1935 р. перейменовано на честь видатного діяча міжнародного комуністичного й робітничого руху Ернста Тельмана.

Теофіполь — смт. Хмельницької області. Первісна назва Білий камінь виникла в зв'язку з крейдяним стрімчаком над річкою. Під іменем Камінь уперше згадується 1420 р. Пізніше згадується як Човганський Камінь, а далі — Човган. Виявляють, що ця назва походить з тюркських мов і є співзвучною з іменем Чингиз-хан. 1740 р. власниця містечка княгиня Теофілія Яблонська дала йому назву Теофіполь («місто Теофілії»).

Те́плик — смт. Вінницької області. Виникло біля двох річок: Теплички й Свинарки. Від назви першої дістало своє найменування. Гідронім Тепличка пояснюється, очевидно, тим, що неглибока й коротка річка відзначається прогрітою, теплою водою.

Теребо́вля — м. Тернопільської області. Вперше згадується 1097 р. Назву виводять від слова *теребівля* — «місце, очищене від заростей» (пор. *теребити* — «розчищати землю від лісу під поле»).

Терни́ — смт. Сумської області. Засновано 1652 р. Назву дано за річкою, на якій лежить. Річка має найменування від того, що бере свій початок біля заростей тернових кущів за 25 км від колишньої слободи.

Терні́вка — смт. Дніпропетровської області. Засновано 1775 р. За переказом, у цих місцях колись були великі зарості терну, які завдавали губернським валкам багато неприємностей, бо там ховалися кочові розбійники. За наказом Азовського губернатора терни вирубали й спалили, а потім заклали слободу Тернівку.

Терні́вка — смт. Миколаївської області. Засновано наприкінці XVIII ст. в гирлі р. Мокра Тернівка й за другою частиною назви її найменовано Тернівка. За переказами, на час поселення на місці річки була глибока балка, поросла терном.

Терно́піль — м., обласний центр. Уперше згадується 1540 р. як місцевість Тернопілля. Ця назва, на думку деяких дослідників, означала *тернове поле,* бо там довго лежав зарослий тернами пустир. Існує версія про похо-

дження назви від слова *ополе* — «об'єднання кількох родів» і від прізвища Тарновський.

Тернува́те — смт. Запорізької області. Виникнення пов'язано з будівництвом станції Гайчур, названої за річкою. Гідронім Гайчур походить від тюркських слів *гай* — «вільно, легко» і *чул* — «степ». 1946 р. відновлено стародавню народну назву, що пішла від найменування балки Тернувата, на схилах якої в давнину були густі зарості дикого терну.

Тетіїв — м. Київської області. Назву пов'язують з іменем половецького хана Тетія, який згадується в літописі 1185 р.

Ти́врів — смт. Вінницької області. Вперше згадується наприкінці XIV ст. О. С. Стрижак, посилаючись на Й. Шафарика, пов'язує назву з слов'янським племенем тиверці, що жило, за літописом, поміж Бугом і Дністром.

Ти́сменица — смт. Івано-Франківської області. Перша згадка належить до 1143 р. Дехто виводить назву з *teus* — «тихий». За найпоширенішою версією, топонім походить від найменування дерева тиса. Дехто вважає, що від гідроніма Тиса.

Тлума́ч — м. Івано-Франківської області. Лежить на р. Тлумачик. Виникнення датують XII ст. За народним переказом, під час князювання Ярослава Осмомисла поблизу торгового шляху було засновано поселення товмачів (так іменували князівських людей, які несли митну службу, були перекладачами під час переговорів з діячами інших держав). Цим і пояснюють назву поселення Товмач (польський варіант — Тлумач).

Токма́к — м. Запорізької області. Лежить на р. Токмак (Молочна), назву якої й дістало. До 1962 р. — Великий Токмак. Деякі дослідники, перекладаючи *токмак* як «ситі, нагодовані», гадають, що так річку названо за соковиті трави в її долині. О. С. Срижак виводить гідронім з тюркського *tökmäk* — «лити».

Томакі́вка — смт. Дніпропетровської області. Старовинне запорізьке займище. Назва за р. Томаківка. Її виводять з тюркського *томак* — «гирло річки», «горло», «вхід до ущелини». О. С. Стрижак пояснює цей гідронім подібно до Токмак.

Тома́шгород — смт. Ровенської області. За переказами, назва походить від імені мешканця сусіднього села Сехи Томаша Гиса, який був урядником на кілька навколишніх сіл.

Тома́шпіль — смт. Вінницької області. Вперше згадується 1616 р. Лежить у долині р. Томашівка, основу назви якої й дістало (до неї додано *піль* у значенні «місто»). Заснував шляхтич Томаш на початку XVII ст. на землях, успадкованих від батька.

Торе́з — м. Донецької області. Засновано в 70-х роках XVIII ст. До 1840 р. — слобода Олексіївка. Згодом за прізвищем генерал-лейтенанта Степана Леонова одержало назву Олексієве-Леонове. 1867 р. Леонови продали свій маєток таганрозькому купцеві Чистякову, і поселення дістало назву Чистякове. 1964 р. перейменовано на увічнення пам'яті Генерального секретаря французької Комуністичної партії Моріса Тореза, який був свого часу шахтарем.

То́рчин — смт. Волинської області. Виникло за часів Київської Русі. Дослідники пов'язують назву з *торками* — кочовим тюркським племенем. Дехто невмотивовано виводить її від прізвища першого поселенця Торчака — старшого конюха луцького князя.

Тростяне́ць — смт. Вінницької області. Відоме з 1598 р. За переказами, стародавнє поселення Тростянець лежало на південний схід від сучасного, але його пограбували й спалили. Згодом люди осіли на теперішньому місці в долині р. Тростянець. Нове поселення довго звали Адамгород, а потім йому було повернено старовинну назву, дану за річкою. Річку найменовано, очевидно, залежно від тростини — очерету, що ріс на берегах.

Тростяне́ць — м. Сумської області. Лежить на р. Боромлі. Заснували в середині XVIII ст. селяни-втікачі — вихідці з с. Тростянця Вінницької області. Названо за попереднім місцем проживання.

Трускаве́ць — м. Львівської області. Відоме з 1552 р. Названо за р. Трускава. Гідронім пов'язують з наявністю рослини трускавка. Є версія, що Трускавець — це сполонізована відприкметникова назва місцевості Трушкович і що походить вона від імені Трушко чи Трусько.

Тульчи́н — м. Вінницької області. Засновано наприкінці XVI ст. Стара назва — Нестервар. За легендою, вона пішла від імен перших поселенців — Нестора й

Варки. Нова назва Тульчин виникла, можливо, від кореня слова *тулитися* — «притискатися, знаходити собі схованку». А то й від прізвища Тулець. В. А. Никонов припускає зв'язок з тюркським *тьолкьо* — «лисиця».

Ту́рбів — смт. Вінницької області. Вперше згадується 1545 р. За переказами, через Турбів у давнину лежав чумацький шлях. Наближаючись, чумаки турбувались, як краще перебратися через наддеснянські болота. Гадають, що назва походить від прізвища Турбовець, яке й нині трапляється в селищі.

Турі́йськ — смт. Волинської області. Лежить на обох берегах р. Турії. За переказом, назва річки пов'язується з словом *тур* (найменування тварини). Розповідають, що турів багато водилося в тутешніх лісах.

Ту́р'ї Реме́ти — смт. Закарпатської області. Розкинулося в Тур'янській долині, що тягнеться на місці злиття гірських річок Тур'ї й Туриці. В основі гідроніма дослідники вбачають слово *тур* — назву тварини, що колись водилася в карпатських лісах. Другу частину топоніма — Ремети виводять від угорського слова *ремете* — «пустинник» (у цьому місці нібито доживав свого віку пустинником король Соломон).

Ту́рка — м. Львівської області. Вперше згадується на початку XV ст. За переказами, назву дано за наявністю турів, що водилися в навколишніх лісах. Є версія, за якою Турка походить від найменування степового племені — *торки*.

Угроїди — смт. Сумської області. Засновано 1652 р. За переказом, першими поселенцями в цих місцях були брати — втікачі з Угорщини. В зв'язку з цим нібито й виникла назва. Дехто визнає її загадковою, припускаючи, що вона могла виникнути від найменування риби *угор* і кореня *їд* (пор. *їсти, їда*).

У́жгород — м. Закарпатської області. Стоїть на березі р. Уж, назва якої й лягла в основу топоніма поряд зі словом *город* — «укріплене місце». Деякі дослідники припускають, що назва річки походить від давнього *ужина* — «вузьке місце» (русло річки справді вузьке, звивисте, затиснуте горами). Дехто гадає, що ймовірніше розглядати сучасну назву як видозмінену від старої *Унг*.

Узи́н — смт. Київської області. Лежить на р. Узин. Гадають, що в цій назві відбилося найменування кочового тюркського племені — *узи* (*гузи*), що жило в долині річки в X—XIII ст. і виступало спільником руських князів (пор. р. Узе́нь — тюркського походження — «річечка»).

Украї́нка — смт. Київської області. Вперше згадується в XV ст. 1965 р. тут почалося будівництво ДРЕС, над якою взяв шефство комсомол України. Звідси й несподівана назва.

Украї́нськ — м. Донецької області. До 1963 р. — Лісівка. Молоде шахтарське місто, яке виросло біля шахти «Україна». Від найменування шахти й пішла назва.

Уля́нівка — смт. Сумської області. Виникло в XVII ст. За легендою, таку назву поселенню дав Петро I за іменем жінки Уляна, яку зустрів на дорозі.

Ульяновка — смт. Кіровоградської області. Давніше — село Грушки. 1870 р. тут збудовано Грушівську цукроварню. З глибоким сумом сприйняли мешканці звістку про смерть В. І. Леніна. На траурному мітингу робітники постановили назвати завод і селище ім'ям вождя пролетаріату В. І. Леніна (Ульянова).

У́мань — м. Черкаської області. Лежить на р. Уманка. За одним переказом, давніше звалося Умінь від тих *умільців*-майстрів, які нібито втекли сюди з Києва під час татарської навали. За другим, — місто дістало назву від р. Ума, що згадується в літописі. Гідронім виводять від давньоруського *уманья* — «покинута людьми земля, закуток, небезпечний для життя». За третім, — поселення тут заснували переселенці з Полісся з-понад р. Уманки.

Ура́ло-Кавка́з — смт. Ворошиловградської області. Засновано 1913 р. Цього ж року вугільну ділянку продано Урало-Кавказькому акціонерному товариству, яке заклало шахту й селище. Товариство звалося так тому, що воно перед цим мало свої підприємства на Уралі й Кавказі.

Успе́нка — смт. Ворошиловградської області. Давніше називалось Ольхова. Виникло 1755 р. на березі однойменної річки. 1764 р. генерал-майор Шевич побудував тут Успенський собор за зразком московського. Відтоді селище й зветься Успенка.

Устилу́г — м. Волинської області. Вперше згадується 1150 р. Назву дано за притокою Західного Бугу — р. Луга, в гирлі (усті) якої воно стоїть. В. Ф. Покальчук говорить, що слово *луг* — «поросла лісом, кущами, очеретом низина, по якій простяглася річка».

Усти́нівка — смт. Кіровоградської області. Заснували в 40-х роках XVIII ст. переселенці. За переказом, тут першим побудував хати чоловік на ім'я Устин зі своїми синами. Він був з Полтавської губернії.

Усть-Чо́рна — смт. Закарпатської області. Виникло в 60—80-х роках XVIII ст. Вперше в історичних документах згадується 1411 р. під угорською назвою *Királymezö* («Королівське поле»). Сучасну назву дано за Чорним потоком, що тече через селище. Розповідають, що він протікав у тіні смерекового лісу, тому й одержав назву *Чорний.* З другого боку, в межах селища зливаються дві річки: Мокрянка й Брустурянка. Місце злиття двох річок називається *устя.* Від сполучення цих двох назв і виник топонім.

Фа́стів — м. Київської області. Вперше згадується 1390 р. Суфікс *-ів* указує на присвійний характер назви. Можна гадати, що вона походить від особового імені чи прізвиська. Переказ виводить назву від слова *хвости,* яких тут багато лишилося після розгрому половців. За іншою легендою, Семен Палій сам знищив 700 польських загарбників і нібито цим *хвастався,* ходячи містом.

Фа́щівка — смт. Ворошиловградської області. Заснували 1773 р. переселенці з села Фащівка Севського повіту (тепер Бєлгородська область) і назвали так, як і село попереднього проживання. Назва пов'язується, очевидно, з бур'янистою рослиною хвощ (чи, по-іншому, сосонка).

Феодо́сія — м. Кримської області. Відоме з VI ст. до н. е. Заснували грецькі колоністи з м. Мілета. В XIII ст. звалось Ардабда («місто семи богів), у XIV ст.—Кафа. Після приєднання до Росії (1783 р.) названо по-давньому Феодосія (у перекладі з старогрецької мови — «богом дана»).

Форо́с — смт. Кримської області. Назва виникла внаслідок пересування наголосу в старогрецькому слові *фо́рос,* що означає «маяк» або «попутний, сприятливий».

Фру́нзе — смт. Ворошиловградської області. Виникло в 60—80-х роках XVIII ст. на землях відставного полковника Бахмутського гусарського полку Сентянина й звалося Сентянівкою. Утворилося внаслідок об'єднання кількох сіл і дістало назву на увічнення пам'яті видатного полководця громадянської війни М. В. Фрунзе.

Фру́нзенське — смт. Кримської області. В давнину було місто, що за його місцем у долині р. Партеніту звалося Партеніон («місто Діви»). Після Великої Вітчизняної війни на базі будинку відпочинку ім. Фрунзе виріс санаторій Фрунзенський, за яким дістало назву й селище.

Фру́нзівка — смт. Одеської області. Засновано в другій половині XVIII ст., звалося Захар'ївка. На десяту річницю Жовтня Захар'ївку було перейменовано в Фрунзівку — на честь видатного полководця й радянського діяча М. В. Фрунзе, батько якого народився й жив тут тривалий час.

Ха́рків — м., обласний центр. Стоїть при злитті річок Харків і Лопань. Засновано в другій половині XVII ст. За легендою, назва пішла від імені Харко (зменшене від Харитон), що його мав перший поселенець-козак. За другою версією, названо за іменем річки. Є припущення, що Харків — це видозмінене Шарукань (так звалося від імені хана половецьке кочовище); *шаруа* — «скотар», *кан* — «привал, стоянка»; *шарукань* — «стоянка скотаря».

Харци́зьк — м. Донецької області. Місто веде свій початок від станції Харцизьк, що стала до ладу 1869 р. Назву виводять від найменування поселенців у цих краях — утікачів, що їх поміщики звали *харцизами* («розбійниками»). За поселеннями втікачів закріпилася назва харцизькі, що згодом перейшло й на місто.

Херсо́н — м., обласний центр. Закладено 1778 р. на місці старого укріплення Олександр-Шанц. За тодішньою модою на старогрецькі імена дано назву грецької колонії Херсонес (старогрецькою мовою — «півострів), яка лежала колись поблизу нинішнього Севастополя.

Хи́рів — м. Львівської області. Відоме з XII ст. За переказом, колись при в'їзді в місто було багато ровів. Імовірніше, що назва пішла від особового імені чи прізвиська. Можливо, що вона виникла від слова *хира* —

«дрібний пісочник», «дуже зруйнована височина, низький гірський розпливчастий і розмитий масив».

Хмельни́цький — м., обласний центр. Стоїть на місці злиття річок Південного Бугу з Плоскою. Спочатку називався Плоскирів, а згодом — Проскурів. Назва річки походить від того, що вона протікає по пологій, плоскій місцевості. Навколо міста було викопано глибокий рів. За переказами, назва річки й слово *рів* склали назву поселення. Перейменовано на ознаменування 300-річчя возз'єднання України з Росією в зв'язку з тим, що на цій території колись точились основні дії військ Богдана Хмельницького.

Хмільни́к — м. Вінницької області. Перша згадка датується 1362 р. За переказом, у далеку давнину люди від нападів ховались на острові, який звали Хмільник, бо лісові хащі на ньому переплітав дикий хміль. За островом нібито названо й місто.

Хо́дорів — м. Львівської області. Перша згадка належить до 1394 р. Назва походить від чоловічого імені Ходор, Ходір (Федір). За переказами, цей Ходор чи Ходір разом зі своїми трьома братами прибув на Русь з Угорщини.

Холми́ — смт. Чернігівської області. За переказами, заснували вільні козаки в середині XVI ст. Лежить на горбистій (холмистій) місцевості. Звідси й назва.

Холо́дна Ба́лка — смт. Донецької області. Засновано 1927 р. у зв'язку з будівництвом шахт. Селище одержало свою назву за однойменною балкою, яку назвали Холодною за прохолодну воду, що витікала з численних джерел, а також за прохолодне повітря в ній під час спеки.

Хоро́л — м. Полтавської області. Лежить на р. Хорол. Уперше згадується 1083 р. За Л. В. Успенським, це слов'янського походження слово означає «швидкий». М. Фасмер пов'язує гідронім із сербськохорватським *хрлити* — «спішити, квапитись». Очевидно, таку назву дістала річка за характером тодішньої своєї течії.

Хоросткі́в — смт. Тернопільської області. Вперше згадується 1564 р. За переказами, тут у давнину ріс густий хворост, де люди ховалися під час нападів загарбників. Первісна назва — Хворостків. Присвійний суфікс *-ів* дає підставу вбачати основу назви в прізвищі або прізвиську першопоселенця. Можливо, й від слів *хвороба*, *хороба*, *хорість*.

Хоти́н — м. Чернівецької області. Деякі історики припускають, що його заснував у I ст. н. е. Котизон (Хотизон), цар даків, і від його імені пішла назва. В. А. Никонов уважає ці твердження за помилкові й виводить топонім з особового імені з основою *хоть* («велике бажання»). О. І. Соболевський указує на поширеність імені Хотен (Хотин).

Хоті́нь — смт. Сумської області. Відоме з другої половини XVII ст. Назву пов'язують з неозначеною формою дієслова *хотіти* й тлумачать як «бажане місце».

Христи́нівка — м. Черкаської області. Вперше згадується 1574 р. під назвою Христигород. За одним переказом, перші поселенці козаки, що втекли з турецького полону, оселилися біля хреста, що його невідомо хто тут поставив. За другим, — шинкарка Христя (Христина) малу тут корчму. За третім, найімовірнішим, — назва виникла в зв'язку з перехрестям двох шляхів.

Христофо́рівка — смт. Дніпропетровської області. Засновано в 30-х роках XIX ст. За народним переказом, тут і раніше було поселення, яке вимерло під час чуми 1770 р., а відновилося через 60 років. Назва пішла від імені пана Христофора, який раніше володів цим селом і помер теж від чуми.

Хуст — м. Закарпатської області. Засновано в X—XI ст. Лежить при злитті річок Тиси, Ріки й Хустиці (назву якої, напевно, й перейняло) в просторій долині. За деякими спостереженнями, ця долина нагадує розкинену хустку. Очевидно, така місцина дала матеріал для легенд, які виводять назву від слова *хустка*. Одну з них використав у своєму вірші поет Василь Вовчок.

Царича́нка — смт. Дніпропетровської області. Виникло 1604 р. Назву виводять від молдавського *царицина*, пізніше видозміненого в українській мові в *царина* — «поле».

Цвітко́ве — смт. Черкаської області. Відоме з 1876 р. в зв'язку з будівництвом залізничної станції. За переказом, назва походить від прізвища поміщика Митрофана Антоновича Цвіткова, на землі якого побудовано залізницю й станцію. Другий переказ розповідає про топографа Цвіткова, який працював на цій дільниці.

Цибу́лів — смт. Черкаської області. Відоме з XVI ст. Лежить на струмках, що починаються на Цибулівських полях і з'єднуються в селищі в один — Цибулівку — притоку Гірського Тікичу. Селище названо за річкою, а річку, очевидно, за рослиною.

Цюру́пинськ — м. Херсонської області. Заснували в X ст. греки як поселення Єліса. У літописах уперше згадується 1224 р. під назвою Отшелля, Алешня. Назву виводять від слова *ольха* й перекладають як «лісова країна». До 1928 р. називалося Олешки. Тут народився один з видатних діячів Комуністичної партії й Радянської держави О. Д. Цюрупа. На увічнення його пам'яті Олешки перейменовано в Цюрупинськ.

Чапа́єве — смт. Харківської області. Засновано в другій половині XIX ст. З 1889 р. було дворищем Циглерівського цукрозаводу. 1925 р. дано назву Чапаєве на ввічнення пам'яті видатного радянського полководця, героя громадянської війни В. І. Чапаєва.

Ча́плине — смт. Дніпропетровської області. Засновано наприкінці XIX ст. під час будівництва Катеринінської залізниці (1882—1884 рр.). Названо за невеличкою р. Чаплинка. Гідронім пов'язують з великою кількістю чапель. Можливо, й від прізвища Чапля.

Ча́плинка — смт. Херсонської області. Засновано 1794 р. Назву дано за Великим Чапельським потом (долиною), біля якого воно лежить. Є спроба пов'язати назву з половецькими часами (перекладають як «великий, розлогий»).

Ча́сів Яр — м. Донецької області. Засновано в 80-х роках XIX ст., коли у великому яру, який тягся по землях поміщика Часа, геологи знайшли вогнетривку глину. 1877 р. тут побудували завод вогнетривів, а селище біля нього дістало назву Часів Яр.

Чемері́вці — смт. Хмельницької області. Вперше згадується 1565 р. За однією версією, в основі назви лежить прізвище типу Чемер, Чемера; друга пов'язує назву з рослиною чемериця; третя — зі словом *чемерка* («різновид верхнього одягу»); нарешті, дехто виводить назву від найменування *кіммерійці* (найдавніший народ, відомий на нашій території).

Черво́не — смт. Житомирської області. Вперше згадується 1737 р. Легенда розповідає про жорстокий кривавий бій місцевого населення з татарами на Криловецькому полі. Відтоді це поле почали називати Червоною землею. Під час розкопок тут часто знаходять шматки червоного каменю. Кажуть, що то закам'яніла кров, тому поселення назвали Червоним. Назва, очевидно, походить від наявності покладів червоного граніту в цих місцях.

Черво́ний Доне́ць — смт. Харківської області. Виникло в зв'язку з відкриттям і розробкою запасів природного газу. Селище дістало назву від хутора, закладеного 1923 р. Спочатку його звали Новотроїцьким, потім за його місцем на березі Сіверського Дінця перейменували на Донець, а далі — на Червоний Донець (*Червоний* — символ революції).

Червоноармі́йськ — смт. Житомирської області. Вперше згадується в середині XII ст. під назвою Чортоліси. 1583 р. — Пулини. У липні 1935 р. за клопотанням трудящих Пулини перейменовано на честь Червоної Армії. В роки громадянської війни в цих місцях точилися жорстокі бої будьонівців з військами білополяків.

Червоноармі́йськ — м. Ровенської області. Вперше згадується 1564 р. як маєток магната М. Радзивила. За його прізвищем звалося Радзивилів. У грудні 1939 р. за бажанням трудящих перейменоване на Червоноармійськ на честь Червоної Армії, яка визволяла західноукраїнські землі, зокрема й Радзивилів.

Червоногвардійське — смт. Ворошиловградської області. Селище почали будувати 1948 р. одночасно з шахтою «Криничанська-Південна». До 1953 р. воно звалося Криничанське. 1965 р. перейменовано в Червоногвардійське.

Червоногра́д — м. Львівської області. Засновано 1699 р. Мало назву Кристинопіль за іменем дружини коронного гетьмана Фелікса Потоцького — Кристини. Виросло в зв'язку з розвитком Львівсько-Волинського вугільного басейну й перейменовано в Червоноград. Сучасна назва має новий революційний зміст.

Червоногригó́рівка — смт. Дніпропетровської області. Землі тут належали графові Чернишову. Й село звалося Чернишівка. Граф продав частину землі своєму родичеві Краснову. Коли син Краснова Григорій одружився з дочкою Чернишова, поселення перейменували в Красно-Григорівку. Тепер дано назву Червоногригорів-

ка, що має зовсім інший зміст, бо пов'язується з революційною добою.

Червонозаводськé — смт. Полтавської області. Закладено 1928 р. під час спорудження цукроварні. Мало назву Сталінка. Перейменовано в Червонозаводське. Перша частина назви символізує революційні традиції робітничого класу, друга — вказує на промисловий характер поселення.

Червонопартизáнськ — м. Ворошиловградської області. Виникло 1956 р. внаслідок об'єднання кількох населених пунктів і нового житлового масиву шахти «Червоний партизан», за якою й названо місто.

Черкáси — м., обласний центр. За часів Київської Русі тут існувало слов'янське поселення. Козаки осіли тут у XIV ст. Назва походить від слова *черкаси*, що його тривалий час виводили від давньоруського *чернь-аси* — «чорні аси», тобто «клобуки». Найновіші дослідження свідчать про черкесів — переселенців, вихідців із Північного Кавказу. За свідченням руських літописів, черкаси (косоги, адиги) брали участь у походах київських і чернігово-тмутараканських князів проти спільних ворогів — половців, печенігів тощо.

Чернéлиця — смт. Івано-Франківської області. Вперше згадується 1459 р. Легенда пов'язує назву з старовинним замком, який побудував польський феодал Михайло Чарторийський, і розповідає про його вродливу, смагляву з лиця дружину Єфросинію, яка кинулась зі стіни замку. Місцевість на честь смаглявої, чорнолицької княжни відтоді, за легендою, стали називати Черне-лиця.

Чернівцí — м., обласний центр. Виникло в XII ст. У літописі згадується як Черна («Чорне місто»). Отже, назва походить від слова *чорний*. Очевидно, за кольором чорноземних родючих грунтів. Ю. О. Карпенко пропонує два пояснення: від прізвища Чорний і «місто, у якім селився чорний люд — ремісники». Від особового імені Чорний виводить назву й В. А. Никонов.

Чернíгів — м., обласний центр. Уперше трапляється в літописах 907 р. Найпоширеніша версія пов'язує назву з особою легендарного князя Чорного, який нібито князював у VII ст. Є легенда про княгиню Чорну (або Цорну), яка кинулася з терема, аби не потрапити до рук загарбників. Ще гадають, ніби *Чернігів* звучало колись

як *Сернігів* — від слова *серна* (тоді в великій кількості серни водилися в навколишніх лісах). Топонім пов'язують з Чорною горою, що стоїть поблизу. В. А. Никонов гадає, що цю назву асимільовано з давнішої, невідомої форми або в її основі лежить особове ім'я Черніг.

Чернíгівка — смт. Запорізької області. Засновано 1783 р. Виникло в результаті переселення державних селян із сіл Великих і Малих Бубнів, Меджер та Рогинця тодішнього Чернігівського воєводства (нині Роменського району Сумської області).

Черняхíв — смт. Житомирської області. Вперше згадується 1545 р. За переказами, назва походить від сполучення слів *чернь* і *хов* (*ховатися*). Тут у непрохідних лісах і болотах Полісся, нібито ховалися люди, або, як їх тоді називали, *чернь*, і заснували сільце. Отже, Черняхів, за переказом, — це «місце, де ховається чернь». Можливо, й був якийсь Чо(е)рнях.

Чечельни́к — смт. Вінницької області. Гадають, що Чечельник заснували землевласники Чечелі, які володіли в XVII ст. землями Ольгопільського й Гайсинського повітів. Деякі дослідники вбачають у цій назві татарський корінь.

Чигири́н — м. Черкаської області. Назва, як гадають дослідники, походить від слова *чагарник*. Отже, *чигирин* — «місцевість, покрита чагарниками». За другим переказом, у цім місці на перехресті шляхів стояла криниця, біля якої висів *чигир* — «дерев'яний черпак для води». Письменник В. І. Дарда подає ще один переказ, який виводить топонім від назви чудодійної отруйної й цілющої чигар-трави. Присвійний суфікс *-ин* дає підставу припустити, що назва походить від особового імені. В документах давнього часу трапляється прізвище татарина Чигир-богатиря.

Чинадíєве — смт. Закарпатської області. Вперше згадується в документах 1214 р. За народним переказом, назва походить від того, що на цім місці пани *чинили дії*, тобто «суд, розправу».

Чіп — м. Закарпатської області. Вперше згадується 1281 р. Назву виводять від прізвища власників поселення — поміщицької родини Чапі.

Чопóвичі — смт. Житомирської області. Перша згадка належить до 1519 р. Л. І. Похилевич виводить назву

від прізвища першого власника Ігната Чопа, який одержав тут землю в подарунок від польського короля за військові звитяги. Ця версія викликає заперечення, бо ще до Ігната Чопа існувала невелика р. Чопівка, за якою могла виникнути назва поселення. Гідронім, імовірно, виник за назвою риби.

Чо́рний О́стрів — смт. Хмельницької області. Лежить на своєрідному острові при злитті двох річок. Дехто вважає, що оточене могутніми дубовими лісами й суцільними болотами поселення з його земляними й дерев'яними укріпленнями здавалося похмурим і загадковим, тому й назву таку дістало.

Чорноба́й — смт. Черкаської області. Виникло в середині XVII ст. За переказами, назва походить від прізвища одного з перших поселенців. Імовірно, що це прізвище татарського походження: *бай* — «багач, пан».

Чорно́биль — м. Київської області. Вперше згадується 1193 р. Одні дослідники пов'язують назву з найменуванням полину *чорнобиль*, якого нібито багато росло в цьому краї. Другі топонім пов'язують із Чорною Руссю: чоловіки нібито ходили тут у чорній одежі й чорних шапках, на відміну від недалекої Русі Білої, де ходили в білих свитках і шапках.

Чорномо́рське — смт. Кримської області. За часів Кримського ханства тут лежали володіння мусульманського духівництва. Одним з них було татарське село Шейхлар (від *шейх* — «керівник мусульманської релігійної громади», *-лар* — суфікс множини). Поблизу виникло поселення Ак-Мечеть (по-татарському — «Біла мечеть»). Пізніше ці поселення злилися. Перейменовано за назвою моря, на березі якого лежить селище.

Чорну́хи — смт. Полтавської області. Засновано на початку XVII ст. В описі 1647 р. значиться старовинне м. Чернов або Черновка. За переказом, у давнину тут росло дуже багато вишень. Коли вони достигали, злі-талися зграї шпаків, дуже охочих до вишень. Птахів було так багато. що ставало чорно. Звідси нібито й назва Чорнухи. Можливо, й від прізвища Чорнуха чи від смагляволиців (чорнух) дівчат.

Чорну́хине — смт. Ворошиловградської області. Заснували в середині XVIII ст. переселенці з Орловської й Білгородської губерній. За переказом, першим поселенцем був засланець на прізвище Чорнухин.

Чорткі́в — м. Тернопільської області. Згадується 1522 р. Розповідають, що перший будинок спорудив селянин Чорний з Улашківців. Деякі дослідники виводять назву ще з язичницьких часів, коли слов'яни всяке зло пов'язували з Чорнобогом (від злого, чорного, можливо, від того й чорт). За іншим переказом, назва виникла за Чортовою Долиною, яку так звали ще до виникнення поселення.

Чортомли́к — смт. Дніпропетровської області. Назва постала за однойменною річкою. Про найменування річки існує багато легенд, які виводять його від слів *чорт* і *мликнув* (тобто «щез у воді»). Дехто тлумачить цей гідронім, як «щуча річка».

Чугу́їв — м. Харківської області. Наприкінці XVI й на початку XVII ст. цю місцевість звали Чугуєве городище, чому й місто дістало таку назву. Її виводять від татарського *чуга* — «вузький каптан з короткими рукавами». Територію теперішнього Чугуєва звали *Чуга* (тобто «місцевість, де живуть люди, які носять чугу»). Є міркування про антропонімічне походження — від прізвища Чугай. М. Ф. Сумцов назву Чугуїв розглядає як половецьку.

Чу́днів — смт. Житомирської області. Вперше згадується в 70-х роках XV ст. Назву пов'язують з прізвищем Київського боярина Чудина, вихідця з чудських старшин, відзначеного в літописах. Народні перекази виводять топонім від слова *чудо*. Розповідають, що Чуднів колись звали Червоним яблучком. Князь, зачарований навколишньою красою, нібито сказав, що це не яблучко, а велике чудо. Друга легенда розповідає, що в одній битві сталось велике чудо й загарбників було розбито.

Чу́тове — смт. Полтавської області. Лежить при впадінні р. Чутівки в р. Коломак. За народним переказом, козак у зустрічі з Петром I часто повторював слово *чув*. Того козака назвали Чут, а його двір, садибу — Чутовим. Є здогад про виникнення топоніма за Чутовою долиною, яку, можливо, названо за прізвищем.

Ша́бельківка — смт. Донецької області. Селищем стало 1938 р. Названо за прізвищем поміщика І. П. Шабельського, який купив тут землю в поміщика Таранова.

Шали́гине — смт. Сумської області. Засновано наприкінці XVI ст. Його назва походить від прізвища од-

ного з перших поселенців — Шалигіна, який одержав тут земельний наділ за військову службу.

Ша́ргород — смт. Вінницької області. Різного часу мав назви Княже, Княжа Лука, Комарівка, Карачаєве, Кучук-Стамбул. 1575 р. відійшло до володінь канцлера Яна Замойського, який побудував тут костьол на честь католицького святого Флоріана Шарого (Сірого), покровителя роду Замойських, від чого замок і містечко дістали назву Шаргород.

Ша́рівка — смт. Харківської області. Виникло на початку XVIII ст. Назву дістало від імені осавула Охтирського полку Матвія Шарія, який 1700 р. за дарчою грамотою Петра I тут одержав луку, орні землі й заснував хутір.

Шахта́рськ — м. Донецької області. Виникло на початку XX ст. як робітниче селище при шахті й звалося Катик. Містом стало 1953 р. внаслідок злиття селищ Катик (від прізвища тютюнового підприємця й шахтовласника), Олексієво-Орлівка (від імені й прізвища поміщика, полковника Олексія Орлова) й Ольхівник (від найменування річки). Теперішня назва характеризує основну господарсько-промислову спрямованість міста (тут живуть переважно шахтарі).

Шевче́нкове — смт. Харківської області. До революції село називалося Булацелівка. Ця назва походить від прізвища поміщиків Булацелів, вихідців з румунських бояр. 1922 р. перейменовано на честь Т. Г. Шевченка.

Шепети́вка — м. Хмельницької області. Назва, гадають, походить від прізвища першого поселенця. Народний переказ пов'язує топонім із джерелами мінеральної води, яка з *шепотом,* шумом витікала з тріщин у граніті.

Широ́ке — смт. Донецької області. Селищу шахти № 35—35-біс 1957 р. дано найменування Широке. Говорять, що ця назва вказує на роздолля, серед якого виросло поселення. В давніх книжках згадується струмок Широкий. Можливо, завдяки йому й пішла назва шахтарського поселення, яке згодом переросло в селище.

Шишаки́ — смт. Полтавської області. Виникло на початку XIV ст. За переказом, назва пішла від наявності шишкуватих (банеподібних) горбів, на яких воно частково розкинулося.

Шо́стка — м. Сумської області. Стоїть на р. Шостка, за якою й дістало назву. За переказами, річка називається так тому, що вона є *шостою* притокою Десни, рахуючи від місця, де вона впадає в Дніпро.

Шпи́ків — смт. Вінницької області. В документах XVI ст. згадується як Ошпеків. За народним переказом, назва походить від слова *шпик.* Нібито в містечку були великі базари, де торгували *шпиком* — «салом». Другий переказ виводить назву від слова *спис (шпис),* бо в давнину тут селилися воїни, озброєні списами. Зважаючи на присвійний суфікс *-ів* і первісну назву Ошпиків, можна припускати, що назва походить від якогось прізвиська поселенця, видозміненого за народною етимологією в Ошпиків.

Шпо́ла — м. Черкаської області. Лежить на р. Шполка. За переказом, колись тут була балка, яка служила межею між лісом і степом. Цю межу називали Всполє. З приходом поляків ця назва змінилася на Вшполье, а далі на Шполье й Шпола. За другим переказом, слово *шпола* означає «совок, яким черпають воду», і цим словом було названо поселення, бо місцевість поверхнею нагадує совок. За третім переказом, татари назвали цю місцевість Шполою за те, що тут багато боліт.

Шрамкі́вка — смт. Черкаської області. Засновано в XVI ст. За переказами, назва походить від прізвища Кононівського поміщика Шрамка, який володів тутешніми землями.

Ште́рівка — смт. Ворошиловградської області. Заснував наприкінці XVIII ст. сербський полковник Штерич, від прізвища якого й дістало назву.

Шу́мське — смт. Тернопільської області. Було значним поселенням ще за часів Київської Русі. За одним переказом, назва — від прізвища боярина Шум, який першим заселив цю місцевість. За другим, — Шумськ названо за шумом дрімучих лісів, що колись оточували його. За третім, — назва виникла за бурхливим водоспадом на р. Вілії, який лежить неподалік і шум якого чути на віддалі кілометра.

Ща́стя — м. Ворошиловградської області. Заснували в середині XVIII ст. кріпаки, які тікали з Правобережжя від гніту поміщиків і польської шляхти. Тут вони сподівалися знайти щастя, тому так і назвали своє поселення.

Щербинівка — смт. Донецької області. Легенда розповідає про козака Щербину, який ніс тут сторожову службу й загинув геройською смертю. Ту сторожу, а згодом і рудник та селище називали Щербинівськими, тобто Щербинівкою.

Щирець — смт. Львівської області. Лежить на правому березі р. Щирки — притоки Дністра. Назву річки дехто виводить від слова *щира* — «камінь із тріщинами», «сланцювата порода» (її багато в долині річки).

Щорс — м. Чернігівської області. Засновано 1861 р., коли тут поселився селянин на прізвище Корж, який заснував хутір Коржівку. Наприкінці XIX ст. Коржівку стали називати Сновськом — за найменуванням р. Снов. Тут народився, провів дитинство й почав свій бойовий шлях герой громадянської війни М. О. Щорс. На увічнення пам'яті легендарного начдива 1935 р. місто названо Щорс.

Щорськ — смт. Дніпропетровської області. За переказами, 1861 р. сюди прибув гінець, який привіз грамоту й сповістив кріпаків про волю. Селяни повеселішали, казали між собою, що ця грамота для них — *божий дар*. З того часу поселення стали називати Весело-Божедарівкою, а селище, яке виникло під час будівництва залізниці — Божедарівкою. 1939 р. Божедарівку перейменовано на честь легендарного героя громадянської війни М. О. Щорса.

Ювілейне — смт. Ворошиловградської області. Нове селище вугільної шахти «Луганська № 1». Названо Ювілейним на честь ювілейного 1967 р., коли відзначали 50-річчя Жовтневої революції. Цього року завершили будівництво селища й шахти.

Юнокомунарськ — м. Донецької області. До революції — шахта Бунге. Перейменовано на шахту ім. Юних комунарів (скорочено — Юнком). 1965 р. колишнє селище стало містом, яке за шахтою названо Юнокомунарськ.

Юр'ївка — смт. Дніпропетровської області. Засновано в другій половині XVIII ст. 1777 р. місцевість, де лежало поселення Мала Тернівка, разом з людьми й землями дісталась у рангову дачу губернському діячеві надвірному раднику Юрієві Гавриловичу Герсеванову. Він і перейменував Малу Тернівку в Юр'ївку.

Юрківка — смт. Черкаської області. За переказом,

першим поселенцем був Юрко, який мав млин і до нього з інших сіл селяни приїжджали молоти зерно. За другим переказом, названо за турецьким укріпленням Юрок, залишки якого й тепер видно на північно-східній околиці.

Яблунів — смт. Івано-Франківської області. Засноване в останній чверті XVI ст. Належало магнатові М. Яблоновському. Магнат, очевидно, одержав своє прізвище від назви поселення, яку воно має за характером рослинності. До топонімів, що походять від назви яблуні, зараховує цей топонім і М. Фененко.

Яворів — м. Львівської області. Виникло як хліборобське, торгове й ремісниче поселення на торговельному шляху Львів—Ярослав. Гадають, що ця назва походить від прізвища або прізвиська Явір. Однак за переконливіше пов'язувати цей топонім з яворами, які росли колись на берегах ставка.

Яготин — м. Київської області. За одним переказом, назва пішла від того, що на чолі загону татар, який захопив місто, був Яго. Місцеві люди вбили його й розп'яли на високому тину. За другою, — нібито в давнину тут оселився якийсь Яго й володіння свої обгородив тином. Поза легендами можна припустити, що назва походить від особового старовинного імені Ягота (на зразок того, як від Пиряти виникла назва Пирятин).

Якимівка — смт. Запорізької області. Виникло 1833 р. на місці колишнього ногайського аулу Азберду («нечисленна берда»). Засновано сектантами-іконоборцями з мордви, зі Спаського повіту Тамбовської губернії. Названо за іменем поліційного справника Якима Колосова, який керував заселенням цієї місцевості.

Ялта — смт. Донецької області. Заснували 1780 р. греки-переселенці з кримської Ялти. Названо на пам'ять про покинуте кримське поселення.

Ялта — м. Кримської області. Вперше згадується 1169 р. як рибацьке поселення Джаліта. Греки називали його *Яліта* («берегова», «прибережна» — від грецького *ялос* — «берег»). За легендою, так назвали поселення знесилені мандрівники, які, нарешті, потрапили на землю й заснували поселення, назвавши дорогим для себе словом *ялос*.

Ямпіль — смт. Вінницької області. В 60-х роках

XVI ст. належав коронному канцлерові Яну Замойському, який побудував тут замок. З його іменем і пов'язують назву. Спочатку нібито воно звалось Янополь чи Янпіль, а згодом — Ямпіль. За народним переказом, на зміну назви вплинуло те, що селище лежить ніби в ямі. Друга частина назви — від слова *поліс* («місто» з грецької).

Ямпіль — смт. Донецької області. Засновано на початку XVII ст. селянами-втікачами. Виникло на лівому березі Сіверського Дінця в низинній заплавній частині, тому й дістало таку назву (лежить у ямі).

Ямпіль — смт. Хмельницької області. Колишній Янушпіль. Назва нібито походить за місцем у ямі, у западині порівняно з сусіднім старовинним м. Тихомелем, яке стояло на горі. Є ще версія про князя Януша, єпископа Віленського, який назвав поселення Янушпіль. Ця назва згодом змінилась на Янпіль, а далі на Ямпіль.

Ямпіль — смт. Сумської області. Найдавніша частина поселення зветься Клин. Ця назва існувала до 1674 р., коли тодішній власник перейменував на Янпіль, що пізніше змінилось на Ямпіль. М. Т. Янко виводить цю назву від тюркського *ям* — «поселення», де приїжджі могли поміняти коней».

Яре́мча — м. Івано-Франківської області. Відоме з 1788 р. За одним переказом, назва походить від імені першого поселенця Яреми Годованця. За другим, — від імені бідняка Яреми, який осів на березі бурхливого Пруту й відвоював у гір клапоть землі, завівши господарство.

Ярмо́линці — смт. Хмельницької області. За переказом, засноване в XVII ст. й названо за іменем сотника Яреми, який одружився й поселився на Сутковецькій дорозі. Так з'явився хутір Ярмолинці.

Ярова́ — смт. Донецької області. Засновано 1670 р. За переказами, заснували переселенці з-за Дніпра, які осіли в північно-західній частині сучасного селища біля урвища, яру, де протікав струмок. Звідси й назва Яроva.

Ясені́вський — смт. Ворошиловградської області. Виникло 1892 р. й дістало назву Лобівка від власника на прізвище Лобов. 1954 р. перейменовано в Ясенівський. Так названо за балкою Ясенівською, що перетинає центральну частину селища. В цій балці росло багато ясенів.

Ясині́вка — смт. Донецької області. Засновано наприкінці XVII ст. як кріпацьку слободу. Назва походить від найменування ясена. Старожили розповідають, що ясени тут росли ще за їхньої пам'яті.

Ясинува́та — м. Донецької області. Станція й селище біля неї виникли 1884 р., коли будували залізницю. Назву дано за найменуванням сусіднього села Ясинувате. Місцевість навколо слободи Ясинуватої — давнє запорізьке займище. Названо за характером рослинності.

Ясиня́ — смт. Закарпатської області. Назва пов'язується з ясеневим лісом, де пастухи знаходили затишну зимівку для овечих отар. За К. Й. Галасом, українським літературним варіантом має бути не Ясиня чи Ясіня, а Ясіння, бо походить від збірної форми іменника ясен. Вона вказує на колишній рослинний покрив цієї місцевості.

Ясне́ — смт. Хмельницької області. До 1966 р. — Наркевичі. Виникло 1950 р. під час будівництва цукроварні. Назва Наркевичі — за прізвищем власника. Нова назва, очевидно, символізує сучасне життя: тут є середня школа, будинок культури, бібліотека, майстерні побутового обслуговування.

Ясногі́рка — смт. Донецької області. Раніше тут були села Арцибисове й Миколаївка. В жовтні 1921 р. їх об'єднано в селище Ясногірка. Лежить на лівому березі р. Торця, на горбі. «Освітлене промінням сонця, воно здається ясною плямою на гірці. Звідси таку красиву назву одержало наше селище», — пишуть краєзнавці.

ЛІТЕРАТУРА

Авдальян М. М. Херсонщина — край багатонаціональний. — «Наддніпрянська правда», 1969, 16 листоп.

Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссиею. Т. I—III. СПб., 1861—1863.

Алейнікова А. Є., Євдомаха І. І., Левенко А. І. та ін. Чернігівщина. Путівник-довідник. К., Політвидав України, 1967.

Альтер С. З. Донбасс. Путеводитель. Донецк, «Донбасс», 1966.

Анучин В. А. География Советского Закарпатья. М., Географгиз, 1956.

Бабишин С. Д. Топоніміка в школі. К., «Радянська школа», 1962.

Бабишин С. Д. Топоніміка в позакласній роботі з географії. К., «Радянська школа», 1968.

Багалій Д. І. Історія Слобідської України. Х., «Союз», 1918.

Батушан О. Д., Сікорський М. І., Чепурний І. Ф. По землі Київській. Путівник-довідник. К., Київське обласне кн.-журн. вид-во, 1963.

Безвенглінський В. П. Географічні назви. К., «Радянська школа», 1933.

Білий П. Х., Власенко В. І. та ін. Ніжинщина. К., Київське обласне кн.-журн. вид-во, 1964.

Боднарський М. С. Словник географічних назв. К., «Радянська школа», 1959.

Варченко І. О. Про що свідчать мовно-історичні дані Онуфріївщини. «Зоря комунізму», 1959, 29 і 31 липня та 2 серпня.

Варченко І. О. До вивчення говіркових і топонімічних даних східного Поділля. «Діалектологічний бюлетень». Вип. IX. К., Вид-во АН УРСР, 1962, с. 31—44.

Виноградський Ю. С. Назви сіл та річок Чернігівщини. «Мовознавство». Т. XIV. К., 1957, с. 29—39.

Визначні місця України. К., Політвидав України, 1961.

Галас К. Й. Із топоніміки Закарпаття. — «Доповіді та повідомлення Ужгородського університету». Ужгород, Вид-во Ужгородського університету, 1957.

Галас К. Й. Топоніміка Закарпатської області. Автореферат кандидатської дисертації. Ужгород, Вид-во Ужгородського університету, 1960.

Гарнага І. В. Звідки ця назва? — «Радянське Поділля», 1970—1972.

Горбачевич К. С. Русские географические названия. М., «Наука», 1965.

Гумецька Л. Л. Топоніміка в українській актовій мові XIV—XV ст. «Мовознавство». Т. XIV. К., 1957.

Гуржій І. О., Макаренко Л. Л., Жевахов П. І. Історія назв. — «Наука і суспільство», 1965, №№ 1—5, 7—8, 11; 1966, №№ 2, 4, 5, 6, 9—12.

Забужко С. І. Літопис краю. — «Прапор», 1970, № 9.

Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Отд. 4. Харьков, 1857.

Історія міст і сіл Української РСР. В 26-ти т. К., Голов. ред. УРЕ, 1967—1974.

Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн. V—VI. Чернигов, 1874.

Каповський Ю., Лев С., Павлов О., Швецов Б. Житомирщина. Довідник. К., Політвидав України, 1969.

Карпенко Ю. О. Топоніміка гірських районів Чернівецької області. Конспект лекцій. Чернівці, Вид-во Чернівецького університету, 1964.

Карпенко Ю. О. Топоніміка східних районів Чернівецької області. Конспект лекцій. Чернівці, Вид-во Чернівецького університету, 1965.

Карпенко Ю. О. Топоніміка центральних районів Чернівецької області. Конспект лекцій. Чернівці, Вид-во Чернівецького університету, 1965.

Кацнельсон І. Ю. Кличуть простори Наддніпрянські. Путівник. К., «Здоров'я», 1967.

Квєтний Н. С., Пшук І. П., Лютворт Г. А., Рубін М. Б. Пам'ятні місця Вінниччини. Путівник. Одеса, «Маяк», 1968.

Комарницький А., Лесин В., Романець О. Буковина. Путівник. Ужгород, «Карпати», 1966.

Кравчук Б. Буг. Сокаль. Чому? — «Вперед», 1963, 12 січня.

Крамаренко В. Туристські маршрути Кіровоградщини. Дніпропетровськ, «Промінь», 1968.

Крымские легенды. Симферополь, Крымиздат, 1957.

Купчинський О. А. Топоніми на *-ичі* і питання заселення України. — В кн.: Історичні джерела та їх використання. Вип. 2. К., «Наукова думка», 1966.

Лазаревский А. Описание Малороссии. Т. I—III. К., 1902.

Лобода В. В. До вивчення топоніміки Бузько-Інгульського басейну. — В кн.: Підсумки і проблеми наукового вивчення української мови в пожовтневий період. К., «Радянська школа», 1967.

Логвин Г. Н. По Україні. К., «Мистецтво», 1968.

Лопатин Н. Город наш Кадиевка. М., 1964.

Лящ П. Про походження назв Станіславської області. — «Вивчаймо рідний край». Станіслав, 1960.

Матюшенко Д. Я. Из окна вагона. Донецк — Киев. Краткий справочник пассажира. Донецк, «Донбасс», 1964.

Махнева В. А. Из окна троллейбуса. Путеводитель по горной троллейбусной трассе Симферополь — Ялта. Симферополь, Крымиздат, 1965.

Мельничук О. С. Топоніміка Кодимського району Одеської області. «Мовознавство». Т. XIV. К., 1957, с. 52—61.

Мельхеев М. Н. Географические имена. М., Учпедгиз, 1961.

Морошкин М. Я. Славянский именослов, или собрание славянских личных имен в алфавитном порядке. СПб., 1867.

Мурзаевы Э. и *В.* Словарь местных географических терминов. М., Географгиз, 1969.

Никонов В. А. Введение в топонимику. М., «Наука», 1965.
Никонов В. А. Краткий топонимический словарь. М., «Мысль», 1966.
Отин Е. С. Почему так названо? — В кн.: Книга о Донбассе. Донецк. «Донбасс», 1973.
Петров В. П. Етногенез слов'ян. К., «Наукова думка», 1972.
Петров В. П. Найдавніші назви річок України. — «Українська мова в школі», 1963, № 1, с. 77—81.
По Екатерининской железной дороге. Вып. 2. Екатеринослав, 1912.
Полное собрание русских летописей. Т. 1. СПб., 1848.
Пономаренко М. Ф. Ономастичні відомості в «Історії міст і сіл Української РСР». — «Український історичний журнал», 1968, № 12.
Попов А. И. Географические названия. (Введение в топонимику). М.—Л., «Наука», 1965.
Радянська енциклопедія історії України. В 4-х т. К., Голов. ред. УРЕ, 1969—1972.
Радлов В. В. Опыт словаря тюркских наречий. СПб., 1888—1891.
Родаченко І. Батурин. — «Україна», 1969, № 6.
Семенов В. П. Полное географическое описание нашего отечества. Малороссия. Т. VII. СПб. 1903.
Скальковский А. А. История Новой Сечи. Одесса, 1864.
Слюсарський А. Г. Слобідська Україна. Х., Кн.-журн. вид-во, 1954.
Соболевский А. И. Русско-скифские этюды. Л., 1923—1924.
Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка. Т. I—IV. СПб., 1863.
Стороженко А. К истории местечка Борисполя. — «Киевская старина». Т. LVI, 1897, с. 509—518.
Стрижак О. С. Етимологічні етюди. — «Українська мова і література в школі», 1967.
Стрижак О. С. Назви річок Полтавщини. К., Вид-во АН УРСР, 1963.
Стрижак О. С. Назви річок Запоріжжя і Херсонщини. К., «Наукова думка», 1967.
Стрижак О. С. Назви розповідають. К., «Знання», 1967.
Стрижак О. С. Про походження назв населених пунктів Полтавщини XIV—XVI ст. — «Питання топоніміки та ономастики». К., Вид-во АН УРСР, 1962.
Стрижак О. С. Про що розповідають географічні назви. К., «Наукова думка», 1967.
Суперанская А. В. Как вас зовут? Где вы живете? М., «Наука», 1964.
Теодорович Н. И. Волынь в описании городов, местечек и сел. Т. I—V. Почаев, 1899.
Трубачев О. Н. Названия рек Правобережной Украины. М., «Наука», 1966.
Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. Вып. 9. Каменец-Подольский, 1901.
Тупиков Н. М. Словарь древнерусских личных собственных имен. СПб., 1903.
Українська радянська енциклопедія. Т. I—XVII. К., Голов. ред. УРЕ, 1960—1965.
Успенский Л. В. Загадки топонимики. М., «Мысль», 1969.
Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. М., «Прогресс». 1964.
Фененко Микола. Земля говорить. К., «Веселка», 1965.
Фоменко В. Г. Звідки ця назва? Дніпропетровськ, «Промінь», 1969.
Фоменко В. Г. К топонимике Приазовья. — «Донбасс», 1964, № 6.
Хомик В. Легенди рідного краю. — «Жовтень», 1965, № 8.
Хохряков Ю. А. Южный берег Крыма. Симферополь. «Крым», 1966
Цілуйко К. К. Топонімія Покровського району Дніпропетровської області. «Мовознавство». Т. XIV. К., 1957.
Цілуйко К. К. Топонімія Полтавщини як джерело історії краю. — «Полтавсько-київський діалект — основа української національної мови». К., 1954.
Цілуйко К. К. Українські географічні найменування. — «Вітчизна», 1963, № 5.
Чепіга І. П. Топонімічні відомості в «Історії міст і сіл Української РСР». — «Український історичний журнал», 1967, № 1.
Чопп И. Туристские тропы Одесщины. Одесса, Одесское книжное изд-во, 1964.
Чубенко В. Ю. Географические названия на территории Донецкого кряжа. Ворошиловград. 1939.
Шапошникова Н. М. Шляхами комсомольської слави. Довідник. К., «Молодь», 1968.
Швець Г. І., Дрозд Н. І., Левченко С. П. Каталог річок України. К., Вид-во АН УРСР, 1957.
Юденич О. М. По річках України. К., «Радянська школа», 1968.
Юнкевич В. В., Капикраня Л. Я., Михайлов В. М. и др. Дунай и дунайское судоходство. М., «Морской транспорт», 1962.
Яворницкий Д. И. Вольности запорожских казаков. СПб., 1898.
Янко М. Т. Топонімічний словник-довідник Української РСР. К., «Радянська школа», 1973.
Яцкевич Є., Колісник В. Довідник по історичних місцях Львівщини. Львів, Кн.-журн. вид-во, 1954.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 3
СЛОВНИК 5
ЛІТЕРАТУРА 148

Научно-популярная литература

Юрий Михайлович Кругляк

ИМЯ ВАШЕГО ГОРОДА

(На украинском языке)

Друкується за постановою Редакційної колегії науково-популярної літератури АН УРСР

Редактор С. І. Забужко
Оформлення художника Г. М. Балюна
Художній редактор В. П. Кузь
Технічний редактор В. І. Самборук
Коректор Л. В. Малюта

Інформ. бланк № 1763.

Подано до складання 30. 12. 77. Підп. до друку 20. 06. 78. БФ 00260. Формат 84×108/32. Папір друк. № 1. Літ. гарн. Вис. друк. Ум. друк. арк. 7,98. Обл.-вид. арк. 8,41. Тираж 39000. пр. Зам. 3196. Ціна 30 коп.

Видавництво «Наукова думка». 252601. Київ-601. МСП, Рєпіна, 3.

Обласна книжкова друкарня Львівського обласного управління в справах видавництв, поліграфії і книжкової торгівлі. Львів, Стефаника, 11.